

ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร

พระมหาพิชิต สุจิตโต (วงศ์สุขะ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงคสูตร

พระมหาพิชิต สุจิตโต (วงศ์สุขะ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2567

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

AN ANALYTICAL STUDY OF KAMMA IN THE MAHAKAMMA
VIBHANGA SUTTA

The logo of Mahamakut Buddhist University is a large, intricate emblem. It features a central shield with a sunburst at the top, a stupa in the middle, and a banner at the bottom with Thai script. The shield is flanked by two figures holding lotus flowers. Above the shield is a large, multi-tiered stupa with a sunburst radiating from its top. The entire emblem is rendered in a light gray line-art style.

PHRAMAHA PICHIT WONGSUKHA

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2024

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร
ชื่อนักศึกษา	พระมหาพิชิต สุจิตโต (วงศ์สุขะ)
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	พุทธศาสนศึกษา
ปีพุทธศักราช	2567
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	พระครูปริยัติสาทร , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์:

ประธานกรรมการ

(พระสุทธิสารเมธี, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(พระครูปริยัติสาทร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

กรรมการ

(พระสุทธิวิจิตรเมธี, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร, ดร.)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทอมหวล บัวระภา)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร
ชื่อนักศึกษา	พระมหาพิชิต สุจิตโต (วงศ์สุขะ)
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	พุทธศาสนศึกษา
ปีการศึกษา	2567
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	พระครูปริยัติสาทร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) มีวัตถุประสงค์ 3 อย่าง คือ 1) เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธานุญาต 2) เพื่อศึกษากระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร 3) เพื่อวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาจากคัมภีร์ปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกเล่มที่ 23 และ 34 ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย 91 เล่ม คัมภีร์ชั้นทุติยภูมิ คือ คัมภีร์อรรถกถาเล่มที่ 34 ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย 91 เล่ม คัมภีร์ฎีกา คัมภีร์อนุฎีกา คือ คัมภีร์ปรมัตถโชติกะมหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ 5 เล่ม 2 และคัมภีร์อภิธัมมัตถวิภาวินิฎีกาเล่ม 2 คัมภีร์ปกรณ์พิเศษ คือคัมภีร์วิสุทธิมรรค งานวิจัย เอกสาร วารสาร บทความ และงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของกรรมในพระพุทธานุญาต เรื่องกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร

ผลการวิจัยพบว่า:

หลักกรรมในพระพุทธานุญาตมี 16 ข้อ ย่อลงแล้วมี 3 คือ 1) ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม 2) อุปปัชชเวทนียกรรม 3) อปราปรเวทนียกรรม เพราะกรรมทั้ง 3 นี้มีความชัดเจนในฐานะของตนไม่ก้าวก่ายกัน กรรมในมหากัมมวิงศ์สูตรพบว่า มโนกรรมมีโทษมากกว่ากายกรรมและวจีกรรม ในสมบัติทั้ง 8 ยังเสวยเวทนาอยู่ การทำความชั่วย่อมได้ผลชั่ว ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ทำกรรมไม่ชั่วไม่ติดย่อมได้ทุกข์ขมสุข ทำดีได้ชั่วทำชั่วได้ดีนั้นไม่มี เพราะเหตุและผลย่อมตรงกันเสมอสำหรับผู้มีญาณจะกล่าวเรื่องกรรมต้องกล่าวให้ถูกต้องตามหลักความจริง เช่น กรรมชั่วมีวิบากของทุจริตมีเป็นต้น พระพุทธเจ้าจึงทรงเห็นชอบด้วย เพราะกรรมที่ควรแสดงให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควรแสดงให้เห็นว่าไม่ควรก็มี กรรมที่ไม่ควรแสดงให้เห็นว่าไม่ควรก็มี กรรมที่ไม่ควรแสดงให้เห็นว่าควรก็มี

คำสำคัญ: กรรม; หลักกรรม; มหากัมมวิงศ์สูตร

ABSTRACT

Thesis Topic	AN ANALYTICAL STUDY OF KAMMA IN THE MAHAKAMMA VIBHANGA SUTTA
Student's Name	Phramaha Pichit Wongsukha
Degree Sought	Master of Arts
Program	Buddhist studies
Anno Domini	2024
Advisor	Phrakru Pariyatisathorn , Assistant Professor Dr.

This research was a qualitative study through documentary research. The study had three objectives, which were 1) to study the principles of kamma in Theravada Buddhism, 2) to examine the process of kamma in the Mahākammavibhaṅga Sutta, and 3) to analyze the concept of kamma in the Mahākammavibhaṅga Sutta. The researcher focused on primary sources: the Tipitaka, volumes 23 and 34 from the Mahamakut Buddhist University edition, Thai version (91 volumes). Secondary sources include the Commentary, volume 34 from the Mahamakut Buddhist University edition, Thai version (91 volumes), as well as other texts such as the Paramatthajotikā, Mahā Abhidhammatthasaṅgahaṭṭikā, section 5, volume 2, and the Abhidhammatthavibhāvinīṭikā, volume 2. The book of sacred texts includes the Visuddhimagga, research papers, journals, articles, and writings related to kamma in Theravada Buddhism and the Mahākammavibhaṅga Sutta.

The research findings revealed that:

The concepts of kamma in Theravada Buddhism consist of 16 principles, which can be summarized into three: 1) Dittthadhammavedaniya kamma, 2) Uppajjavedaniya kamma, and 3) Aparāpariyavedaniya kamma. These three types of kamma are distinct and do not interfere with each other. In the Mahākammavibhaṅga Sutta, it was found that mental kamma has greater consequences than bodily and verbal kamma. Among the eight properties, one still experiences feelings. Bad deeds result in bad consequences, good actions lead to good outcomes, and neutral actions lead to neutral results. There is no such thing as good leading to bad or bad leading to good because cause and effect always align. For those with insight, discussing kamma must be done by the truth, such as bad kamma resulting from immoral behavior. The Buddha approved of showing the appropriate consequences of actions, including when it is necessary or unnecessary to reveal certain kammic effects.

Keywords: Kamma, Process of Kamma, Mahākammavibhaṅga Sutta

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือสนับสนุนจากบุคคลหลายท่าน ในเบื้องต้นผู้วิจัยขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาท วิชาความรู้ทางการศึกษาด้าน พุทธศาสนศึกษา ระดับปริญญาโท

ขอกราบขอบพระคุณอธิการบดี และคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้อำนวยความสะดวกในการศึกษาตลอดหลักสูตร ขอกราบขอบพระคุณพระคุณพระสุทธิวิจิตรเมธี, ดร. รองอธิการบดี วิทยาเขต ศรีล้านช้าง และคณาจารย์ประจำหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษาทุกท่านที่ได้อบรมสั่งสอนให้ความรู้ระดับมหาบัณฑิต ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับความถูกต้องของเนื้อหาในเล่มวิทยานิพนธ์ด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูปริยัติสาทร, ผศ.ดร. ที่ให้ความอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ พระมหาพงศ์ทราทิตย์ สุธีโร, ดร. ที่ได้ให้คำปรึกษาตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องและข้อบกพร่องต่างๆ พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงได้อย่างดียิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูสุทธิธรรมสมาจารย์ รวมทั้งภิกษุ ญาติโยม และนักศึกษา พระอภิธรรมภายในวัดเก่าโบราณทุกรูป/คน และขอขอบคุณร้านข้าวหลามแม่ไข่, อาจารย์สิริมินสา ปัญญาวิวัฒน์ พร้อมเพื่อนๆ, ครอบครัวและญาติพี่น้องของผู้วิจัย ที่คอยส่งเสริมและอุปถัมภ์ในการศึกษาเล่าเรียนในครั้งนี้ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการศึกษา

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่ได้อำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาที่ได้มาศึกษาในมหาลัยแห่งนี้ด้วยดีเสมอมา ตลอดจนเพื่อนนักศึกษาระดับปริญญาโททั้งรุ่นพี่และรุ่นเดียวกัน ที่คอยส่งเสริมและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

ถ้ามีสิ่งไม่ดีไม่งามอันใดในวิทยานิพนธ์นี้ ข้าพเจ้าขอรับไว้แต่เพียงผู้เดียว ถ้าบุญกุศลอันใดจักเกิดขึ้นมีจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยขออุทิศถวายเป็นเครื่องสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดามารดา คุณอุปชฌาย์และครูอาจารย์ทั้งหลาย ที่ประสาทความรู้อันมีค่าให้แก่ผู้วิจัย และจงเป็นปัจจัยแก่ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องดั่งที่กล่าวมา ให้มีปัญญาแห่งทะเลในธรรมของพระพุทธเจ้า มีโศดาปัตติมรรคเป็นต้น มีอรหัตตผลเป็นที่สุด ในอนาคตกาลอันใกล้นี้ ถ้ายังไม่ถึงมรรคและผลทุกภพทุกชาติที่เกิดขอย่าได้เกิดในอบายภูมิจงเกิดแต่ในสุคติภูมิ สมบูรณ์ด้วยมณุษย์สมบัติสวรรค์สมบัติ จนกว่าจะถึงพระนิพพาน เทอญ

พระมหาพิชิต สุจิตโต (วงศ์สุขะ)

สารบัญคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้การอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับ มหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับ 91 เล่ม พ.ศ.2552 ซึ่งภาษาบาลีและอรรถกถา ก็มาจากฉบับเดียวกันนี้

อธิบายคำย่อในภาษาไทย

	พระวินัยปิฎก	
คำย่อ	คำเต็ม	
วิ.ม.	=	วินัยปิฎก มหาวรรค
	พระสุตตันตปิฎก	
คำย่อ	คำเต็ม	
ที.สี.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ที.ม.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปาฏิ.	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรค
ม.มู.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสกั
ม.ม.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกั
ม.อุ.	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกั
สั.ส.	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถาวรรค
สั.นิ.	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
สั.สห.	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สหายตนวรรค
อ.เอก-ทุก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย เอก-ทุกนิบาต
อ.ติก.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต
อ.จตุ .	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย จตุกนิบาต
อ.ปญจ-ฉ.	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ปัญจ-ฉกนิบาต
อ.สตต-อภุจ-นว	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย สัตต-อภุจ-นวกนิบาต
อ.ทสก-เอกาทส	=	สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ทสก-เอกาทสกนิบาต
ขุ.ธ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท
ขุ.วิ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ

ช.เธร. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ

คำเต็ม

อภิ.วิ. = อภิธรรมปิฎก วิภังค์

อภิ.ส. = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ

คำเต็ม

ที.ม.อ. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค อรรถกถา

ม.อุ.อ. = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ อรรถกถา

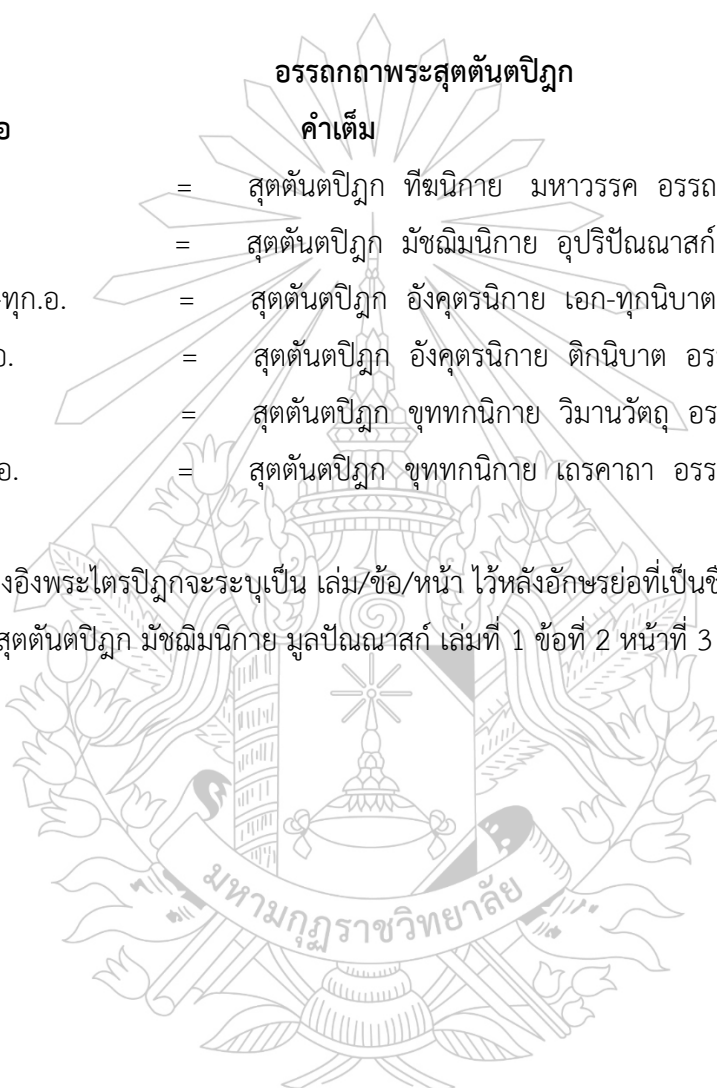
อ.เอก-ทุก.อ. = สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย เอก-ทุกนิบาต อรรถกถา

อ.ติก.อ. = สุตตันตปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต อรรถกถา

ช.วิ.อ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ อรรถกถา

ช.เธร.อ. = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา อรรถกถา

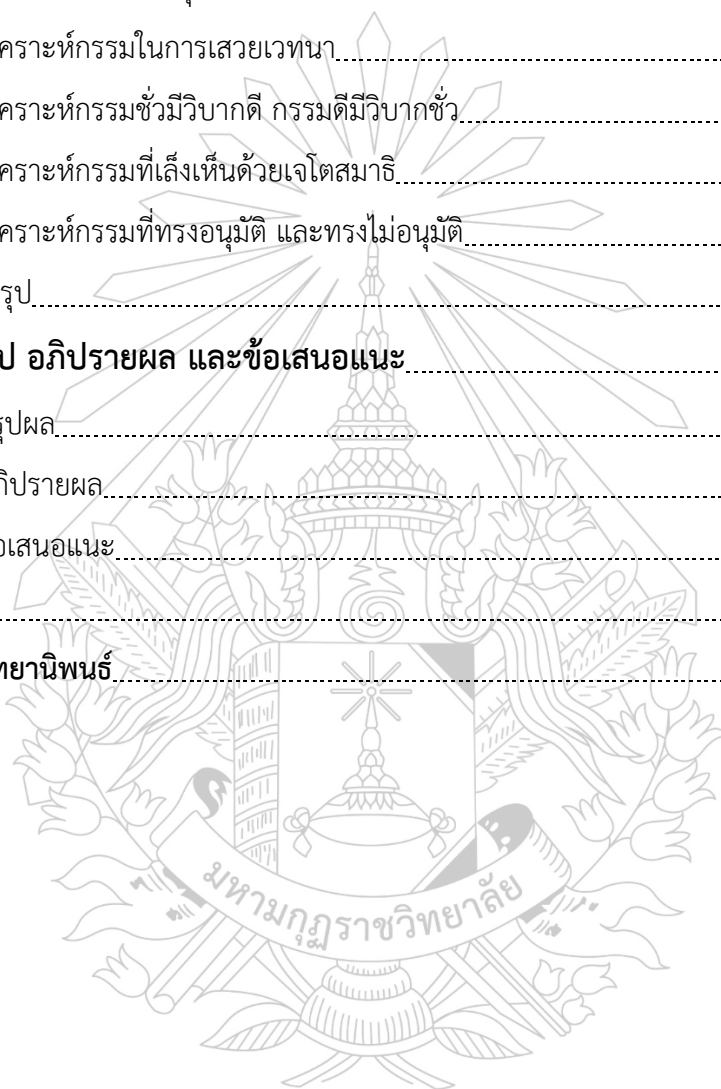
การอ้างอิงพระไตรปิฎกจะระบุเป็น เล่ม/ข้อ/หน้า ไว้หลังอักษรย่อที่เป็นชื่อคัมภีร์ เช่น ม.มู.
1/2/3 หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ เล่มที่ 1 ข้อที่ 2 หน้าที่ 3 เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญคำย่อ.....	ง
สารบัญ.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	4
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	10
1.9 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	11
บทที่ 2 ศึกษาหลักการในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	12
2.1 ความหมายของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	12
2.2 เหตุเกิดขึ้นของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	15
2.3 ลักษณะของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	17
2.4 หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท.....	20
2.5 สรุป.....	31
บทที่ 3 ศึกษากระบวนการของกรรมในมหากัมมวิกังคสูตร.....	34
3.1 ที่มาของมหากัมมวิกังคสูตร.....	34

3.2 การเกิดขึ้นของกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร.....	36
3.3 กระบวนการของกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร.....	38
3.4 สรุป.....	55
บทที่ 4 วิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร.....	60
4.1 วิเคราะห์กรรมที่เป็นโมฆะ และไม่เป็นโมฆะ.....	60
4.2 วิเคราะห์สมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร.....	62
4.3 วิเคราะห์กรรมในการเสวยเวทนา.....	64
4.4 วิเคราะห์กรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่ว.....	66
4.5 วิเคราะห์กรรมที่เล็งเห็นด้วยเจโตสมาธิ.....	68
4.6 วิเคราะห์กรรมที่ทรงอนุมิตี และทรงไม่อนุมิตี.....	70
4.7 สรุป.....	72
บทที่ 5 บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	74
5.1 สรุปผล.....	74
5.2 อภิปรายผล.....	77
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	80
บรรณานุกรม.....	81
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	83

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะเป็ใครที่ไหนจะเป็นมนุษย์ปกติธรรมดาหรือพิการ พิการบ้าง บ้างอดทนบก ไม่มีละเว้นว่าจะเป็ชนชั้นใด ไม่มีงดเว้นว่าจะเป็เศรษฐีหรือยาก ไม่มียกเว้นว่าจะเป็ตำแหน่งอะไร ไม่ว่าจะในอดีตหรือปัจจุบัน มนุษย์ทุกคนล้วนต้องมีการกระทำ และมีการกระทำอยู่แทบจะตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็การกระทำทางกาย การกระทำทางวาจา และการกระทำทางใจ ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง และสิ่งที่มาคู่กับการกระทำก็คือผลของการกระทำ ในการกระทำของมนุษย์โดยส่วนมากนั้นจะปรารถนาให้เห็นผลทันที เพราะคุ้นเคยกับการกระทำที่เห็นผลทันที เช่น เอาไม้ตีสุนัขเจ็บร้องแล้ววิ่งหนี ไปขโมยของโดนจับได้ถูกปรับเสียค่าสินไหมหรือเข้าคุก เดินไปสะดุดหินล้มก็มีแผลเจ็บทันที หรือเก็บสร้อยทองไปคืนเจ้าของเขาได้เขาให้เงินมาเป็รางวัล เป็นต้น จึงเห็นผลที่มาจากเหตุ นั้น แต่เมื่อใดที่การกระทำนั้นยังไม่ให้ผลตามการกระทำ มนุษย์ที่มีความคิดว่า ทำชั่วไปก็ไม่ มีผลชั่วตอบแทนกลับมา ทำดีไปก็ไม่ มีผลดีตอบกลับมา ก็เลยคิดว่าทำชั่วทำดีไม่มีผล ไม่ว่าจะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำก็ไม่เป็บุญไม่เป็บาป เหมือนทฤษฎีของครูบูรณกัสสปะในสมัยพุทธกาล บางครั้งผลที่มนุษย์ได้รับก็หาสาเหตุไม่ได้ เช่น อยู่ดีๆ ก็เจ็บหลัง หรือเดินไปพบเงินแบงก์พันหรือพบแหวนทองโดยไม่มีสาเหตุ เป็นต้น เป็เหตุให้คิดได้ว่ามนุษย์เราโชคตัวเองเป็ทุกข์เองเป็สุขเอง จะเคราะห์ดีหรือเคราะห์ร้ายก็เป็ไปของมึนเอง เรื่องความหลุดพ้นก็ไม่ต้องทำอะไรเวียนว่ายตายเกิดไปเดี๋ยวก้หลุดพ้นเองบริสุทธ์เอง ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยที่จะส่งผลให้เกิดผลใดได้เลย เหมือนทฤษฎีของครู มกขลิโคศล (ที.สี.11/94-95/293-296) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต, 2566, หน้า 58-59) ได้กล่าวถึงสามลัทธิกรรมที่ผิด หรือสามลัทธิเดียรฉัตรที่ไม่ใช่พุทธที่ต้องแยกหลักรรมออกจากลัทธิที่ผิดเหล่านี้ คือ 1) ลัทธิ บุปเพศวาท เป็ลัทธิที่ถือเอาว่า คนที่จะได้สุข จะได้ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ สาเหตุเกิดมาจากกรรมที่เขาได้ทำไว้แล้วในชาติก่อนทั้งนั้น 2) ลัทธิ อิศวรนิรมิตวาท เป็ลัทธิที่ถือเอาว่า คนที่จะได้สุข จะได้ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ สาเหตุเกิดมาจากเทพผู้ยิ่งใหญ่เป็ผู้ดลบันดาลให้เกิดขึ้นทั้งสิ้น 3) ลัทธิ อเหตุวาท เป็ลัทธิที่ถือเอาว่า คนที่จะได้สุข จะได้ทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ สาเหตุเกิดมาจากความบังเอิญ เป็ไปเอง สุขเอง ทุกข์เอง แล้วแต่โชคชะตา ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยอะไรให้เกิดขึ้นได้เลย

การไม่รู้ความหมายของกรรมที่ถูกต้อง การเข้าใจความหมายของกรรมผิดไป หรือการเข้าใจความหมายของกรรมคลาดเคลื่อนไป และที่หนักที่สุดคือ แปลความหมายไปเป็นอย่างอื่นที่ตรงข้ามกันกับความหมายที่แท้จริง ไม่รู้แล้วยังไม่สอบถามผู้รู้ ทำให้ไปถือเอาความหมายของกรรมจากการได้ยินได้ฟังมาบ้าง ทำตามครอบครัวที่เคยทำมาบ้าง หรือแม้แต่คิดเอาเอง เช่น แล้วแต่บุญแต่กรรม ก็ให้ความหมายว่ากรรมมาคู่กับบุญเอาบุญเป็นฝ่ายข้างดีเอากรรมเป็นฝ่ายข้างชั่ว มีคนประสบทุกข์หนักก็บอกว่า เป็นกรรมของเขา จึงเป็นการมองกรรมในแง่ร้าย มีคนได้รับโชคลาภก็บอกว่า เป็นบุญของเขาๆ ทำบุญมาดี จึงเป็นการมองบุญในแง่ของอดีต หรือการมองกลับไปทางตรงกันข้าม เช่น เห็นคนขายเนื้อเขาฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอยู่แทบทุกวันแล้วเขาก็มีเงินมีทอง เห็นคนขายยาเสพติดแล้วเขาร่ำรวยมีทองใส่มิตรหูขี้บ จึงไปเชื่อคำสุภาษิตผิดๆว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป เป็นต้น เมื่อพิจารณาดูแล้ว จะเห็นว่ามีการเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจนเป็นบิดเบี้ยวไปในทางตรงกันข้าม หรือถูกเพียงบางแง่มุม ถูกเพียงบางส่วน เพราะว่ากรรมแปลว่าการกระทำ เป็นความหมายกลางๆ ไม่ได้ระบุว่าดีหรือชั่วเป็นบุญหรือเป็นบาป เป็นได้ทั้งดีและชั่วทั้งบุญและบาป ทั้งดีและชั่วก็เป็นกรรมทั้งบุญและบาปก็เป็นกรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545, หน้า 3-5)

เพราะความไม่รู้ในความเป็นไปของกระบวนการของกรรม หรือเข้าใจผิดเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากหลักของกรรมตามความเป็นจริง ทำให้มีการกระทำที่ผิดจากทำนองคลองของหลักกรรม ข้างดีก็ถูกเพียงบางส่วนจึงยังเป็นเหตุให้มีการกระทำที่หลงผิดไปหลายส่วน ข้างไม่ดีเป็นเหตุให้เกิดการกระทำที่หลงมกมายเกิดการกระทำที่ผิดกฎหมายบ้านเมืองก็มี ที่หนักขึ้นไปอีกตนเองก็ไม่เข้าใจหรือเข้าใจบางส่วน แต่ชักชวนให้ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงทำตาม หรือถึงขั้นอาจตั้งสำนักเพื่อเผยแพร่คำสอนเผยแพร่ปฏิญญาของตนเองก็มี ถ้าเป็นลัทธิสัมมาทิฐิก็ที่ดีก็มีประโยชน์แก่ตนเอง แก่ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงและคนที่มาศรัทธา แต่ถ้าเป็นลัทธิมิถิญาทิฐิก็จะทำให้ประสบกับความเดือดร้อนที่จะตามมาในภายหลังต่อตนเอง รวมไปถึงญาติพี่น้องเพื่อนฝูงและคนที่มาศรัทธา ทำให้ผู้ที่เชื่อหลงทำตามต้องเดือดร้อนเสียเงินเสียทองอาจจะหนักถึงขั้นครอบครัวแตกแยก หรือถึงขั้นเสียชีวิตเพราะหลงผิดกับการกระทำที่ตนไม่รู้ว่าจะให้ผลอย่างไร การกระทำที่เกิดจากความเข้าใจเรื่องกรรมไม่ถูกต้องทำให้เกิดการกระทำที่ผิดเป็นอันมาก เพราะธรรมชาติของจิตย่อมไหลลงสู่ที่ต่ำเสมอ จึงมีกุศลนำหน้าในการกระทำ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงมกมายเป็นตัวนำหน้าในการกระทำ แทนที่จะเป็นกุศลนำหน้า คือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ และปัญญา นำหน้าในการกระทำ เพราะกรรมคือการกระทำที่มีอยู่กับมนุษย์ตลอดเวลา กรรมเป็นเหมือนเงาติดตามตัว กรรมจะมาคู่กับผลของกรรมเสมอ เหมือนคำโบราณที่กล่าวไว้ว่ากรรมกงเกวียน

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าในเรื่องของกรรมและกระบวนการของกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร จึงเป็นที่มาของการทำวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร” นี้ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ศึกษาเรียนรู้ให้เข้าใจ

ถูกต้อง แล้วนำไปใช้หรือปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนตลอดทั้งต่อตนเองต่อผู้อื่นและสังคม เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปตามหลักคำสอนของพระตถาคตเจ้า เพื่อความมั่นคงแข็งแรงยืนนานแห่งพระพุทธศาสนา

1.2 คำถามวิจัย

- 1.2.1 หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- 1.2.2 กระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงคสูตรเป็นอย่างไร
- 1.2.3 เรื่องกรรมในมหากัมมวิงคสูตรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.3.1 เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- 1.3.2 เพื่อศึกษากระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงคสูตร
- 1.3.3 เพื่อวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงคสูตร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งเน้นที่จะศึกษาจากคัมภีร์ปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกเล่มที่ 23 และ 34 ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย 91 เล่ม และคัมภีร์ชั้นทุติยภูมิ คือ คัมภีร์อรรถกถาเล่มที่ 34 ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ฉบับภาษาไทย 91 เล่ม คัมภีร์ฎีกา คัมภีร์อนุฎีกา คือ คัมภีร์ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ 5 เล่ม 2 และคัมภีร์อภิธัมมัตถวินิฎฎีกา เล่ม 2 คัมภีร์ปกรณ์พิเศษ คือ คัมภีร์วิสุทธิมรรค งานวิจัย เอกสาร วารสาร บทความ และงานเขียนที่เกี่ยวกับเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เรื่องหลักกรรมกระบวนการของกรรมและเรื่องกรรมในมหากัมมวิงคสูตร

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์เรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหากัมมวิงคสูตร มีลำดับดังนี้

- 1.5.1 ศึกษาสำรวจและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ชั้นทุติยภูมิ คัมภีร์ปกรณ์พิเศษ และ งานวิจัย เอกสาร วารสาร บทความ งานเขียนที่เกี่ยวข้อง
- 1.5.2 นำข้อมูลที่ได้จากศึกษาสำรวจเอกสารเหล่านั้น มาคัดแยกประเภทให้ตรงตามวัตถุประสงค์

1.5.3 นำข้อมูลที่ได้จากการแยกประเภทเหล่านั้น มาวิเคราะห์ อธิบาย เปรียบเทียบ ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ และปัญหาในคำถามวิจัย

1.5.4 เรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ไปบันทึกลงในบทต่างๆของงานวิจัย ตามความเหมาะสมของเนื้อหาให้ตรงตามบทต่างๆของวัตถุประสงค์

1.5.5 สรุปผลการวิจัย จัดเรียงลำดับเนื้อหา และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทำให้ทราบเรื่องหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1.6.2 ทำให้ทราบเรื่องกระบวนการของกรรมในมหากัมมวิมังคสูตร

1.6.3 ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิมังคสูตร

1.7 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.7.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พุทธทาสภิกขุ (2516) ในหนังสือเรื่อง “อิทัปปัจจยตา” ได้กล่าวถึงการสิ้นกรรมในหัวข้อ “อิทัปปัจจยตาในฐานะที่เป็นกฎแห่งกรรม, กรรม, และเป็นกัมมัคชัย” ระบุว่า เรื่องกรรมนี้ทั้งพุทธบริษัท และผู้มิใช่พุทธบริษัทแต่เข้ามาศึกษา เช่นพวกฝรั่ง โดยทั่วไปเข้าใจไม่ตรงตามความเป็นจริงในเรื่องกรรมของพระพุทธศาสนา ไปเอาเรื่องกรรมทั่วไปในศาสนาอื่นมาเป็นเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ที่พูดแต่เพียงว่า ทำดี-ดี ทำชั่ว-ชั่ว เท่านั้น ถ้าพูดเพียงเท่านั้นยังไม่นับว่าเป็นเรื่องกรรมในทางพระพุทธศาสนา เรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาจะต้องพูดถึงกรรมที่ทำให้สิ้นกรรมด้วย กฎแห่งกรรม ก็คือกฎเกณฑ์ทั้งหลายที่เกี่ยวกับเรื่องกรรมที่เป็นกฎของธรรมชาติกำหนดไว้อย่างตายตัวก็มี ศาสดาจากศาสนาอื่นบัญญัติขึ้นก็มีแต่ไม่สมบูรณ์ เพราะไม่ได้สอนไปถึงจุดสิ้นสุดคือความสิ้นกรรม คนธรรมดามีความยึดตัวตนว่าเป็นของเราอย่างเที่ยงแท้ถาวร มีความเป็นสัสสตทิฎฐิ คือความเห็นว่าเป็นตนเองเที่ยงแท้ เป็นเหตุให้เรื่องกรรมเป็นไปไม่ถึงที่สุด เรื่องกรรมนั้นมันลึกกว่านั้น กรรมดีก็ตามกรรมชั่วก็ตามทำให้คนลำบากทั้งนั้น กรรมชั่วก็ทำให้ลำบากอย่างชั่ว กรรมดีก็ทำให้ลำบากอย่างดี เพราะยังตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรรม ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดไปตามอำนาจของกรรมอยู่ สู้อยู่นือกรรมไม่ได้คือการสิ้นกรรม เพราะการสิ้นกรรมคือการมีอิสระออกจากอำนาจของกรรม นือกรรมดีนือกรรมชั่ว นืออัตตวาทุพาทาน (ความยึดมั่นในตัวตน) นืออัสสสตทิฎฐิ (ความเห็นว่าเป็นเที่ยงแท้)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2554) ได้กล่าวถึงกรรมในหนังสือ “หลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา” ของพระองค์ว่า ธรรม คือ สัจจะ ความจริง ความจริงแบ่งออกเป็น 2 ชั้นคือ ชั้นเหตุผล และชั้นนือเหตุผล ชั้นเหตุผลได้แก่ เหตุผลที่เป็นกรรม และเหตุผลที่เป็นสภาพ เหตุผลที่เป็นกรรมคือเหตุผลที่เกี่ยวข้อกับการกระทำ เหตุและผลที่เป็นฝ่ายอกุศล (ไม่ดี,บาป) เช่น การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป หรือการฆ่าสัตว์

เรียกว่า ปาณาติบาต นี่เป็นเหตุ ทุกข์คือความอายุสั้น นี่เป็นผล การถือเอาวัตถุสิ่งของที่เจ้าของเขา ไม่ได้ให้ หรือการลักขโมย เรียกว่า อทินนาทาน ทุกข์คือความยากจนขัดสน ความรักษาทรัพย์ไว้ไม่ได้ สูญหายวิบัติ เหตุและผลที่เป็นฝ่ายกุศล (ดี, บุญ) เช่น การให้ทานการบริจาคทาน เรียกว่า ทานกรรม นี่เป็นเหตุ การมีทรัพย์สมบัติ นี่เป็นผล การรักษาศีล คือความตั้งใจงดเว้นจากการประพฤตชั่วจากความประพฤตผิดในศีลข้อนั้นๆ เรียกว่า ศีลกรรม นี่เป็นเหตุ สุขดีและโภกสมบัตติ เป็นต้น นี่เป็นผล เหตุและผลที่เป็นฝ่ายกลางๆ ไม่จัดว่าเป็นกุศลหรืออกุศล เช่น อาชีวะกรรม คือกรรมที่เป็นการประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต เช่น กสิกรรม เกษตรกรรม และอาชีวะกรรมอื่นๆ นี่เป็นเหตุ การเกิดของพืชผักผลไม้ การได้ทรัพย์เงินทองจากการค้าขาย เป็นต้น นี่เป็นผล เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับล้วนเกิดจากกิริยา คือ การกระทำของคน เหตุและผลดังกล่าวเนื่องด้วยกรรม เกิดจากการงานที่บุคคลกระทำ กรรมคือ การงานที่บุคคลกระทำนี้ก็เนื่องด้วยกิริยาการกระทำ ต้องกระทำจึงจะเป็นกรรมขึ้นมา

พระมหาธิตินวงศ์ อุตตมปญโญ (แปล) (2563) ได้กล่าวถึงลักษณะของเจตนาไว้ในหนังสือ มิลินทปปัญหาปกรณ์แปล เล่มที่ 1 ว่า เจตนา มีความจงใจ และมีการปรุงแต่งเป็นลักษณะ เปรียบดังเช่น คนบางคนปรุงยาพิษแล้วดื่มกินเองด้วย แบ่งให้คนอื่นๆ ดื่มกินด้วย ตัวเขาเองก็จะเป็นทุกข์จากยาพิษนั้น คนอื่นๆ ที่ดื่มกินยาพิษนั้นก็จะเป็นทุกข์ตามเขาไปด้วย ฉันทใด คนบางคนมีเจตนาจงใจทำอกุศลกรรม เมื่อเขาตายไปก็เข้าสู่อบายภูมิ นรก ทุกคติ วินิบาต และถ้ามีบุคคลเหล่าใดเอาเขาเป็นแบบอย่างทำอย่างเขา บุคคลเหล่านั้นเมื่อตายไปก็เข้าสู่อบายภูมิ นรก ทุกคติ วินิบาต ฉันทนั้นเหมือนกัน หรือเปรียบดังเช่น คนบางคนปรุงเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ผสมเข้าเป็นอันเดียวกันแล้วดื่มกินเองด้วย แบ่งให้คนอื่นๆ ดื่มกินด้วย ตัวเขาเองก็เป็นผู้สุข และคนอื่นก็จะเป็นสุขตามเขาไปด้วย ฉันทใด คนบางคนมีเจตนาจงใจทำกุศลกรรม เมื่อเขาตายไปก็ยอมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ บุคคลอื่นๆ เอาเขาเป็นแบบอย่างทำอย่างเขา บุคคลเหล่านั้นเมื่อตายไปก็ยอมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ฉันทนั้นเหมือนกัน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) (2566) ได้กล่าวถึงความหมายที่แท้จริงของกรรม ไว้ในหนังสือ “เชื่อกกรรม-รู้กรรม-แก้กรรม” ของท่านว่า ถ้าพูดถึงหลักกรรมแล้วเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งมากเพราะจะเกี่ยวกับหลักปฏิบัติ คือ ปฏิจจสมุปบาท (ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น) ให้ระลึกไว้ว่ากรรมนี้ไม่ใช่แค่เรื่องภายนอกที่แสดงออกทางกายวาจาเท่านั้น แต่รวมเข้าถึงการทำงานทางจิตใจด้วย เพราะจิตใจเป็นจุดเริ่มต้นของกรรมทางกายและวาจา กระบวนการทำงานของจิตใจคือมุ่งเอาเข้าไปถึงขณะจิตในแต่ละขณะๆ ความหมายที่แท้จริงมุ่งเอาที่นั่น จะเชื่อเรื่องกรรม จะแก้กรรมก็ต้องรู้เรื่องกรรมเสียก่อน เรื่องกรรมเป็นเรื่องจริงของมนุษย์ เป็นหลักธรรมชาติเป็นหลักแห่งความจริง เรา จะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ไม่มีผลอะไรต่อหลักความจริงของกรรม ยังคงมันคงอยู่อย่างนั้น แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะอุปบัติหรือไม่อุปบัติขึ้น หลักความจริงก็เป็นความจริงของมันอยู่อย่างนั้น

1.7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เทวินทร์ เหลืองศักดิ์ตา (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธานุชา” พบว่า กรรม หมายถึง การ กิจ การงาน หรือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา มีความหมายกลางๆ เป็นได้ทั้งดีและไม่ดี เมื่อทำกรรมแล้วย่อมได้รับผลเรียกว่า วิบาก ต้นกำเนิดของกรรมมาจากอกุศลมูลและกุศลมูล อกุศลมูลมี 3 คือ โลภะ, โทสะ, โมหะ กุศลมูลมี 3 คือ อโลภะ, อโทสะ, อโมหะ สาเหตุการเกิดกรรมใน กัมมนิทานสูตร เกิดจาก อกุศลกรรมบถ 10 มี ฆ่าสัตว์ พุศฺต เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เป็นต้น ซึ่งเกิดมาจากกิเลส 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้นเหตุทั้งสิ้น และกิเลส 3 อย่างนี้ก็เกิดจากตัณหาซึ่งตัณหานั้นก็เกิดมาจากใจของบุคคลนั้น ในพระไตรปิฎกมีกรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว พระอรธกถาจารย์แสดงกรรม 4 อย่างมี 3 หมวดเรียกว่า กรรม 12 กรรมที่บุคคลกระทำมีทั้งดีและชั่ว มีการกระทำทางกาย ทางวาจา ทางใจ กรรมดีเรียกว่ากุศลกรรม กรรมไม่ดีเรียกว่าอกุศลกรรม กรรมไม่ดีมี 10 อย่างเรียกว่า อกุศลกรรมบถ 10 กรรมดีมี 10 อย่างเรียกว่า กุศลกรรมบถ 10 การทำกรรมดีเพื่อละอกุศลอีกอย่างหนึ่งคือใช้หลัก บุญกิริยาวัตถุ 10 ที่จะทำให้พบกับความสุขความเจริญในภพปัจจุบัน เมื่อตายไปก็เข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ และบุคคลที่กระทำตรงกันข้ามคืออกุศลย่อมได้รับผลตรงกันข้ามคือ ทุกข์กายทุกใจ เมื่อตายไปก็ลงไปสู่อายตุมิ 4 แต่การจะทำกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาอันจะต้องมีความเชื่อความศรัทธาเสียก่อน ซึ่งความเชื่อในพระพุทธานุชา มีหลัก 4 อย่างคือ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม 2) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคต กรรมมีบทบาท 4 อย่างคือ 1) มีกรรมเป็นของตน 2) มีกรรมเป็นแดนเกิด 3) มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ 4) มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

บรรจบ บรรณรุจิ (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “กรรม 12 ทฤษฎีแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรม และแนวทางการศึกษา” พบว่า กรรม เป็นองค์ความรู้สำคัญในพระพุทธานุชา เพราะสอนให้คนเรารู้จักเคารพตนเองมั่นใจด้วยตนเองว่า แท้จริงชีวิตคนต้องเกี่ยวข้องกับทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ แล้วจะได้วางท่าทีต่อกรรมได้อย่างถูกต้องเนื่องจากเกิดความเข้าใจว่า ชีวิตสัมพันธ์กับกรรมในทุกมิติไม่ว่ากรรมเก่าหรือกรรมใหม่ ทฤษฎีกรรม 12 ได้แสดงความสัมพันธ์ของกรรมทั้งสองไว้แล้วอย่างชัดเจน แต่ก็เชื่อว่าเข้าใจได้ง่าย แม้จะมีการจัดเป็นหมวดๆ ไว้แต่ก็ยังทำให้เกิดความสับสนได้ ผู้วิจัยได้จัดหมวดและลำดับเนื้อหาใหม่จากเนื้อหาเก่าโดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงเนื้อหาของกรรม 12 ให้เสียไป ได้จัดเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1) ส่วนที่เป็นกรรมเป็นหมวดที่ 1 จัดกลุ่มตามลำดับ หนัก-เบา มี 4 คือ คุรุกรรม (กรรมหนัก), อาจิณณกรรม (กรรมเคยชิน), กตัตตากรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ), อาสันน กรรม (กรรมเมื่อใกล้จะตาย) ส่วนที่ 2) ส่วนที่เป็นผลของกรรม เป็นหมวดที่ 2 จัดตามกลุ่มระยะเวลาให้ผล มี 4 คือ ทิฏฐธัมมเวทนียะ (ให้ผลในชาตินี้),

อุปปีชเวทนีเย (ให้ผลในชาติหน้า, อปราปรเวทนีเย (ให้ผลในชาติต่อไป), อโหสิกรรม (กรรมเล็ก ให้ผล) ส่วนที่ 3 ส่วนที่เป็นผลของกรรม เป็นหมวดที่ 3 จัดตามกลุ่มให้ผลเป็นอะไร มี 4 คือ ชนก (ส่ง ให้เกิด), อุปตถัมภก (ค้ำจุน), อุปปีชก (เบียดเบียน), อุปฆาตก (ตัดรอน, ทำลาย) การจัดลำดับใหม่นี้ เพื่อให้เห็นว่า ในชีวิตประจำวันของคนเรามีการเกี่ยวข้องกับการทำกรรมอยู่ 3 ประเภท คือ กรรม หนัก กรรมเคยชิน และกรรมสักแต่จะทำ ก่อนจะถึงกรรมใกล้ตายอันเป็นกรรมสุดท้ายของชาตินี้

ศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง และพระมหาวิริษณ์ วรินโท, ดร. (2562) ได้ทำการ วิจัยเรื่อง “พินิจเรื่องกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า กรรม คือ การกระทำ เป็นการทำได้ เป็นการทำชั่วก็ได้ ตามนัย กุกกุโรวาทสูตร พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องกรรมและผลของ กรรมไว้ 4 ชนิด คือ 1) กรรมดำ มีวิบากดำ 2) กรรมขาว มีวิบากขาว 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบาก ทั้งดำทั้งขาว 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว หมายถึง บุคคลใดทำกรรมเช่นใดไว้ บุคคลนั้น ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ในอรรถกถา พระอรรถกถาจารย์ จำแนกกรรมออกเป็น 12 อย่าง แบ่งเป็น 3 หมวด ดังนี้ 1. กรรมว่าโดยหน้าที่ มี 4 คือ ชนกกรรม อุปตถัมภกกรรม อุปปีชกกรรม และ อุปฆาตกรรม 2. กรรมว่าโดยลำดับการให้ผล มี 4 คือ คุรุกรรม อาสันนกรรม อาจิมณกรรม หรือ พหุลกรรม และ กัตตตการกรรม 3. กรรมว่าโดยเวลาให้ผล มี 4 คือ ทิฏฐธรรมเวทนีเยกรรม อุปปีชเวทนีเยกรรม อปราปรเวทนีเยกรรม อโหสิกรรม

พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า พระพุทธองค์ทรงแสดงเพียงแค่ว่า 11 ประเภทเท่านั้น ไม่ได้แสดงอโหสิกรรมว่าเป็นชนิดของกรรมอีกหนึ่งประเภท แต่ทรงแสดงอโหสิกรรมว่าเป็นการสิ้นไป แห่งกรรม ฉะนั้นแล้ว กรรมที่จะเป็นอโหสิกรรมได้นั้นกรรมนั้นต้องไม่แสดงผลตามที่พระอรรถกถาจารย์แสดงมานั้น เพราะอโหสิกรรมเป็นลักษณะของกรรมที่หมดกำลังที่จะส่งผลต่อไป คือกรรมนั้น เคยส่งผลอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างมาแล้วในอดีตจนหมดแรงกรรมแล้ว กรรมหมดไปจึงเป็น อโหสิกรรม สำหรับบทบาทหน้าที่ของกรรมแบ่งตามทวาร มี 3 คือ กายทวาร วจิตวาร และมโนทวาร พระสารีบุตรจัดหมวดหมู่การทำกุศลกรรม และอกุศลกรรม โดยมีเจตนา และกิเลสเป็นตัวขับเคลื่อน

พระไพศาล จันทมโม, พระมหาสารอง สญญโต และ ธีระพงษ์ มีไธสง (2562) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์กรรมและการให้ผลกรรมในจุฬามิมวิภังคสูตร” พบว่า มีการแบ่งกรรม ออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆได้ 2 กลุ่มคือ กรรมตามนัยพระไตรปิฎก มีกรรม 2 ประเภทบ้าง 3 ประเภทบ้าง 4 ประเภทบ้าง และกรรมตามนัยอรรถกถา คือกรรม 12 หรือกรรมสี่ 3 หมวดคือ 1) ว่าโดยปากกาล คือ จำแนกตามเวลาที่ให้ผล 2) ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผลตามหน้าที่ 3) ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกตามแง่ที่ยกเยื้องกัน ผลของกรรมในจุฬามิมวิภังคสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงผลของกรรม ที่ได้กระทำทั้งดีและร้ายไว้ 7 คู่คือ

1. มีอายุน้อย เพราะฆ่าสัตว์ มีอายุยืน เพราะไม่ฆ่าสัตว์

2. มีโรคมาก เพราะเปียดเบียนสัตว์ มีโรคน้อย เพราะไม่เปียดเบียนสัตว์
3. มีผิวพรรณทราม เพราะมักโกรธ มีผิวพรรณดี เพราะไม่มักโกรธ
4. มีศักดาน้อยเพราะมักริษยา มีศักดามาก เพราะไม่มักริษยา
5. มีโรคทรัพย์น้อย เพราะไม่ให้ทาน มีโรคทรัพย์มาก เพราะให้ทาน
6. เกิดในตระกูลต่ำ เพราะกระด้างถือตัว ไม่อ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูง เพราะไม่กระด้างถือตัว แต่รู้จักอ่อนน้อม
7. มีปัญญาทราม เพราะไม่เข้าไปหาสมณพราหมณ์ ไตถามเรื่องกุศลอกุศล เป็นต้น มีปัญญาดี เพราะเข้าไปหาสมณพราหมณ์ ไตถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น

พระมหาสมคักดิ์ ญาณโพธิ์, รศ.ดร. และแม่ชีจำเรียง กำเนิดโทน (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท” พบว่า กรรมคือตัวเจตนาเจตสิกที่ทำหน้าที่ 2 อย่างคือ 1) สังวิธานกิจ คือ การปรุงแต่งให้สำเร็จกิจ จึงเกิดการกระทำทางกาย วาจา และใจ 2) พีชนิธานกิจ ทำการเพราะพันธุ์พีชไว้ กรรมมีความเป็นสากลแก่สรรพสัตว์ในวิภูฏจักร ไม่ว่าจะถือศาสนาใดทำดียอมได้รับผลดีทำชั่วยอมได้รับผลชั่ว และการที่จะเชื่อเรื่องกรรมต้องเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเสียก่อน (ตถาคตโพธิสัทธา) กัมมสัทธา วิปากสัทธา และกัมมัสมกตาสัทธาจึงจะเกิดตามมา แสดงให้เห็นว่าความเชื่อต้องมาก่อนพุทธปรัชญาเถรวาทแบ่งกรรมเป็น 3 หมวดๆ ละ 4 ข้อ รวมเรียกว่า กรรม 12 หลักคำสอนเรื่องกรรมและความเชื่อเรื่องกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในทุคติภูมิก็มี ผู้ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ผู้ทำดีแล้วได้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ก็มี ผู้ทำดีแล้วไปเกิดในทุคติเพราะทำกรรมชั่วไว้มากในชาติก่อนก็มี อกุศลกรรมนั้นยังให้ผลอยู่ กรรมมีหน้าที่ มีลำดับและเวลาให้ผลของกรรม ผู้ทำกรรมแล้วต้องไปรับผลของกรรมทั้งฝ่ายอกุศลกรรมและฝ่ายกุศลกรรม สรุปว่า กรรมและผลของกรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้มีอยู่ทั้งหมด 12 ประการ และจะเห็นว่ากรรมไม่ได้สูญหายไปไหน แต่กำลังทำงานอยู่ตลอดเวลา

พระปราบศึก อุทโย (2563) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่าง กรรมกับการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” พบว่า กรรมหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ การจงใจทำ กรรมดีเป็นกุศลกรรม กรรมชั่วเป็นอกุศลกรรม กระทำได้ 3 ทางคือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทำดีคือการทำกุศลกรรมบถ 10 ให้ผลเป็นสุข เจริญรุ่งเรืองในภพปัจจุบัน ตายไปก็ไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ทำชั่วคือการทำอกุศลกรรมบถ 10 ให้ผลเป็นทุกข์ ทุกข์กายทุกข์ใจในภพปัจจุบัน ตายไปก็ลงไปสู่อบายภูมิ 4 ได้แก่ อบาย ทุคติ วิบาตร นรก พบว่ามีประเด็นเกี่ยวกับกรรมและการเกิดใหม่ใน 3 พระสูตร ได้แก่

1) จุฬกัมมวิภังคสูตร เป็นพระสูตรที่มีการถามตอบแบบอุปมาอุปไมยเกี่ยวกับกรรมและการเกิดใหม่ที่ทำให้สัตว์มีอายุสั้น อายุยาว มีโรครมาก มีโรคน้อย เป็นต้น

2) กัมมนิทานสูตร อธิบายสาเหตุของการกระทำกรรมว่า อกุศลกรรมคือกรรมชั่วมีสาเหตุมาจากอกุศลมูล 3 คือ โลภะ ความโลภ, โทสะ ความโกรธ, โมหะ ความหลง กล่าวถึงวิบากของสัตว์ที่ทำความดีและกรรมชั่ว กุศลกรรมคือกุศลมูล 3 คือ อโลภะ ไม่โลภ, อโทสะ ไม่โกรธ, อโมหะ ไม่หลง

3) ปายาสีสูตร อธิบายเกี่ยวกับวิบากของสัตว์คือผลของกรรมดีกรรมชั่ว กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่จงใจทำ และเจตนาเกิดมาจากความเชื่อ ความศรัทธา ผู้มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนอยู่ 4 อย่าง ได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม 2) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และในยุคที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกกล่าวถึงกรรมดำ มีวิบากดำ กรรมขาว มีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ยุคหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว พระอรรถกถาจารย์จำแนกกรรมออกเป็น 3 หมวดๆ ละ 4 อย่าง เรียกว่ากรรม 12 โดยกรรมมีบทบาท 4 ประการคือ 1) มีกรรมเป็นของตน 2) มีกรรมเป็นแดนเกิด 3) มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ 4) มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

พระครูปลัดดุษฎี รตนปณฺโญ (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “กรรมในพระพุทธศาสนา” พบว่า กรรมมีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์วิเสส วิสุทธิมรรค คัมภีร์อรรถกถา และหนังสือวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความหมายที่คล้ายกันดังต่อไปนี้ จากพจนานุกรมแปลไทยเป็นไทยฉบับราชบัณฑิต, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม ให้ความหมายว่า การกระทำ การกระทำกิจ กระทำการงาน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในพระไตรปิฎกหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ จงใจทำ หรือ กระทำด้วยความตั้งใจ ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม” มนุษย์และสัตว์แตกต่างกันไปก็เพราะกรรม กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกรรมกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เหมือนกรรมในจุฬกัมมวิภังคสูตร ได้แสดงกรรมและผลของกรรม เช่น อายุยืนเพราะไม่ฆ่าสัตว์ อายุสั้นเพราะฆ่าสัตว์ มีโรคน้อยเพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ มีโรครมากเพราะเบียดเบียนสัตว์ มีทรัพย์มากเพราะให้ทาน ไม่มีทรัพย์เพราะไม่ให้ทาน มีปัญญาเพราะเข้าหา สอบถาม บัณฑิต สมณะ และพราหมณ์ มีปัญญาน้อยเพราะไม่เข้าหา ไม่สอบถาม บัณฑิต สมณะ และพราหมณ์ เป็นต้น

ในพระไตรปิฎก กรรมมี 2 ประเภทคือ 1) กุศลกรรม กรรมดี 2) อกุศลกรรม กรรมชั่ว โดยมีช่องทางการกระทำอยู่ 3 ช่องทางคือ กายกรรม ทางกาย, วาจกรรม ทางวาจา, มโนกรรม ทางใจ แบ่งตามลักษณะของการกระทำแล้วมี 4 ประเภทคือ 1) กรรมดำ มีวิบากดำ 2) กรรมขาว มีวิบากขาว 3) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว และในคัมภีร์วิสุทธิมรรคจำแนกกรรมไว้ 12 อย่าง มี 3 กลุ่มคือ ให้ผลตามระยะเวลา มี 4 ให้ผลตามลำดับหนักเบา มี 4 ให้ผลตามหน้าที่ มี 4 ในกรรมทั้งหลายในกัมมนิทานสูตรกล่าวที่เกิดอยู่ 3 ประการคือ โลภะ โทสะ โมหะ และกรรมคือการกระทำประกอบด้วยเจตนาที่ประเสริฐและเป็นเลิศ คือ กรรมที่ประกอบด้วยเจตนาในมรรคทั้ง 4 เพราะเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ถึงชาตินี้ทำไม่ถึงก็มี สุกตัญญูโลกสวรรค์เป็นที่ไป

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกาย ทางวาจา ทางใจ

หลักกรรม หมายถึง กลุ่มของการกระทำ หมวดหมู่ของการกระทำ ประเภทของการกระทำ หลักกรรมในกรรม 12 จากพระไตรปิฎกเล่มที่ 34 และคัมภีร์วิสุทธิมรรค หลักกรรมในกรรม 16 จากคัมภีร์ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธรรมัตถสังคหะฎีกา ปริจเฉทที่ 5 เล่ม 2 และคัมภีร์อภิธรรมัตถวิภาวินีฎีกา เล่ม 2

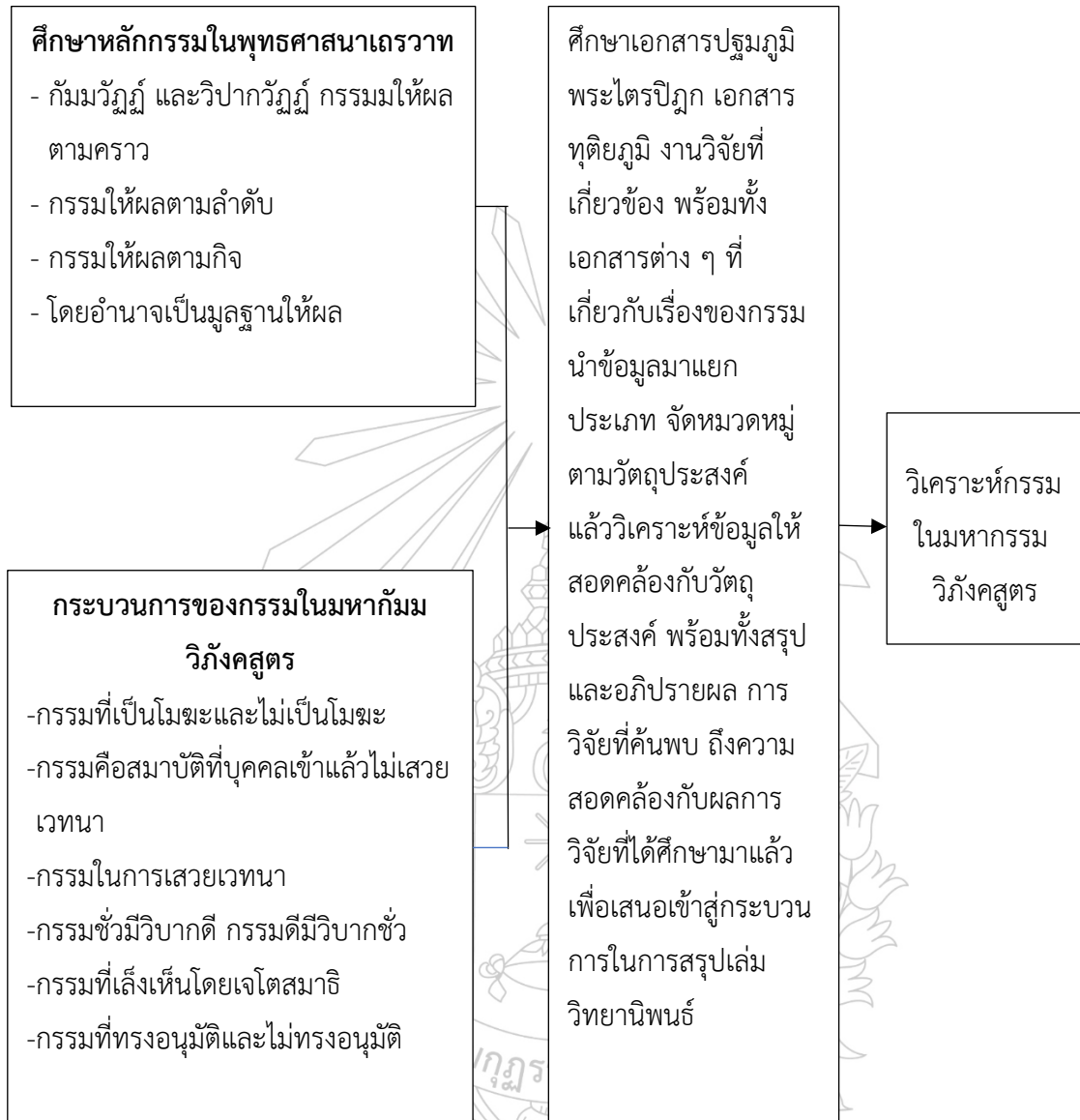
กระบวนการของกรรม หมายถึง เมื่อกุศลมูล 3 หรือ อกุศลมูล 3 ประกอบกับเจตนา จนเกิดการกระทำทางกาย วาจา และใจ ทำให้มีวิบากที่เป็นกุศล หรือ อกุศล

พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พระพุทธศาสนาที่ยึดตามมติการสังคายนาครั้งที่ 1 ที่คองไฉ่ซึ่งพระธรรมวินัยเดิมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้

มหากัมมวิภังคสูตร หมายถึง พระสูตรว่าด้วยการจำแนกแจกแจงมหากกรรม คือ จำแนกแจกแจงหลักกรรม หรือ กระบวนการของกรรม ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 23

วิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร หมายถึง วิเคราะห์กระบวนการของกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร

1.9 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

ศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

เรื่องกรรมเป็นเรื่องที่น่าสนใจมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในทางศาสนาหรือในลัทธิต่าง ๆ เรื่องกรรมถูกพูดถึงมาตั้งแต่สมัยก่อนพุทธกาล หลายศาสนาหลายลัทธิพยายามจะแสดงความรู้ความสามารถในการแสดงเรื่องของกรรม กรรมจึงเป็นเหมือนสิ่งที่มีความพิเศษในตัว ถ้ามีใครกล่าวถึงกรรมได้วิจิตรพิสดารยิ่งทำให้ผู้กล่าวดูเหมือนจะมีความพิเศษทางญาณทิพย์ ยิ่งเป็นเรื่อง กรรมที่เกี่ยวกับอนาคตแล้วทุกยุคทุกสมัยผู้คนต่างก็สนใจอยากจะทำอะไรจะทราบอนาคตของตน ยิ่งถ้าเป็นการประกาศโฆษณาเรื่องไขความลับอนาคต เรื่องบุญแถกรรม เรื่องการแก้กรรมการเปลี่ยนกรรมแล้วผู้คนต่างหลังไหลไปหายอมเสียเงินเสียทองเพียงเพื่อให้เขาบอกเรื่องที่เราชอบฟัง แต่จะได้ยินเรื่องที่เรากลัวและต้องการความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขเพื่อแก้กรรมและจะต้องเสียเงินเสียทองเพิ่ม ถ้าเพียงแค่วศึกษาทำความเข้าใจเรื่องกรรมบ้าง ก็พอจะช่วยไม่ให้หลงไหลไม่กลัวอะไรง่าย ๆ เพราะกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนกระทำอยู่ทุกวันไปจนตลอดชีวิตที่มี จริง ๆ แล้วกรรมคืออะไร ความหมายจริง ๆ ของกรรมคืออะไร ผู้วิจัยจะแจกแจงให้เข้าใจดังต่อไปนี้

2.1 ความหมายของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

กรรม มีการให้ความหมายไปหลายแบบหลายอย่างจากหลายยุคหลายสมัย หลายกลุ่มลัทธิ หลายบุคคล การให้ความหมายย่อมมีผลต่อความเข้าใจของผู้ได้ยินได้ฟังของผู้ศึกษา เพราะเป็นเหมือนการชี้ทางความเข้าใจของผู้อ่านให้เห็นไปตามทางของความหมายนั้น อันนำไปสู่การกระทำตามที่เข้าใจนั้น อาจถึงขั้นบอกกันสอนกันให้ทำตาม ถ้าเข้าใจไม่ถูกต้องก็นำไปสู่การกระทำที่ไม่ถูกต้อง บอกต่อสอนต่อก็ไม่ถูกต้อง การกระทำที่ไม่ถูกต้องคือการทำบาปอกุศล นอกจากไม่น่าสรรเสริญแล้ว สมควรตำหนิสมควรชี้แจงให้เข้าใจ เพราะจะเป็นการทำลายตนเองและผู้ที่เราบอกสอนแล้วเขาทำตาม ทั้งจะทำลายศาสนาไปด้วย ทำลายไปถึงภพชาติเบื้องหน้า แต่ถ้าเข้าใจความหมายได้ถูกต้องก็นำไปสู่การกระทำที่ถูกต้อง การบอกต่อสอนต่อก็ถูกต้อง การกระทำที่ถูกต้องคือการทำบุญกุศล เป็นสิ่งที่ดีน่าสรรเสริญยกย่องทั้งเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้ที่เราบอกสอนแล้วเขาทำตาม เป็นการรักษาพระพุทธศาสนาและยังส่งต่อไปถึงภพชาติเบื้องหน้า ในทางพระพุทธศาสนาส่วนมากให้ความหมายของกรรมไปในทางเดียวกัน ดังจะแสดงต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ถือเป็นพจนานุกรมมาตรฐานของประเทศไทย ได้ให้ความหมายของกรรมไว้ 4 ลักษณะ ดังต่อไปนี้ 1) (กำ, กำมะ-) การ, การกระทำ, การงาน, กิจ, เช่น พลีกรรม ต่างกรรมต่างวาระ, เป็นการดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เช่น กุศลกรรม อกุศลกรรม

2) การกระทำที่ส่งผลร้ายมายังปัจจุบัน หรือซึ่งจะส่งผลร้ายต่อไปในอนาคต เช่น บัดนี้กรรมตามทันแล้ว ระวังกรรมจะตามทัน 3) บาป, เคาระห์, เช่น คนมีกรรม กรรมของฉันทันแต่ๆ 4) ความตายในคำว่า ถึงแก่กรรม

กรรม ตามความหมายใน พจนานุกรม บาลี - ไทย ฉบับภูมิพโลภิกขุ (2560) เป็นหนังสือพจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับปรับปรุง โดยยึดเอาพจนานุกรม บาลี-ไทย-อังกฤษ (Pali-Thai-English-Dictionary) ฉบับภูมิพโลภิกขุ ซึ่งเป็นเล่มแรกที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย และได้รับลิขสิทธิ์ในการพิมพ์และแปลเป็นภาษาไทย ได้แสดงคำศัพท์เป็นบาลีว่า **กम्म (กัม - มะ) หมายถึง กรรม, การกระทำ, การงาน**

กรรม ตามความหมาย (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2565) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า ท่านเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ท่านได้แต่งหนังสือออกมามากมาย ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ ก็เป็นเล่มหนึ่งในนั้น ท่านได้ให้ความหมายของกรรมไว้ว่า **กรรม การกระทำ** หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความตั้งใจ หรือ จงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น การชุดหลุมพรางเพื่อตักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย อย่างนี้เป็นกรรม แต่ชุดบ่อน้ำเพื่อไว้กินเพื่อไว้ใช้แต่สัตว์ตกลงไปตายเอง อย่างนี้ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้อยู่ว่าบ่อน้ำที่ตนชุดไว้ อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกลงไปได้ง่าย แล้วปล่อยปละละเลยไม่ดูแลป้องกันจนมีคนตกลงไปตาย อย่างนี้ก็ไม่พ้นเป็นกรรม) ว่าโดยสาระ **กรรมก็คือเจตนา เจตนาอันเองเป็นกรรม** การกระทำที่ดีเรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่วเรียกว่า กรรมชั่ว และในหนังสือ “เชื่อกรรม-รู้กรรม-แก้กรรม” (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2565) ท่านได้ยกพระสูตรที่ชื่อว่า วาเสฏฐสูตร มาอ้างอิงพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ตรัสว่า บุคคลจะเป็นชวานาก็เพราะกรรม เป็นโจรก็เพราะกรรม เป็นพรหมณ์ก็เพราะกรรม เป็นกษัตริย์ก็เพราะกรรม เป็นบุโรหิตก็เพราะกรรม ฯลฯ จากข้อความนี้ท่านอธิบายว่า อาจจะมีคนคิดว่าคนนี้เป็นชวานาเพราะได้ทำกรรมอะไรบางอย่างไว้ในชาติก่อน คนนั้นได้ให้ท่านรักษาศีล เป็นต้น ไว้ในชาติก่อนชาตินี้จึงเกิดมาเป็นกษัตริย์ แต่ในที่นี้อยากให้มองในปัจจุบันก่อน **กรรม หมายถึง การกระทำ ที่เป็นอาชีพการงานทั้งหลาย** เป็นการกระทำประจำตัวที่มองเห็นได้ง่ายๆปรากฏออกมาภายนอก พระพุทธเจ้าตรัสไว้เองเลยว่า คนนี้เข้าคานา หวานข้าว ไถนา เขาก็เป็นชวานา เพราะการที่เขาทำนานั่นเองทำให้เขาเป็นชวานา คือเป็นไปตามการกระทำอันได้แก่อาชีพการงานของเขา คนนี้เป็นที่ปรึกษาพระเจ้าแผ่นดิน เขาก็เป็นบุโรหิต คนนั้นไปลักขโมยไปปล้นเขาก็เป็นโจร เป็นต้น นี่คือความหมายของกรรมที่น่าพิจารณา เห็นได้ว่าท่านมุ่งเอาปัจจุบันนี้แหละเป็นหลักก่อน **เพราะการกระทำนี้เป็นค้ำกลางๆ** ไม่ได้กล่าวว่าเมื่อไร ถ้ากล่าวว่าเป็นกรรมก็ต้องมองที่ปัจจุบันก่อน แต่ถ้ากล่าวระบุว่าอดีตหรืออนาคตก็ให้มองไปตามนั้น เพราะทั้งปัจจุบัน อดีต อนาคต การกระทำเหล่านั้นก็ล้วนนับว่าเป็นกรรมทั้งนั้น

กรรม ตามความหมายในพระอภิธรรม มีกล่าวไว้ในเรื่อง “อารมณ์ของปฏิสนธิจิต” ว่า อารมณ์ของปฏิสนธิจิต มี 3 คือ กรรม (การกระทำที่สัมปยุตด้วยเจตนาเจตสิก), กรรมนิमित (เครื่องหมายที่ใช้กระทำ, วัตถุที่ใช้กระทำ), คตินิमित (เครื่องหมายที่อยู่, สถานที่ที่จะได้ไปเกิด) บรรดาอารมณ์เหล่านั้น **เจตนาที่เป็นกุศลและอกุศลที่ทำแล้วชื่อว่า กรรม** กรรมย่อมประกอบวัตถุใดทำให้เป็นอารมณ์จนเกิดเป็นการกระทำที่สำเร็จวัตถุนั้นชื่อว่า กรรมนิमित (อภิ.วิ. 77/258/493) , **กรรม ได้แก่ เจตนา และธรรมที่ประกอบพร้อมแล้วด้วยเจตนาบางอย่าง** ถ้าหากว่ากายยังมีอยู่ความสุขและความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเป็นไปในภายใน เพราะกายสังขเจตนา คือความจงใจทางกายเป็นเหตุ ถ้าหากว่าวาจายังมีอยู่ ความสุขและความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเป็นไปในภายใน เพราะวสีสังขเจตนาคือความจงใจทางวาจาเป็นเหตุ ถ้าหากว่าใจยังมีอยู่ ความสุขและความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นเป็นไปในภายใน เพราะมโนสังขเจตนาคือความจงใจทางใจเป็นเหตุ (อภิ.ส. 75/16/272) กรรม ตามความหมายใน ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา มีแสดงไว้ว่า คำว่า **กรรม หมายถึงความว่า การกระทำที่เกี่ยวข้องด้วยกาย วาจา ใจ ทั้งทางดีและทางไม่ดี** ชื่อว่า **กรรม** ดังมีวจนัตถะว่า กรรม กมมึ แปลว่า การกระทำชื่อว่า กรรม หรือ โกรนติ เอเตนาติ กมมึ แปลว่า สัตว์ทั้งหลายย่อมกระทำโดยธรรมชาตินั้น ฉะนั้น ธรรมชาติที่เป็นเหตุให้สำเร็จการกระทำเหล่านั้น ชื่อว่า **กรรม** ได้แก่ เจตนาที่อยู่ในอกุศลจิต และ โลภียกุศลจิต (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2555)

กรรม ตามความหมายในพระไตรปิฎก มีแสดงไว้ใน นิพเพธิกสูตร ว่าด้วยเรื่อง ธรรมปริยายชำแรกกิเลส พระพุทธองค์ตรัสว่า **“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เหตุที่บุคคลมีความตั้งใจเป็นเครื่องกระตุ้นแล้วก็กระทำการงานนั้นๆ สำเร็จลงด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง ด้วยใจบ้าง ด้วยเหตุนี้เจตนาจึงเป็นตัวยกรรม”** (อ.ปญจ.-ฉ. 36/334/771)

จากการศึกษาความหมายที่แสดงมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า **กรรม มีความหมายว่า การกระทำ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา** การกระทำการงาน การกระทำในชีวิตประจำวัน การประพฤติปฏิบัติ รวมแล้วคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทางกาย วาจา ใจ เรียกว่า กรรม กรรมทางกายเรียกว่ากายกรรม กรรมทางวาจาเรียกว่าวจีกรรม กรรมทางใจเรียกว่ามโนกรรม ทั้งกุศลกรรม อกุศลกรรม ทั้งการกระทำที่ทำไปแล้วในอดีต การกระทำที่ทำอยู่ในปัจจุบัน และการกระทำที่จะมีในอนาคต ถ้าการกระทำนั้นประกอบด้วยเจตนา คือ ตั้งใจทำ จงใจทำแล้ว จัดเป็นกรรมทุกการกระทำ เมื่อเป็นกรรมแล้วย่อมมีวิบากคือผลของกรรม กรรมมีความหมายแปลกแยกออกไปบ้าง เป็นคำพูดติดปากของผู้คนเหมือนอย่างในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ที่ถือเอาว่ากรรมในอดีตและอนาคตเป็นกรรมไม่ดี เช่น เมื่อเห็นคนได้รับความทุกข์ได้รับอุบัติเหตุก็จะพูดว่า บัดนี้กรรมตามทันเขาแล้ว เมื่อเห็นคนทำสิ่งผิดกฎหมายไม่ดีไม่ถูกต้องก็จะพูดว่า ระวังกรรมจะตามทัน ซึ่งตรงกับที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบไว้ในข้อที่คนเข้าใจความหมายของกรรมคลาดเคลื่อนไป

นั้น การกระทำที่เป็นกรรมทุกทางย่อมมีสาเหตุ มีเหตุปัจจัยให้เกิดการกระทำขึ้น ดังจะได้แสดงในหัวข้อลำดับต่อไปนี้

2.2 เหตุเกิดขึ้นของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การเกิดขึ้นของกรรม สาเหตุของกรรม หรือมูลเหตุของกรรมนั้น คือสาเหตุที่ก่อให้เกิดการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาตนเอง ทั้งกรรมทางกาย กรรมทางวาจา และกรรมทางใจ ในทางไม่ดีคืออกุศลกรรมนั้น กรรมเกิดขึ้นได้จากต้นตอของมิถิยาปฏิญญาคือมูลเหตุของอกุศลเรียกว่า อกุศลมูล มี 3 อย่าง ได้แก่ โลกมูล มูลเหตุความโลภ ความละโมภ, โทสมูล มูลเหตุความโกรธ ความมุ่งร้าย ความประทุษร้าย, โมหมูล มูลเหตุความหลง ความไม่รู้ ความมึนงง, กรรมในทางที่ดีคือกุศลกรรมเกิดจากต้นตอของสัมมาปฏิญญาคือมูลเหตุของกุศลเรียกว่า กุศลมูล มี 3 อย่างคือ อโลภมูล มูลเหตุความไม่โลภ ความไม่ละโมภ, อโทสมูล มูลเหตุความไม่โกรธ ความไม่มุ่งร้าย ความไม่ประทุษร้าย, อโมหมูล มูลเหตุความไม่หลง ความมีวิชา ความมีปัญญา (อ.ต.ก. 34/473/118) สาเหตุที่ทำให้กรรมเกิดขึ้นได้นั้น ในทางอกุศลนั้นเกิดจาก อกุศล 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ โมหะ ในทางกุศลเกิดจาก กุศล 3 อย่าง คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ และการเกิดขึ้นของมูลเหตุแห่งกรรมเหล่านี้ อโลภะ คือ ความไม่โลภ จะไม่เกิดขึ้นจากโลภะคือความโลภ เพราะโลภะจะเกิดขึ้นจากโลภะเท่านั้น อโทสะ คือ ความไม่โกรธ จะไม่เกิดขึ้นจากโทสะคือความโกรธ เพราะโทสะจะเกิดขึ้นจากโทสะเท่านั้น อโมหะ คือ ความมีปัญญา จะไม่เกิดขึ้นจากโมหะคืออวิชชาความโง่เขลา เพราะโมหะจะเกิดขึ้นจากโมหะเท่านั้น เช่นเดียวกัน โลภะคือความโลภ จะไม่เกิดขึ้นจากอโลภะคือความไม่โลภ เพราะอโลภะจะเกิดขึ้นจากอโลภะเท่านั้น โทสะคือความโกรธ จะไม่เกิดขึ้นจากอโทสะคือความไม่โกรธ เพราะอโทสะจะเกิดขึ้นจากอโทสะเท่านั้น โมหะคืออวิชชาความโง่เขลา จะไม่เกิดขึ้นจากอโมหะคือปัญญา เพราะอโมหะจะเกิดขึ้นจากอโมหะเท่านั้น และความสุข ความโสมนัส ความมึนงงในร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง สุกตฤณี กำเนิดมนุษย์ กำเนิดเทวดา เป็นต้น จะไม่เกิดขึ้นจากกรรมที่เกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ แต่ว่าอบายภูมิจนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย (กำเนิดเปรต) หรือ ความทุกข์ ความโทมัส ความไม่ดีไม่งามในร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น จะเกิดขึ้นจากกรรมที่เกิดจากโลภะ โทสะ โมหะเท่านั้น เช่นเดียวกันอบายภูมิจนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ปิตติวิสัย (กำเนิดเปรต) หรือ ความทุกข์ ความโทมัส ความไม่ดีไม่งามในร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น จะไม่เกิดขึ้นจากกรรมที่เกิดจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ แต่ว่าความสุข ความโสมนัส ความมึนงงในร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่ง, สุกตฤณี, กำเนิดมนุษย์, กำเนิดเทวดา เป็นต้น จะเกิดขึ้นจากกรรมที่เกิดจากอโลภะ อโทสะ อโมหะ เท่านั้น (อ.ปญจ-ฉ 36/310/634)

กุศลมูลและอกุศลมูลเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ต้องมีเหตุมีปัจจัยที่พร้อมมูล ในองค์ประกอบ เหตุปัจจัยเหล่านี้คืออายตนะ (แปลว่าที่เกิด) ภายนอก ได้แก่ รูปอายตนะ (รูป)

สัททายตนะ (เสียง) คันธายตนะ (กลิ่น) รสายตนะ (รส) โภภุญญัพพายตนะ (การสัมผัสถูกต้อง) และ
 ฐัมมายตนะ (การคิดนึก) ที่มากระทบกับ อายตนะภายใน ได้แก่ จักขายตนะ (ตา) โสตายตนะ (หู)
 ฆานายตนะ (จมูก) รสายตนะ (ลิ้น) กายายตนะ (กาย) และมนายตนะ (ใจ) การกระทบนั้นเรียกว่า
 ผัสสะ พระพุทธองค์ตรัสว่า “ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม” (อ.ปญจ.-ฉ. 36/334/771) กรรมใด
 ที่บุคคลทำเพราะมีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นมูลพร้อม เป็นองค์ประกอบ เป็นต้นเหตุ เป็นแดนให้เกิด
 เมื่อกรรมนั้นให้ผลในภพชาติปัจจุบัน บุคคลนั้นย่อมได้รับผลของกรรมนั้นในภพชาติปัจจุบันนั้น
 เมื่อกรรมนั้นให้ผลในภพชาติเบื้องหน้า บุคคลนั้นย่อมได้รับผลของกรรมนั้นในภพชาติเบื้องหน้า
 เมื่อกรรมนั้นให้ผลในภพชาติต่อไป บุคคลนั้นย่อมได้รับผลของกรรมนั้นในภพชาติต่อไป
 เปรียบเหมือนความพร้อมมูลในองค์ประกอบของพืชพันธุ์ทั้งหลายที่ไม่ขาด ไม่เนา ไม่เฉา มีแก่น มีราก
 ผงดี ปลูกไว้ในที่ที่เตรียมดินไว้ดี ในไร่นาที่ดี ฝนก็ดี เมื่อมีองค์ประกอบพร้อมมูลที่ดียวกันนี้พืชพันธุ์
 ทั้งหลายเหล่านั้นก็เจริญงอกงาม ฉันทใด กรรมที่บุคคลกระทำเพราะความมีองค์ประกอบที่พร้อมมูลแห่ง
 เจตนาและอกุศลมูล 3 เกิดจากอกุศลมูล 3 มีอกุศลมูล 3 เป็นต้นเหตุ เป็นแดนให้เกิด เมื่อกรรมนั้น
 ให้ผลไม่ว่าจะอยู่ในภพใดชาติใดก็ตาม บุคคลนั้นย่อมได้รับผลของกรรมนั้นในภพนั้นชาตินั้น ในภพ
 ชาติปัจจุบันบ้าง ในภพชาติเบื้องหน้าบ้าง ในภพชาติต่อไปบ้าง (อ.ปญจ.-ฉ. 36/334/771)

กรรมใดที่บุคคลทำเพราะมีโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นองค์ประกอบ เป็นต้นเหตุ
 เป็นแดนเกิด ถ้าหากว่าโลภะ โทสะ และโมหะเหล่านั้น ดับไปสิ้นไปแล้วด้วยอโลภะ อโทสะ และ
 อโมหะที่ประกอบในมรรคมืองค์ 8 แล้ว อกุศลกรรมเหล่านั้นก็เป็นอันบุคคลนั้นละได้แล้ว มีต้นตอ
 มีเค้ามูลอันขาดแล้ว เหมือนต้นตาลที่เหลือเพียงแต่ตอ มีความไม่เกิดขึ้นอีกเป็นปกติธรรมดา เปรียบ
 เหมือนความพร้อมมูลในองค์ประกอบของพืชพันธุ์ทั้งหลายที่ไม่ขาด ไม่เนา ไม่เฉา มีแก่น มีราก ผงดี
 บุคคลเอาไฟไปเผาพืชพันธุ์เหล่านั้นจนเป็นเถ้าถ่าน แล้วเอาเถ้าไปโปรยลมทิ้งหรือทิ้งลงแม่น้ำไป
 พืชพันธุ์เหล่านั้นก็จะเหมือนต้นตาลที่เหลือเพียงแต่ตอ มีความไม่เกิดขึ้นมาอีกเป็นปกติธรรมดา
 ฉันทใด กรรมที่บุคคลกระทำเพราะความพร้อมมูลแห่งเจตนาและอกุศลมูล 3 เกิดจากอกุศลมูล 3 มีอกุศลมูล
 3 เป็นต้นเหตุ เป็นแดนเกิด ถ้าหากว่าโลภะ โทสะ โมหะ ดับไปสิ้นไปแล้วด้วยอโลภะ อโทสะ และ
 อโมหะที่ประกอบในมรรคมืองค์ 8 อกุศลกรรมเหล่านั้นก็เป็นอันบุคคลนั้นละได้แล้ว มีต้นตอมีเค้ามูล
 อันขาดแล้ว เหมือนต้นตาลที่เหลือเพียงแต่ตอ มีความไม่เกิดขึ้นมาอีกเป็นปกติธรรมดา(อ.ปญจ.-ฉ.
 36/334/771)

เมื่อพิจารณาเหตุเกิดขึ้นของกรรมจากเอกสารที่แสดงมานั้นพบว่า การกระทำทาง
 กาย ทางวาจา และทางใจนั้น จะเกิดขึ้นได้ต้องมีองค์ประกอบ และองค์ประกอบเหล่านั้นคือ อายตนะ
 ภายในกระทบกับอายตนะภายนอก การกระทบนั้นเรียกว่าผัสสะ พระพุทธองค์ตรัสว่าผัสสะเป็นเหตุ
 เกิดแห่งกรรม เมื่อกระทบกันแล้วอกุศลมูล 3 หรืออกุศลมูล 3 เกิดขึ้น แล้วเกิดความตั้งใจทำ จงใจทำ
 เรียกว่า การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ความพร้อมมูลแห่งเจตนาอันมีผัสสะเป็นตัวประสาน

อายตนะภายในเข้ากับอายตนะภายนอกและกุศลอกุศลเกิดขึ้นนี้ คือองค์ประกอบของการทำกรรม การเกิดขึ้นของกรรมที่เป็นอกุศล มีต้นเหตุมาจากอกุศลมูล 3 ได้แก่ โลภะความโลภ โทสะความโกรธ โมหะความหลงความโง่เขลา มีวิบากเป็นความทุกข์ ให้ผลในภพชาตินี้ก็เป็นทุกข์ ให้ผลในภพชาติหน้า ก็เป็นทุกข์ ให้ผลในภพชาติต่อๆ ไปก็เป็นทุกข์ และเป็นเหตุแห่งการก่อภพก่อชาติก่อวิภวัญจะสงสารต่อๆ ไปไม่มีที่สิ้นสุด การเกิดขึ้นของกรรมที่เป็นกุศล มีต้นเหตุมาจากกุศลมูล 3 ได้แก่ อโลภะความไม่โลภ อโทสะความไม่โกรธ อโมหะความไม่หลง คือ ปัญหาในองค์มรรค 8 การเกิดขึ้นของกรรมที่มีกุศลมูล เป็นต้นเหตุ มีวิบากเป็นความสุข ให้ผลในภพชาตินี้ก็เป็นสุข ให้ผลในภพชาติหน้าก็เป็นสุข ให้ผลในภพชาติต่อๆ ไปก็เป็นสุข เป็นเหตุแห่งการณัตถ์ของกรรม เป็นเหตุแห่งการตัดภพตัดชาติ ตัดวิภวัญจะสงสาร เป็นไปเพื่อความไม่กลับมาเกิดอีก การกระทำที่มีองค์ประกอบครบถ้วนทำให้เกิดเป็นกรรมทางกาย ทางวาจา และทางใจ สามทางนี้จึงเป็นเหมือนการแสดงออกให้เห็นกรรม ทำให้เห็นลักษณะของกรรม ต่างๆ ผ่านสามทางนี้ได้ ลักษณะทำกรรมทางกายและทางวาจาเป็นลักษณะที่หยาบจึงเห็นได้ง่าย ส่วน ลักษณะทำกรรมทางใจนั้นละเอียดและเห็นได้ยาก แม้แต่ตนเองถ้าไม่พึงพิจารณาดูจนเคยชินก็เห็นได้ ยากเหมือนกัน จะนับอะไรกับบุคคลที่ไม่เคยดูการเกิดกรรมในใจตนเองเลย ในหัวข้อต่อไปผู้วิจัยจะ แสดงลักษณะของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2.3 ลักษณะของกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ลักษณะของกรรม คือการกระทำที่แสดงออกมาทางกาย ทางวาจา และทางใจ มีทั้ง เห็นได้ง่าย และเห็นได้ยาก กรรมทางกาย และทางวาจาเห็นได้ง่าย กรรมทางใจเห็นได้ยาก ลักษณะที่ กล่าวมานี้เป็นเพียงลักษณะการกระทำกรรมเท่านั้น แต่ลักษณะที่ผู้วิจัยจะแสดงนี้เป็นลักษณะของ กรรมที่เกิดหลังจากการกระทำกรรมแล้ว โดยถือเอาจากที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน จูฬกัมมวิภังคสูตรว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้” จากพุทธพจน์นี้จึงจัดลักษณะของ กรรมได้ 4 ประเภท คือ 1) ลักษณะเที่ยงตรงและมั่นคง (สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน) 2) ลักษณะสะสม (มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย) 3) ลักษณะปรุงแต่ง (กรรมย่อม จำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้) 4) ลักษณะสนอง (มีกรรมเป็นกำเนิด เป็นทายาทแห่งกรรม) (ม.อ. 23/581/251)

1. กรรมมีลักษณะมั่นคง (สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน) คือ ความมั่นคงของ กรรมมาจากความมั่นของการกระทำ นั่นคือการกระทำที่มีเจตนาที่มั่นคงแล้วจึงทำลงไป การให้วิบาก คือผลจึงมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง แม้ระยะเวลาจะผ่านไปนานแค่ไหน เป็นเดือน ปี สองชาติ ร้อยชาติ ล้านชาติ หลายโกฏีกัป トラบใดที่ยังไม่ได้รับผล トラบนั้นกรรมยังคงอยู่อย่างมั่นคงยังคงรอวันให้ผล และจะให้ผลแก่เราแน่นอน ใครเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพราะเราทำกรรมนั้นแล้วเราจึงมีกรรมเป็นของตน

แน่นอน และกรรมนั้นจะติดตามเราไปตลอดอย่างมั่นคง เพราะว่า “กรรมทั้งหลายเหล่านั้นจะติดตามพันเกี่ยวเราเหมือนเงาติดตามตัว” ทุกภพทุกชาติไป (พระมหาธิติพงษ์ อุตตมปญโญ, 2565, หน้า 185) เราเอากรรมของคนอื่นมาไม่ได้ เรารับวิบากกรรมของคนอื่นก็ไม่ได้ เราเลือกรับแต่วิบากดี ๆ ก็ไม่ได้ เพราะถ้าเราทำกรรมดีและเมื่อกรรมดีนั้นให้ผล เราก็จะได้รับผลดีคือความสุขแน่นอนและมั่นคง ถ้าเราทำกรรมชั่วและเมื่อกรรมชื่อนั้นให้ผล เราก็จะได้รับผลชั่วคือความทุกข์นั้นแน่นอนและมั่นคง “เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน” เราจักทำกรรมอันใดไว้ เป็นบุญหรือเป็นบาป เราจะต้องได้รับผลของกรรมเหล่านั้นแน่นอน เป็นสิ่งที่มั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลงตลอดไป (ม.อ. 23/581/251)

2. กรรมมีลักษณะสะสมรักษาไว้ (มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย) คือ การสะสมการรักษากรมต่างๆ ไว้นี้เป็นไปโดยอัตโนมัติด้วยตัวของกรรมเอง สะสมจากการกระทำที่เราทำอยู่ทุกวันทางกาย ทางวาจา และทางใจ ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันที่ยังไม่ให้เกิดผลตามลักษณะของการให้ผล สะสมเพื่อรอวันให้ผล ฉะนั้นกรรมที่สะสมไว้จึงมีมากมายมหาศาลเป็นเผ่าพันธุ์ของกุศลกรรมและอกุศลกรรม เช่น กรรมที่เราทำมีโลภะเป็นมูลเหตุ เราเคยทำกรรมที่มีโลภะเป็นมูลเหตุมาแล้วนับครั้งไม่ถ้วน เราจึงมีกรรมที่มีโลภะเป็นเผ่าพันธุ์ กุศลมูลอกุศลมูลที่เหลือก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน เหล่านี้ล้วนเป็นกรรมที่สะสมรักษาไว้คงไว้เพื่อเป็นเผ่าพันธุ์รอวันให้ผลคือวิบากอื่นๆ ที่เหลือต่อไป การให้ผลของกรรมจึงเป็นการให้เผ่าพันธุ์ของกรรมของเราและเป็นการให้ที่พึ่งด้วยผลของกรรมนั้นด้วย โดยกรรมที่เป็นที่พึ่งของสัตว์เดิมนั้นคือกุศลกรรมหรือบุญนั่นเอง เพราะอกุศลคือบาปมีผลเป็นทุกข์ไม่ใช่เป็นที่พึ่ง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุญญานิ ปรโลกัสมีง ปติภูตฺตา โหนติ ปาณินัง บุญทั้งหลายเป็นที่พึ่งของสัตว์ผู้ไปสู่โลกอื่น” (ส.ส. 24/88/161) การที่มนุษย์อยากได้อย่างเป็นอะไร อยากจะมีอะไรในภายหน้าในภพชาติหน้าที่มีค่ามากที่สุดที่มีคุณมากที่สุด เช่น อยากเป็นมหาเศรษฐี อยากเป็นกษัตริย์ อยากเป็นพระอรหันต์ เป็นต้น จึงต้องมีการสะสมเพราะเหตุคือกรรมที่ทำยังไม่สมกันกับผลที่ต้องการ จึงมีการสะสมกุศลกรรมไว้จนกว่าเหตุจะสมกับผล เช่น การสั่งสมบารมีของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า ของสาวกทั้งหลาย การสั่งสมกิเลสกรรมของมนุษย์ การสั่งสมปัญญา เป็นต้น ฉะนั้น กรรมที่ทำจึงมีการสะสมด้วยยังไม่ให้ผลบ้างด้วยยังไม่เต็มกับสิ่งที่ปรารถนาบ้าง สะสมไว้เพื่อเป็นเผ่าพันธุ์เพื่อเป็นที่พึ่งอาศัย (ม.อ. 23/581/251)

3. กรรมมีลักษณะปรุงแต่ง (กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต) คือ ถ้าจะนับเริ่มจากปัจจุบันชาติแล้ว กรรมดีกรรมชั่วที่ทำแล้วเหล่านั้นจะปรุงแต่งสัตว์นับตั้งแต่ภพจรณะ เช่น ปรุงแต่งการตาย สาเหตุการตาย สถานที่ตาย ลักษณะการตาย ปรุงแต่งปฏิสนธิ เช่น การตั้งลงสู่ครรภ์มารดา นับตั้งแต่สัปดาห์ที่ 1 เป็นกลรูป (หยาดน้ำใสเหมือนน้ำมันงา) สัปดาห์ที่ 2 เป็นอัมพุทรูป (เป็นฟองสีเหมือนน้ำล้างเนื้อ) สัปดาห์ที่ 3 เป็นเปสิรูป (เหมือนชิ้นเนื้อเหลวสีแดง) สัปดาห์ที่ 4 เป็นฆนรูป (เป็นก้อนเหมือนไข่ไก่) สัปดาห์ที่ 5 เป็นปัญจสาขา (มีปุ่ม 5 ปุ่ม) 6-11 สัปดาห์ 5

ปมนี้เดิบโตเป็นศีระชะแขนขา 12-42 สัปดาห์ ผมนล็บปรากฎ เป็นต้น (ส.ส. 25/803/384) ปรุ่่งแต่งความพิกลพิการ ปรุ่่งแต่งวิมานของเทพบุตรเทพธิดา ปรุ่่งแต่งฐานะที่เกิด เช่น เกิดในฐานะ ร่ำรวย หรือ ยากจน ปรุ่่งแต่งโรคภัย ตกแต่งร่างกายปาก คอ คิ้ว คาง ผิวพรรณ ญาติพี่น้อง มิตรสหาย ปัญญา อายุ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเกิดจากกุศลกรรมอกุศลกรรมที่เราทำแล้วปรุ่่งแต่งให้ (ม.อ. 23/582/252)

4. กรรมมีลักษณะส่งต่อ (มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นทายาท) คือ การเดินทางของกรรมสู่กรรมต่อๆ ไป จากการสั่งสมการกระทำกรรมในทุกๆ วันนั้น จะส่งต่อมาสู่เรา ส่งมาให้เราในรูปแบบวิบากคือผล เป็นอุปนิสัย เป็นอนุสัย เป็นสันดาน ส่งต่อกำเนิด ส่งต่อเผ่าพันธุ์ ส่งต่อทายาทของกรรม เช่น ที่เกิด อายุ เพศ วรรณะ โรคภัย คู่ครอง ศัตรู ปัญญา เป็นต้น ส่งต่อได้ทั้ง ในภพชาติปัจจุบัน ภพชาติหน้าต่อไปหลังจากตายแล้ว และส่งต่อไปสู่ภพชาติอื่น ๆ ต่อๆ ไป ในกุกุโรวาทสูตรได้แสดงกรรมโดยความเป็นทายาทไว้ 4 ประเภท คือ 1) กรรมดำมีวิบากดำ 2) กรรมขาวมีวิบากขาว 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว (ม.ม. 20/88/189) เหล่านี้ล้วนเป็นกรรมส่งต่อกรรม หรือส่งต่อวิบากของกรรมตามลำดับ การส่งต่ออย่างหยาบที่พอจะเข้าใจได้คือการส่งต่อกรรมโดยการส่งต่อไปสู่ภพชาติใหม่ ให้กำเนิดในภพ ภูมิอื่นๆ เช่น กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน กำเนิดมนุษย์ กำเนิดเทวดา เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงจัดกำเนิดไว้ 4 ประเภท คือ 1) อัญชชะ เกิดในไข่ เช่น ปลา นก งู 2) ชลาพูชะ เกิดในครรภ์ เช่น วัว ช้าง สุนัข มนุษย์ 3) สัณฑชะ เกิดในเถ้าโคล ที่ขึ้นแฉะ เช่น ปลาเน่า ชากศพ น้ำครำ 4) โอปปาติกะ เกิดผุดขึ้น เช่น สัตว์นรก เปรต เทวดา (ม.ม. 18/169/46) ยังมีกำเนิดอีก 5 ประการที่เป็นที่ไปของสัตว์ เรียกว่า คติ 5 คือ 1) กรรมที่ทำให้กำเนิดในนรก และผลกรรมที่จะได้รับโดยความเป็นทายาทในนรก 2) กรรมที่ทำให้กำเนิดดิรัจฉาน และผลกรรมที่สัตว์ดิรัจฉานจะได้รับโดยความเป็นทายาทของ 3) กรรมที่ทำให้กำเนิดเปรต และผลกรรมที่เปรตจะได้รับโดยความเป็นทายาท 4) กรรมที่ทำให้กำเนิดมนุษย์ และผลกรรมที่มนุษย์จะได้รับโดยความเป็นทายาท 5) กรรมที่ทำให้กำเนิดเทวดา และผลกรรมที่เทวดาจะได้รับโดยความเป็นทายาท (ม.ม. 18/170/47) เมื่อกำเนิดเกิดมาแล้วก็จะได้รับ ผลกรรมต่างที่เราได้ทำไว้โดยความเป็นทายาทของกรรมเหล่านั้น (ม.อ. 23/581/251)

จากลักษณะของกรรมดังแสดงมาข้างต้นนั้น ถึงแม้จะมีลักษณะของกรรมแสดง ออกมาในลักษณะต่างๆ ลักษณะเหล่านั้นแบ่งเป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ อย่างหยาบ และอย่าง ละเอียด บุคคลธรรมดาจะมองเห็นได้คือลักษณะอย่างหยาบเท่านั้น ลักษณะอย่างละเอียดจะมองเห็น ได้ต้องใช้ปัญญาอย่างมาก หรือต้องมองด้วยตาที่เกินความเป็นบุคคลธรรมดาไปคือตาทิพย์ แคอย่าง หยาบ การที่จะมองเห็นลักษณะเหล่านั้นยังเป็นเรื่องที่เห็นได้ยากเข้าใจได้ยาก เพราะถ้าไม่มีความเชื่อ ในพระรัตนไตรเป็นเบื้องต้นแล้ว การที่จะมาเชื่อในเรื่องของกรรมในวิบากของกรรมที่ให้ผลให้เห็นได้ ยากยิ่งยักขึ้นไปอีก จึงต้องมีศรัทธาเป็นเบื้องต้นต้องมีปัญญาประกอบการพิจารณาตามมา และ

จำเป็นอย่างมากที่จะต้องมีความเชื่อในเรื่องของกรรมและผลของกรรม เพราะถ้าไม่เชื่อกรรม ไม่เชื่อผลของกรรมแล้ว การกระทำจะไม่มีกรอบของกุศลของความดีงามมาเป็นเส้นกันไว้ จะพากันทำบาปอกุศลกันมากเพราะไม่เชื่อว่าผลของบาปจะมาถึงตน จะเป็นคนมีมิจฉาทิฏฐิอันเป็นทิฏฐิที่ร้ายแรงในทางชั่ว พระพุทธองค์ตรัสว่า ธรรมชาติของจิตเปรียบเสมือนน้ำย้อมไหลลงสู่ที่ต่ำเสมอ ปฏิจจสมุปปาท คือธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้น เป็นธรรมอีกหมวดหนึ่งที่แสดงลักษณะของกรรมได้ดี ทั้งลักษณะเที่ยงตรงและมั่นคง ลักษณะปรุงแต่ง ลักษณะสะสม และลักษณะส่งต่อกรรม เช่น อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร สังขารเป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ วิญญาณเป็นปัจจัยให้เกิดนามรูป เป็นต้น กรรมที่มีอวิชชา (โมหะ) เป็นมูล เป็นฐาน เป็นเหตุให้เกิด จะมีความมั่นคงในความไม่รู้ ความโง่เขลา สะสมความไม่รู้ ความโง่เขลา ปรุงแต่งความไม่รู้ ความโง่เขลา ส่งต่อความไม่รู้ ความโง่เขลาไปสู่สังขาร เป็นต้น ฉะนั้นลักษณะของกรรมทั้ง 4 เหล่านี้จะเป็นเครื่องช่วยเหลือให้เข้าใจในกระบวนการของกรรมได้ดีขึ้น เมื่อเข้าใจในลักษณะของกรรม ก็จะช่วยให้เข้าใจในหลักของกรรมได้ดีขึ้น

2.4 หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีการจัดประเภทของกรรมไว้หลายประเภท จากหลายคัมภีร์ ดังเช่น จัดตามบุญ-บาป กรรมก็มี 2 ประเภท คือ กุศลกรรม และอกุศลกรรม (ม.ม. 20/254/456) ถ้าจัดตามการกระทำกรรมอันเป็นบาป ในความเป็นไปแห่งบาปก็มี 3 ประเภท คือ กายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม (ม.ม. 20/64/114) หรือจัดตามหมวดที่ตรงข้ามกันได้แก่ กุศลกรรม 10 อกุศลกรรม 10 (ส.น. 26/397/469) จากการศึกษา คัมภีร์และเอกสารต่างๆ พบว่ามีแสดงหลักกรรมไว้อยู่ 5 นัย คือ 1) หลักกรรมตามนัยพระไตรปิฎก 2) หลักกรรมตามนัยพระอรรถกถา 3) หลักกรรมตามนัยพระอภิธรรม 4) หลักกรรมตามนัยคัมภีร์วิสุทธิมรรค 5) หลักกรรมตามนัยปฏิสัมภิทามรรค ดังจะแสดงตามลำดับต่อไปนี้ ซึ่งกรรมเหล่านี้ก็จัดอยู่ในความเป็นทายาทของกรรมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ใน กุกกุโรวาทสูตร เช่น อกุศลกรรม ก็คือบาป จัดเป็นกรรมดำ กุศลกรรม ก็คือบุญ จัดเป็นกรรมขาว เป็นต้น

2.4.1 หลักกรรมตามนัยพระไตรปิฎก

หลักกรรมตามนัยพระไตรปิฎก หรือจะเรียกว่าหลักกรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ก็ได้ เพราะพระไตรปิฎกเป็นที่บรรจุหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (ยกเว้นพระไตรปิฎกบางฉบับที่รวมเอาอรรถกถาไว้ด้วย แต่ก็แยกเป็นอย่างละส่วนและแสดงหัวข้อไว้ชัดเจน) ในพระไตรปิฎกนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องหลักของกรรมไว้ที่เกี่ยวกับความเป็นทายาทของกรรมของสัตว์ทั้งหลายไว้ใน กุกกุโรวาทสูตรว่า กรรมโดยความเป็นทายาทมี 4 ประเภท คือ 1) กรรมดำมีวิบากดำ 2) กรรมขาวมีวิบากขาว 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ซึ่งจะแสดงดังต่อไปนี้ (ม.ม. 20/88/189)

1) กรรมชั่วคือกรรมดำ ย่อมให้วิบากคือผลดำ คนบางคนในโลกนี้ ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งกายสังขารอันให้มีความทุกข์ ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งวจีสังขารอันให้มีความทุกข์ ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งมโนสังขารอันให้มีความทุกข์ เมื่อทำแล้วเขาย่อมเข้าถึงโลกอันมีแต่ความทุกข์ ผัสสะอันมีแต่ความทุกข์ย่อมถูกต้องกระทบเขาผู้เข้าถึงโลกอันมีแต่ความทุกข์ เขาอันผัสสะประกอบด้วยทุกข์ถูกต้องกระทบแล้วย่อมเสวยเวทนาอันประกอบด้วยทุกข์อันไม่มีสุขมีแต่ทุกข์โดยส่วนเดียว เปรียบเหมือนสัตว์นรก ฉะนั้น เพราะกรรมที่สัตว์ทำมีดังกล่าวนั้นแล ความกำเนิดเกิดขึ้นของสัตว์จึงมี สัตว์ทำกรรมอันใดไว้ กรรมนั้นย่อมเข้าถึงเขา วิบากคือผลย่อมเข้าถึงเขา ผัสสะการได้รับวิบากคือผลย่อมถูกต้องกระทบเขาผู้เข้าถึงแล้ว ด้วยเพราะเหตุดังที่กล่าวมานั้น พระพุทธองค์จึงตรัสความที่สัตว์มีกรรมเป็นทนายาทข้อนี้ว่า กรรมดำมีวิบากดำ

2) กรรมดีคือกรรมขาว ย่อมให้วิบากคือผลขาว คนบางคนในโลกนี้ ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งกายสังขารอันไม่มีความทุกข์ ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งวจีสังขารอันไม่มีความทุกข์ ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งมโนสังขารอันไม่มีความทุกข์ เมื่อทำแล้วเขาย่อมเข้าถึงโลกอันไม่มีความทุกข์ ผัสสะอันไม่มีความทุกข์ ย่อมถูกต้องกระทบเขาผู้เข้าถึงโลกอันไม่มีความทุกข์ เขาอันผัสสะอันไม่มีความทุกข์ ถูกต้องกระทบแล้วย่อมเสวยเวทนาอันไม่มีความทุกข์มีแต่สุขโดยส่วนเดียว ดุจดั่งเทพในชั้นสุภกิมภพ ฉะนั้น เพราะกรรมที่สัตว์ทำมีดังกล่าวนั้นแล ความกำเนิดเกิดขึ้นของสัตว์จึงมี สัตว์ทำกรรมใดไว้ กรรมนั้นย่อมเข้าถึงเขา วิบากคือผลย่อมเข้าถึงเขา ผัสสะการได้รับวิบากคือผลย่อมถูกต้องกระทบเขาผู้เข้าถึงแล้ว ด้วยเพราะเหตุดังที่กล่าวมานั้น พระพุทธองค์จึงตรัสความที่สัตว์มีกรรมเป็นทนายาทข้อนี้ว่า กรรมขาวมีวิบากขาว

3) กรรมมีทั้งดีทั้งชั่วคือกรรมมีทั้งดำทั้งขาว ย่อมให้วิบากคือผลมีทั้งดำทั้งขาว คนบางคนในโลกนี้ ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งกายสังขารอันมีความทุกข์บ้างไม่มีความทุกข์บ้าง ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งวจีสังขารอันมีความทุกข์บ้างไม่มีความทุกข์บ้าง ทำแต่กรรมที่ปรุ่่งแต่งมโนสังขารอันมีความทุกข์บ้างไม่มีความทุกข์บ้าง เมื่อทำแล้วเขาย่อมเข้าถึงโลกอันมีความทุกข์บ้างไม่มีความทุกข์บ้าง ผัสสะอันมีความทุกข์บ้างไม่มีความทุกข์บ้างย่อมถูกต้องเขาผู้เข้าถึงโลกอันมีความทุกข์บ้างไม่มีความทุกข์บ้าง เขาอันผัสสะที่มีความทุกข์บ้างไม่มีความทุกข์บ้างถูกต้องกระทบแล้ว ย่อมเสวยเวทนาอันมีความทุกข์บ้าง ไม่มีความทุกข์บ้างมีทั้งสุขและทุกข์ระคนกัน ดุจพวกมนุษย์ เทพบางเหล่า และสัตว์วินิบาตบางเหล่า ฉะนั้น เพราะกรรมที่สัตว์ทำมีดังกล่าวนั้นแล ความกำเนิดเกิดขึ้นของสัตว์จึงมีสัตว์ทำกรรมอันใดไว้ กรรมนั้นย่อมเข้าถึงเขา วิบากคือผลย่อมเข้าถึงเขา ผัสสะการได้รับวิบากคือผลย่อมถูกต้องกระทบเขาผู้เข้าถึงแล้ว ด้วยเพราะเหตุดังที่กล่าวมานั้น พระพุทธองค์จึงตรัสความที่สัตว์มีกรรมเป็นทนายาทข้อนี้ว่า กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว

4) กรรมไม่ดีไม่ชั่วคือกรรมไม่ดำไม่ขาว ย่อมให้วิบากคือผลไม่ดำไม่ขาว ในกรรม 3 ประเภทเหล่านั้น เจตนาคือความตั้งใจมั่นเพื่อละกรรมดำ มีวิบากดำ เจตนาคือความตั้งใจ

มันเพื่อละกรรมขาว มีวิบากขาว เจตนาคือความตั้งใจมั่นเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาวนั้นทั้งหมดเสีย ข้อนี้พระพุทธองค์ตรัสว่า กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์ สิ้นกรรม ไม่กลับมาเกิดอีก กรรม 4 ประเภทนี้ พระพุทธองค์ทรงกระทำให้แจ้งชัดด้วยปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว จึงทรงสอนผู้อื่นให้รู้ตาม (ม.ม. 20/88/189)

พิจารณาจากหลักทฤษฎีของกรรมข้างต้นนั้นพบว่า พระพุทธองค์ใช้การแสดงเรื่องกรรม เรื่องวิบากของกรรม และเรื่องภพภูมิที่ผู้ทำกรรมจะได้รับผล โดยการใช้สีที่มีลักษณะตรงข้ามกันเป็นวัตถุแสดง เพื่อให้เห็นความแตกต่างได้ง่ายและชัดเจน โดยใช้สีขาวเป็นวัตถุแสดงแทนกุศลกรรมคือความดีคือบุญ และผลของกุศลกรรมคือความสุข และใช้สีดำเป็นวัตถุแสดงแทนอกุศลกรรมคือความชั่วคือบาป และผลของอกุศลกรรมคือความทุกข์ เป็นการแสดงเรื่องกรรม ผลของกรรม และภพภูมิที่จะได้รับแบบง่ายๆ ไม่มีความซับซ้อนมากนัก อีกทั้งสีดำที่แทนอกุศลกรรมความชั่ว และสีขาวที่แทนกุศลกรรมความดี ก็เหมือนจะเป็นตัวแทนเป็นลักษณะแทนโดยอัตโนมัติโดยที่ไม่ต้องมีคำอธิบายประกอบในสีแต่ละสีว่าสีดำหมายถึงบาปสีขาวหมายถึงบุญเลย มนุษย์โดยส่วนมากมีความแบ่งสีดำขาวหรือความมืดกับความสว่างแทนที่รู้ได้ด้วยตัวเองไม่ต้องใคร่ตรองพิจารณาเลย กรรมโดยความเป็นทฤษฎีทั้ง 4 นี้ พระพุทธองค์แสดงครบถ้วนทั้งต้นเหตุคือกรรม มี กรรมดำ กรรมขาว กรรมดำและขาว กรรมไม่ดำไม่ขาว แสดงวิบาก คือ กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว แสดงภพภูมิที่รับผลคือ กรรมดำจะนำไปสู่ภพภูมิที่ดำและวิบากดำจะเข้าถึงตัวเขา เช่น นรก กรรมขาวจะนำไปสู่ภพภูมิที่ขาวและวิบากขาวจะเข้าถึงตัวเขา เช่น เทวโลก กรรมทั้งดำทั้งขาวจะนำไปสู่ภพภูมิที่ทั้งดำทั้งขาว และวิบากดำและขาวจะเข้าถึงตัวเขา เช่น มนุษย์ กรรมไม่ดำไม่ขาวจะนำไปสู่พระนิพพาน ที่ไม่ดำไม่ขาว คือ ไม่มีเกิดอีกเมื่อไม่มีเกิดก็ไม่มีสุขไม่มีทุกข์ คือ ไม่ดำไม่ขาว ยังมีหลักกรรมอีก 11 ประการ ที่พระอรุณกถาจารย์กล่าวว่าพระพุทธเจ้าแสดงไว้ซึ่งคล้ายกันกับหลักกรรมตามนัยพระอรุณกถาที่มี 12 ประการ ต่างแต่ข้อสุดท้ายคือ อโหสิกรรม ดังจะแสดงในหัวข้อลำดับต่อไป

2.4.2 หลักกรรมตามนัยพระอรุณกถา และตามนัยคัมภีร์วิสุทธิมรรค

หลักกรรมทางพระพุทธศาสนามีแสดงไว้ในหนังสือหลายเล่มจากหลายบุคคล แต่ละท่านเหล่านั้นก็ได้กล่าวอ้างถึงแหล่งที่มาจากหลากหลายคัมภีร์ ถือเอาเฉพาะคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยหลักๆ หลักกรรมจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรุณกถา (อ.ต.ก.อ. 34/473/121) แสดงหลักของกรรมไว้ 12 ประการเหมือนกันกับหลักกรรมจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค (พระพุทธโฆสาจารย์, 2554, หน้า 685/999) ที่แสดงหลักกรรมไว้ 12 ประการ โดยจำแนกเป็น 3 หมวด หมวดละ 4 ข้อ ดังต่อไปนี้

หมวดที่ 1 กัมมวิภังค์ และ วิปากวิภังค์ กรรมให้ผลตามคราว มี 4 อย่าง คือ

1) ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพนี้ ในปัจจุบันชาตินี้ ได้แก่ ในชวนะจิต 7 ชวนะ (อ่านว่า ชะ-วะ-นะ) แปลว่า เสพอารมณ์ คือ หมายถึงการเสพอารมณ์ทางทวารทั้ง 6 คือ จักขุ (ตา) โสตะ (หู) ฆานะ (จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กายะ (กาย) มโน (ใจ) เช่น เห็นรูปที่ถูกต้องแล้วเป็นสุข (สุขเวทนา) ได้ยินเสียงหมาเห่าก็เฉยๆ (อุเบกขาเวทนา) คิกนีกเรื่องลูกหนี้ไม่คืนเงินก็โกรธเคือง (ทุกข์เวทนา) เป็นต้น มนุษย์ธรรมดาเสพอารมณ์ (ชวนะ) ด้วยจิต 7 ดวง (เรียกตามแนววิถิจิต) ดวงที่หนึ่งเรียกตามการให้ผลชื่อว่า ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม ให้วิปากในปัจจุบันอัตภาพนี้เท่านั้น คือที่เราได้รับรู้ทันทีเห็นรูปได้ยินเสียง (ชอบ-ไม่ชอบ) ดมกลิ่น (หอม-เหม็น) ลิ้มรส (เค็มหวาน) เป็นต้น แล้วเป็นสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2556, หน้า 3-59) ถ้าเป็นกรรมหนักคือกรรม ที่เป็นกุศลกรรมก็ให้ผลในชาตินี้อัตภาพนี้ เหมือนกัน เช่น กรรมของ ปุณณกเศรษฐี เดิมที่เขาเป็นคนยากจนทำงานรับจ้างไถนาให้กับเศรษฐีสุมนะเพื่อยังชีพ ภรรยาฆ่าตัวตายให้นายปุณณะระหว่างทางพบพระสารีบุตรผู้เข้านิโรธสมาบัติตลอด 7 วันเพิ่งออกมาวันนี้ กำลังเดินบิณฑบาตผ่านมาจึงนำอาหารใส่ในบาตรพระสารีบุตร แล้วกลับไปทำอาหารใหม่มาให้นายปุณณะผู้รอดอย่างทิวโหย เพราะวันนี้มาช้ากว่าปกติ ภรรยาเขาเล่าเรื่องราวให้สามีฟัง นายปุณณะไม่มีโกรธเคืองแต่กลับเห็นชอบด้วยกับภรรยาตน หลังจากทานอาหารเสร็จแล้วรีบกลับไป ตื่นขึ้นมาอีกที่กอนดินที่ไถขึ้นมาทั้งหมดกลายเป็นทองคำ (ขุ.ธ. 42/176/435) กรรมของฝ่ายอกุศลกรรม ก็จะให้ผลในชาตินี้ในอัตภาพนี้เหมือนกัน เช่น กรรมของพระเจ้าสุปปพุทธะ พระเจ้าสุปปพุทธะเป็นพระบิดาของพระเทวทัต กับพระนางยโสธรา (พิมพา) เป็นพระมาตุลา (ลุง) ของพระพุทธานุเจ้า พระองค์อาฆาตพระพุทธานุเจ้าสองเรื่องคือ 1) ทิ้งพระนางพิมพาออกบวช 2) ให้พระเทวทัตบวชแล้วผูกเวรกับพระเทวทัต วันนั้นพระพุทธานุเจ้าจะไปฉันยังสถานที่นิมนต์ พระเจ้าสุปปพุทธะรู้จึงปิดทางที่จะเสด็จไปและนั่งเสวยน้ำจันท์อยู่ และไม่ให้ทางแก่พระพุทธานุเจ้า ๆ จึงเสด็จกลับ 7 วันหลังจากนั้นพระเจ้าสุปปพุทธะถูกแผ่นดินสูบลงอเวจีมหานรก (ขุ.ธ. 42/106/61) เป็นต้น แต่ถ้าไม่สามารถให้ผลได้ในอัตภาพนี้ ก็จะเป็นอโหสิกรรมคือกรรมที่ไม่มีผล เปรียบเหมือนลูกศรของนายพรานเนือที่ยิงออกไป ถ้าไม่ผิดพลาดยิงถูกเนื้อนั้นล้มลง นายพรานก็จะได้อะไรหนึ่งไปเลี้ยงครอบครัวในปัจจุบัน เหมือนกรรมที่ให้ผลในปัจจุบันถ้ายิงพลาดเนื้อนั้นจะวิ่งหนีไปไม่หันกลับมา เหมือนกรรมที่ไม่ให้ผล (อ.ติก.อ. 34/473/122)

2) อุปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า (ชาติที่ 2) ได้แก่ ชวนะเจตนาดวงที่ 7 อุปัชชเวทนียกรรมนี้ในกรรมสองฝ่าย ฝ่ายอกุศลกรรมหมายถึง อนันตริยกรรม 5 นำเกิดในนรกด้วยกรรมอย่างหนึ่ง ฝ่ายกุศลกรรมหมายถึง สมาบัติ 8 นำเกิดในพรหมโลกด้วยสมาบัติอย่างหนึ่ง สมาบัติที่เหลือ และอนันตริยกรรมที่เหลือ จะเป็นอโหสิกรรมคือกรรมที่ไม่มีวิปากไปทั้งหมด (อ.ติก.อ. 34/473/122) ฝ่ายอกุศลกรรม คือ อนันตริยกรรม 5 ได้แก่ ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงห้อพระโลหิต และทำให้สงฆ์แตกแยกกัน (ม.อ.อ.

22/245/310) เช่น พระเทพทัตเป็นผู้ทำอนันตริยกรรมสองอย่างคือ 1) ทำร้ายพระพุทธรูปเจ้าจนหื้อพระโลหิต 2) ทำสงฆ์ให้แตกจากกัน ถ้าพระเทพทัตตกเวจิมทานรอกด้วยกรรมข้อ 1 กรรมข้อ 2 ก็เป็นอโหสิกรรมไป จะไม่ให้ผลใดๆ อีกเลย ฝ่ายกุศลกรรม คือ สมาบัติ 8 ได้แก่ รูปฌาน 4 คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อรูปฌาน 4 คือ อากาสนัญญายตนะ วิญญาณัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ สมมติว่าได้สมาบัติ 7 คืออรูปฌานชั้นอากิญจัญญายตนะ เมื่อตอนตายฌานยังไม่เสื่อมก็จะได้ไปเกิดเป็นอรุปรพพรหมในชั้นที่ 7 ส่วนสมาบัติที่เหลือคือ 1-6 นั้นก็จะเป็นอโหสิกรรมไปนั่นเอง

3) อปราปรเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพสืบๆ ไป คือ ชาตติที่ 3 เป็นต้นไป จนกว่าจะถึงพระนิพพาน ได้แก่ ชวนเจตนา 5 ดวง คือดวงที่อยู่ระหว่างชวนเจตนาดวงที่ 1 กับชวนเจตนาดวงที่ 7 มีโอกาสเมื่อใดก็จะให้ผลนั้น ในอนาคตกาล トラบใดที่วิภูษะสงสารยังเป็นไป トラบนั้นยังรอให้ผลอยู่ จะไม่เป็นอโหสิกรรม สัตว์ที่จระรอดพ้นไปจากกรรมนั้นเป็นไม่มี เปรียบเหมือนสุนัขของพรานล่าเนื้อ เมื่อนายพรานเห็นเนื้อก็จะปล่อยสุนัขไปล่า วิ่งตามเนื้อไปทันในที่ไหนก็จะกัดในที่นั้น (อ.ติก.อ. 34/473/123) ชวนะ แปลว่า เสพอารมณ์ หมายถึงการเสพอารมณ์ทางทวารทั้ง 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน เช่น เห็นรูปที่ถูกใจแล้วเป็นสุข (สุขเวทนา) ได้ยินเสียงหมาเห่าก็เฉยๆ (อุเบกขาเวทนา) คิกนิกเรื่องลูกหนี้ไม่คืนเงินก็โกรธเคือง (ทุกขเวทนา) เป็นต้น มนุชยธรรมดาเสพอารมณ์ (ชวนะ) ด้วยจิต 7 ดวง (เรียกตามแนววิถิจิต) ดวงแรกให้ผลในปัจจุบัน คือที่เราได้รับทันที่เห็นรูปได้ยินเสียง (ชอบ-ไม่ชอบ) ดมกลิ่น (หอม-เหม็น) ลิ้มรส (เค็มหวาน) เป็นต้น แล้วเป็นสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ดวงที่ 7 ให้ผลในชาติต่อไป (ชาติหน้า) เพราะติดกับการจุติและปฏิสนธิ (ตายแล้วเกิด) ดวงที่ 2-5 ที่ให้ผลในชาติที่ 3 เป็นต้นไปเมื่อมีโอกาส (พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, 2556, หน้า 3-59)

4) อโหสิกรรม กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว จะไม่ให้ผลอีก ได้แก่ กรรมที่ให้ผลไปแล้วอย่างหนึ่ง กรรมที่ไม่ประกอบด้วยเจตนาอย่างหนึ่ง เช่น การกระทำของคนเสียดิเพราะเป็นไข้หนัก หรือการกระทำของคนเป็นบ้า เป็นต้น กรรมที่ไม่มีผู้รับผลอย่างหนึ่ง คือ กรรมของบุคคลที่บรรลุเป็นพระอรหันต์ เพราะจะไม่กลับมาเกิดอีก และ กรรมที่กระทำโดยพระอรหันต์อย่างหนึ่ง จักไม่มีวิบาก เพราะท่านไม่ยึดมั่นถือมั่นในการกระทำนั้นแล้ว อโหสิกรรมตามนัยปฏิสัมภิทามรรคมีอยู่ 6 ประการ คือ 1) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ได้มีมาแล้ว คือกรรมในอดีตนั้นได้ให้ผลไปแล้วในอดีต 2) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ไม่ได้มีมาแล้ว คือกรรมในอดีตนั้นยังไม่ได้ให้ผลในอดีต แต่อาจจะให้ผลในปัจจุบัน 3) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ยังมีอยู่ คือกรรมในอดีตกำลังให้ผลอยู่ในปัจจุบัน 4) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ไม่มีอยู่ คือกรรมในอดีตยังไม่ได้ให้ผลในอดีต ในปัจจุบัน อาจจะให้ผลในอนาคต 5) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม จักมีมา คือกรรมในอดีตนั้นจักให้ผลในอนาคต 6) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม จักไม่มีมา คือกรรมในอดีตนั้นจักไม่ให้ผล (อ.ติก.อ. 34/473/137)

หมวดที่ 2 กรรมให้ผลตามลำดับ มี 4 คือ

1) ครุกรรม กรรมหนัก ที่กรรมอื่นๆไม่สามารถจะห้ามได้ หมายถึง กรรมที่มีวิบากหนัก รุนแรง ในฝ่ายอกุศล ได้แก่ อนันตริยกรรม 5 คือ 1) มาตุฆาต ฆ่ามารดา 2) ปิตุฆาต ฆ่าบิดา 3) อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์ 4) โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงห้อพระโลหิต 5) สังฆเภท ทำสงฆ์ให้แตกจากกัน ความหนักของกรรมจะนำเกิดในอบายภูมิเมื่อเว็จมหานรก เป็นต้น ในฝ่ายกุศลได้แก่ มหัทคตกรรม 9 คือ รูปมาน 5 1) ปฐมมาน 2) ทุตติยาน 3) ตติยาน 4) จตุตถมาน 5) ปัญจมาน อรูปมาน 4 คือ 1) อากาสาณัญจายตนมาน 2) วิญญาณัญจายตนมาน 3) อากิญจัญญายตนมาน 4) เนวสัญญานาสัญญายตนมาน(เรียกสมาบัติ 8 ก็ได้) นับตั้งแต่สมาบัติขึ้นไปถึงพระอรหันต์ ความหนักของกรรมจะนำเกิดในสุคติภูมิพรหมโลก ในบรรดากุศลกรรมและอกุศลกรรมทั้งหลายที่ทำมาที่สะสมมานั้น ถ้าครุกรรมมีอยู่ ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายกุศลกรรมหรือฝ่ายอกุศลกรรมก็ตาม ครุกรรมจะให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ กรรมที่เหลือจะไม่สามารถให้ผลได้เลย ในอกุศลอนันตริยกรรมทั้ง 5 นั้น ข้อที่ 5 มีโทษหนักที่สุด รองลงมาตามลำดับ 4-3-2 ถ้าฆ่าบิดากับมารดา ฝ่ายไหนมีคุณธรรมมากกว่า เช่น รักษาศีล ปฏิบัติธรรม ฝ่ายนั้นมีโทษหนักกว่า ถ้าคุณธรรมเสมอกัน ฆ่ามารดามีโทษหนักกว่า ข้อ 1-4 เป็นอนันตริยกรรมที่ทั่วไป หมายถึง ทั้งคฤหัสถ์ก็ทำได้ บรรพชิตก็ทำได้ แต่ข้อที่ 5 มีแต่พระภิกษุเท่านั้นที่ทำความสังฆเภทได้ ถ้าคฤหัสถ์ภิกษุณี หรือสามเณรทำไม่จัดเป็นสังฆเภทแต่เป็นอนันตริยกรรม ในกุศลอนันตริยกรรมทั้ง 9 นั้น ได้มาด้วยการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐานจนบรรลุฌานชั้นต่างๆ ได้ฌานชั้นไหนก็จะได้ไปเกิดเป็นพรหมชั้นนั้น ถ้าครุกรรมมีทั้งฝ่ายกุศลและฝ่ายอกุศล ฝ่ายไหนมีกำลังมากกว่าฝ่ายนั้นจะได้ให้ผล โดยปกติแล้ว กุศลมีน้ำหนักมากกว่าอกุศล (อ.ติก.อ. 34/473/123)

2) พหุลกรรม (อาจิณณกรรม) กรรมเคยชิน คือกรรมที่เคยทำไว้เสมอๆ ได้แก่ กรรมที่ทำบ่อยๆ จนชิน ทั้งอกุศลกรรมและกุศลกรรมทั้งหลาย ทำกรรมใดมากกว่า หรือฝ่ายกรรมใดที่มีกำลังมากกว่า กรรมนั้นจะให้ผล เหมือนนกมวยปล้ำสองคนต่อสู้กัน คนใดมีกำลังมากกว่าทำให้อีกฝ่ายล้มลงก็จะชนะไป เหมือนกรรมของพระเจ้าทุฐฐคามณีอภัย ครั้งหนึ่งท่านรบพ่ายแพ้ในจุฬิงคณียยุทธ์ ควมม้าหนีเข้าป่าไปกับมหาดเล็กชื่อติสสะ พระราชาหิวมากจึงถามหาอาหารกับติสสะ ติสสะนำอาหารที่ซ่อนไว้ออกมาถวาย พระราชาให้แบ่งเป็น 4 ส่วนเท่ากัน คือ พระราชา ติสสะ ม้า และพระภิกษุ เพราะพระราชาชอบทำบุญกุศลมาก ถ้าไม่ได้ถวายอาหารแก่พระภิกษุจะไม่บริโภคอาหารก่อนเลย จึงให้ติสสะไปประกาศบอกเวลาภัตรแก่พระคุณเจ้าในป่า 3 ครั้ง พระโพธิยมาลคมหาติสสะเถระได้ยินเสียงด้วยทิพยโสตธาตุ จึงมาด้วยมโนมยิทธิ (ฤทธิ์ทางใจ) ยืนอยู่ข้างหน้าพระราชา พระราชาทรงเลื่อมใสขอบาตรพระเถระมาแล้วเทอาหารส่วนของพระเถระและส่วนของตนเองไป ติสสะเห็นก็หลงตาม ม้าเห็นก็แสดงอาการให้หลงไปด้วย พระราชาอธิฐานว่า ขึ้นชื่อว่าลำบากด้วยอาหารจงอย่ามีในกาลไหนๆ ทั้งสามชีวิตได้อาหารจากพระเถระที่ฉันแล้วเหลือได้อิ่มครบทั้งสาม

พระราชินีได้สร้างมหาเจดีย์สูง 120 ศอก ยังไม่เสร็จใกล้จะสวรรคตมีรถ 6 คันจากเทวโลก 6 ชั้น มาจอดเรียงรายรอบพระราชอาสน์ พระราชินีเห็นคนอ่านบัญชีที่ทำบุญให้ฟัง พระราชินีเลือกการให้ภัตตรในวันแพ่งสงครามหนีเข้าป่าครั้งนั้น จึงขึ้นราชรถที่มาจากสวรรค์ชั้นดุสิต (อ.ต.ก.อ. 34/473/124) กล่าวว่าเป็นการให้วิบากของกรรมที่ทำบ่อยๆ ที่มีกำลังมากกว่า

3) อาสันนกรรม หรือ ยทาสันนกรรม กรรมที่ทำไว้เมื่อใกล้จะตาย ได้แก่ ทั้งอกุศลกรรมและกุศลกรรมทั้งหลายที่มี กรรมใดที่ผู้ใกล้จะตายระลึกถึง กรรมนั้นจะให้ผลก่อนเพราะอยู่ใกล้ในเวลาจะตาย เปรียบเหมือนวัวที่อยู่ใกล้ประตูคอก เมื่อเปิดประตูวัวตัวนั้นก็ออกไปก่อน เพราะอยู่หน้าประตูอยู่แล้ว วัวตัวที่มีกำลังมากกว่าแต่อยู่ข้างในคอกใกล้ประตูก็ต้องออกทีหลัง (อ.ต.ก.อ. 34/ 473/127) ดังเช่นกรรมของพระนางมัลลิกาเทวี ในแต่ละวันพระนางคิดแต่ว่าจะทำอะไรถวายพระพุทธเจ้า ถวายพระสงฆ์ และพระนางก็ประกอบกุศลกรรมอยู่เป็นนิจ พระนางได้กระทำอสทิสทานร่วมกับพระราชบิดาด้วยทรัพย์ 14 โกลี จนถึงขณะที่จะสวรรคต พระนางกลับไม่นึกถึงทานอันมีค่ามากเหล่านั้น แต่พระนางนึกถึงกรรมที่ครั้งหนึ่งเคยโกหกพระราชบิดา ทำให้พระนางถูกอกุศลกรรมจากการโกหกพระราชบิดาไปตกนรกอเวจี นี่คือนิกรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตาย พระนางใหม่ในนรกเพียง 7 วันเท่านั้น ในวันที่ 8 พระนางจูดิจากนรกแล้วไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต ด้วยบุญกุศลที่พระนางทำไว้มาก (ขุ.ธ. 42/123/166)

4) กตัตตากรรม กรรมสักแต่จะทำ กรรมที่ทำไว้พอประมาณไม่เท่าถึงกรรมทั้ง 3 นั้น หรือกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตชาติ ได้แก่ กรรมที่มีกำลังอ่อนมาก กรรมที่ทำไปโดยไม่รู้ตัว ให้ผลได้ในบางครั้ง คือ เมื่อกรรมทั้งสามข้างต้นนั้นไม่มีให้ผลแล้วจึงให้ผล เหมือนคนบ้าขว้างก้อนไม้ไป ไม่ได้กำหนดเป้าหมาย ไม่ได้กำหนดทิศทาง แล้วแต่จะไปตกที่ไหน เหมือนการกระทำของเด็กไร้เดียงสาที่ยังไม่มีปัญญาพิจารณาความถูกผิด ความควรไม่ควร เจตนามีกำลังอ่อน กระทำอกุศลกรรม เช่น ถีบแม่ ตีแม่ หรือทำร้ายสัตว์ เป็นต้น ถึงเจตนาจะอ่อนก็จัดเป็นกตัตตากรรม การกระทำกุศลกรรม เช่น พ่อแม่พาจับมือใส่อาหารในบาตร เห็นพ่อแม่กราบพระก็กราบตาม แต่ไม่รู้กราบทำไม เป็นต้น ถึงเจตนาจะอ่อนก็จัดเป็นกตัตตากรรม คือ กรรมสักแต่จะทำ (อ.ต.ก.อ. 34/473/129)

หมวดที่ 3 กรรมให้ผลตามกิจ มี 4 อย่าง คือ

1) ชนกรรม กรรมแต่งให้เกิด คือกรรมที่ทำให้วิบากเกิดขึ้น ได้แก่ กรรมที่นำเกิดปฏิสนธิอย่างเดียวนั้นทั้งรูปและนาม แต่ไม่ให้เกิดคือผลในปวัตติกาลนับแต่ช่วงระยะเวลาตั้งแต่เกิดแล้วจนถึงก่อนตาย การให้วิบากในปวัตติกาลเป็นเรื่องของกรรมอื่นๆ อุปมาเหมือนมารดาที่ให้กำเนิดอย่างเดียว การดูแลประคบประหงมเป็นหน้าที่ของพี่เลี้ยงนามนม เป็นต้น หมายถึง ในกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่เราทำนั้นมีมากมายในแต่ละวัน เมื่อนับรวมกรรมจนถึงวันที่จะตายยังมีมาก เมื่อจะตายในกรรมมากมายเหล่านั้นทุกกรรมสามารถนำเราไปเกิดได้ แต่เมื่อมีกรรมใดที่นำให้เราไป

เกิดแล้ว อาจจะเป็นกรรมหนักเช่นครุกรรม อาจจะเป็นกรรมที่นึกถึงก่อนจะสิ้นลมหายใจ กรรมอื่นๆ ที่เหลือก็จะเป็นอโหสิกรรมไป คือ กรรมอื่นๆ ที่เหลือเป็นอโหสิกรรมในการนำเกิดเท่านั้น แต่ไม่เป็นอโหสิกรรมในการให้วิบากคือผลในปวัตติกาล (เมื่อเกิดแล้วจนถึงก่อนจะตาย) และกรรมที่นำเกิดก็นำเกิดอย่างเดียวนั่นจะไม่ให้ผลในปวัตติกาลอีก เช่น ครุกรรมของพระเวททัตที่ทำให้ถูกแผ่นดินสูบลงอเวจีมหานรก พระเวททัตทำครุกรรมสองอย่าง 1) ทำพระโลหิตให้ห้อ 2) ทำสงฆ์ให้แตกแยกกัน ถ้าครุกรรมที่ 1 ทำให้พระเวททัตถูกสูบลงกำเนิดในอเวจีมหานรก กรรมที่ 1 จะไม่ให้ผลคือวิบากในปวัตติกาลคือกาลเมื่อเกิดในอเวจีมหานรกแล้ว เพราะให้ผลคือไปเกิดไปแล้ว ส่วนครุกรรมที่ 2 ก็จะเป็นอโหสิกรรมในการนำเกิด แต่ไม่เป็นอโหสิกรรมในกาลให้ผลในอเวจีมหานรกนั้น และ อกุศลกรรมอื่นๆ ก็จะทยอยมาให้ผลตามลำดับไป (อ.ติก.อ. 34/473/129)

2) อุปัตถัมภกรรม กรรมสนับสนุน คือกรรมที่ช่วยอุดหนุนกรรมอื่นๆ ได้แก่ กรรมที่สนับสนุนชนกรรมอื่นๆ มีทั้งในกุศลกรรม และอกุศลกรรม มีทั้งในปฏิสนธิกาลคือตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา และปวัตติกาลนับตั้งแต่เกิดมาไปจนถึงก่อนตาย อุปัตถัมภกรรมจะไม่สามารถให้เกิดวิบากได้ ทำได้แค่สนับสนุนความสุขความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากชนกรรมเท่านั้น เช่น บางคนทำกุศลกรรมแล้วได้เกิดในสุคติภูมิ และทำกุศลกรรมอยู่บ่อยๆในสุคติภูมินั้น กุศลกรรมที่ทำใหม่นั้นจะไปสนับสนุนกุศลกรรมในสุคติภูมิที่เขาเกิด เขาจึงได้ท่องเที่ยวเวียนตายเวียนเกิดแต่ในสุคติภูมิอยู่หลายพันปีก็มี บางคนทำอกุศลกรรมแล้วได้เกิดในทุคติภูมิ และทำอกุศลกรรมอยู่บ่อยๆในทุคติภูมินั้น อกุศลกรรมที่ทำใหม่นั้นจะไปสนับสนุนอกุศลกรรมในทุคติภูมิที่เขาเกิด เขาจึงได้ท่องเที่ยวเวียนตายเวียนเกิดแต่ในทุคติภูมิอยู่หลายพันปี การสนับสนุนกรรมนี้จะมีลักษณะอยู่ว่า กุศลกรรมจะไม่สนับสนุนอกุศลกรรม แต่กุศลกรรมจะสนับสนุนกุศลกรรมเท่านั้น เช่นเดียวกัน อกุศลกรรมจะไม่สนับสนุนกุศลกรรม แต่อกุศลกรรมจะสนับสนุนอกุศลกรรมเท่านั้น (อ.ติก. อ. 34/473/130)

3) อุปปีฬกรรม กรรมบีบคั้น คือกรรมที่เข้าไปเบียดเบียนกรรมอื่นๆ ได้แก่ กรรมที่เบียดเบียนบีบคั้นความสุข หรือความทุกข์ที่เป็นวิบากมาจากปฏิสนธิที่กรรมอื่นๆ ให้ผลแล้ว เพื่อไม่ให้ความสุขหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นตั้งอยู่ได้นาน เช่น เมื่อกุศลกรรมกำลังให้ผลเป็นความสุขอยู่ อกุศลกรรมจะเข้าไปเบียดเบียนเพื่อไม่ให้กุศลกรรมนั้นให้ผลต่อไปได้ และเมื่ออกุศลกรรมกำลังให้ผลเป็นความทุกข์อยู่ กุศลกรรมจะเข้าไปเบียดเบียนเพื่อไม่ให้อกุศลกรรมนั้นให้ผลต่อไปได้ และกรรมที่จะเข้าไปเบียดเบียนกรรมอื่นนั้นจะต้องมีกำลังมากกว่ากรรมที่ถูกเบียดเบียน การเข้าเบียดเบียนนี้จะมีลักษณะอยู่ว่า กุศลกรรมจะเข้าเบียดเบียนอกุศลกรรม แต่อกุศลกรรมจะไม่เข้าเบียดเบียนกุศลกรรมด้วยกัน เช่นเดียวกัน อกุศลกรรมจะเข้าเบียดเบียนอกุศลกรรม แต่อกุศลกรรมจะไม่เข้าเบียดเบียนอกุศลกรรมด้วยกัน ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมจะเบียดเบียนแต่กรรมที่ตรงข้ามกับตนเท่านั้น (อ.ติก.อ. 34/473/130)

4) อุปฆาตกรรม หรือ อุปัจเฉทกรรม กรรมตัดรอน คือกรรมที่เข้าไปตัดรอนกรรมอื่นๆ หรือตัดรอนผลวิบากของกรรมอื่นๆ ได้แก่ กรรมที่เข้าไปห้ามวิบากของกรรมอื่นๆ ที่มีกำลังอ่อนกว่าตน เพื่อไม่ให้ให้ผล เป็นกรรมของเราเองที่กระทำไว้แล้วทั้งนั้นเข้ามาตัดรอนกรรมของเราเอง เป็นกุศลกรรมบ้างอกุศลกรรมบ้าง เช่น ในขณะที่อกุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ กุศลกรรมบางอย่างได้ตั้งขึ้นแล้วเข้าไปตัดอกุศลกรรมที่กำลังให้ผลอยู่นั้นตกไปคือหยุดการให้ผล หรือ ในขณะที่กุศลกรรมกำลังให้ผลอยู่ อกุศลกรรมบางอย่างได้ตั้งขึ้นแล้วเข้าไปตัดอกุศลกรรมที่กำลังให้ผลอยู่นั้นตกไปคือหยุดการให้ผล การเข้าไปตัดรอนกรรมอื่นๆ นี้ จะมีลักษณะอยู่ว่า กุศลกรรมจะเข้าไปตัดรอนอกุศลกรรมเท่านั้น แต่อกุศลกรรมจะไม่เข้าไปตัดรอนอกุศลกรรมด้วยกัน เช่นเดียวกัน อกุศลกรรมจะเข้าไปตัดรอนอกุศลกรรมเท่านั้น แต่อกุศลกรรมจะไม่เข้าไปตัดรอนอกุศลกรรมด้วยกัน ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมจะตัดรอนแต่กรรมที่ตรงข้ามกับตนเท่านั้น และกรรมที่จะเข้าไปตัดรอนกรรมอื่นๆ นั้นจะต้องมีกำลังมากกว่ากรรมที่ถูกตัดรอน ตัวอย่างเช่น กรรมของพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นอกุศลกรรมตัดรอนอกุศลกรรม กรรมของพระองค์สิมมาลเถระ เป็นกุศลกรรมตัดรอนอกุศลกรรม เป็นต้น (อ.ต.ก.อ. 34/473/130)

หลักกรรมทั้ง 12 อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงจำแนกกรรมไว้เพียง 11 อย่างเท่านั้น มิได้รวมอโหสิกรรมเข้าไปด้วย คือ ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม1 อุปปัชชเวทนิยกรรม1 อปราปรเวทนิยกรรม1 ครุกรรม1 พหุลกรรม1 ยทาสันกรรม1 กตัตตวาปนกรรม1 ชนกรรม1 อุปัตถัมภกกรรม1 อุปปีฬกรรม1 อุปฆาตกรรม1” (อ.ต.ก.อ. 34/473/121) และยังมีหลักกรรม 16 ตามนัยพระอภิธรรม ที่จะแสดงในหัวข้อลำดับต่อไป

4.2.3 หลักกรรมตามนัยพระอภิธรรม

ในคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ และคัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกา แสดงการจำแนกหลักกรรมไว้ 16 อย่าง โดยแบ่งเป็น 4 หมวดๆ ละ 4 อย่าง รวมเป็นกรรม 16 ในกรรม 16 อย่างนั้น 12 อย่างแรกเหมือนกันกับหลักกรรม 12 ในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาและในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ส่วนในคัมภีร์ปรมัตถโชติกะ มหาอภิธรรมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ 5 เล่ม 2 (พระอนุรุทธาจารย์, 2555, หน้า 10-70) และคัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกา เล่ม 2 (พระอนุรุทธาจารย์, 2555, 50/14-16) มีที่แตกต่างกันอยู่ 1 หมวด 4 อย่าง ดังนี้

หมวดที่ 4 โดยอำนาจเป็นมูลฐานให้ผล มี 4 อย่างคือ

1) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศลและท่องเที่ยวเกิดในอบายภูมิ 4 ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน คือเจตนาที่อยู่ในอกุศลจิต 12 ที่เกิดทางทวารทั้ง 3 คือ อกุศลกายกรรม 3 อกุศลวจีกรรม 4 อกุศลมโนกรรม 3 รวมเรียกว่า ทุจริต 10 หรือ อกุศลกรรมบถ 10

2) กามาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลและท่องเที่ยวเกิดในกามสุคติภูมิ 7 ได้แก่ มนุษย์ภูมิ 1 และสวรรค์ 6 ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา ตาวติงสา ยามา ตุสิตา นิมนรตี

ปรนิมมิตวสวัตตี คือเจตนาที่อยู่ในมหากุศลจิต 8 ที่เกิดทางทวารทั้ง 3 คือ กุศลกายกรรม 3 กุศลวจีกรรม 4 กุศลมโนกรรม 3 เรียกว่า สุจริต 10 หรือ กุศลกรรมบถ 10

3) รูปร่างกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลและท่องเที่ยวเกิดในรูปภูมิ 16 ได้แก่ ปาริสัชชา บุโรหิตา มหาพรหมา, ปริตรตาภา อัมปมาณาภา อาภัสสรา, ปริตตสุภา อัมปมาณสุภา สุกภินหา,เวหัพปลา อัสญญัสตดา, อวิหา อตฺปปา สุตฺตสา สุตฺตสี อกนิฐฐา คือเจตนาที่อยู่ในรูปร่างกุศลจิต 5 เรียกว่ารูปร่าง ที่เกิดทางมโนทวาร คือ กุศลมโนกรรมที่เจริญอยู่ด้วยองค์รูปมาณ 5 คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา โดยมีสมถกรรมฐานอยู่ 36 ประการ (เว้นรูปกรรมฐาน 4) เป็นองค์กรรมฐาน

4) อรูปร่างกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลและท่องเที่ยวเกิดในรูปภูมิ 4 ได้แก่ อากาสาณัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ คือเจตนาที่อยู่ใน อรูปร่างกุศลจิต 4 เรียกว่าอรูปร่าง ที่เกิดทางมโนทวาร คือ กุศลมโนกรรมที่เจริญอยู่ด้วยองค์อรูปร่าง 4 คือ อากาสาณัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ โดยมีสมถรูปกรรมฐาน 4 อย่าง เป็นองค์กรรมฐาน (พระอนุรุธาจารย์, 2555, หน้า 14,70)

จากหลักกรรมที่แสดงมาข้างต้นนั้น ถึงแม้กรรมจะมีการจัดจากหลายคัมภีร์หลายที่มา แต่ก็แสดงหลักกรรมแต่ละประเภทไว้ชัดเจนและทำให้เห็นความละเอียดของกรรมได้ดียิ่งขึ้น จึงกล่าวได้ว่า หลักกรรมตามนัยพระอภิธรรมมี 4 หมวด ๆ ละ 4 ข้อ รวมแล้วมี 16 ข้อ ได้แก่ 1) หมวดให้ผลตามกัจจณิกที่มี 4 คือ ชนกรรม อุปัตถัมภกรรม อุปปีฬกรรม อุปฆาตกรรม 2) หมวดให้ผลตามลำดับมี 4 คือ ครุกรรม อาสันนกรรม อาจันณกรรม กภูตตกรรม 3) หมวดให้ผลตามกาลมี 4 คือ ทิฏฐธัมมเวทนิยกรรม อุปปีชเวทนิยกรรม อปราปรียเวทนิยกรรม โอลสิกรรม 4) หมวดให้ผลโดยฐานะมี 4 คือ อกุศลกรรม กามาวจรกุศลกรรม รูปร่างกุศลกรรม อรูปร่างกุศลกรรม (พระอนุรุธาจารย์, 2555, หน้า 10-70) ยังมีหลักกรรมตามนัยพระอภิธรรมปริยายอีก 16 ประการ ที่แสดงเรื่องวิบากของกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมบัติ 4 และวิบัติ 4 ได้แก่

- 1) กรรมสมาทานชั่วบางอย่าง ห้ามคติสมบัติ ยังไม่ให้ผล
- 2) กรรมสมาทานชั่วบางอย่าง ห้ามอุปธิสมบัติ ยังไม่ให้ผล
- 3) กรรมสมาทานชั่วบางอย่าง ห้ามกาลสมบัติ ยังไม่ให้ผล
- 4) กรรมสมาทานชั่วบางอย่าง ห้ามปโยคสมบัติ ยังไม่ให้ผล
- 5) กรรมสมาทานชั่วบางอย่าง อาศัยคติวิบัติ ให้ผล
- 6) กรรมสมาทานชั่วบางอย่าง อาศัยอุปธิวิบัติ ให้ผล
- 7) กรรมสมาทานชั่วบางอย่าง อาศัยกาลวิบัติ ให้ผล
- 8) กรรมสมาทานชั่วบางอย่าง อาศัยปโยควิบัติ ให้ผล
- 9) กรรมสมาทานดีบางอย่าง ห้ามคติวิบัติ ยังไม่ให้ผล

- 10) กรรมสมทานดีบางอย่าง ห้ามอุปัชฌ์ ยังไม่ให้ผล
- 11) กรรมสมทานดีบางอย่าง ห้ามกาลวิบัติ ยังไม่ให้ผล
- 12) กรรมสมทานดีบางอย่าง ห้ามปโยควิบัติ ยังไม่ให้ผล
- 13) กรรมสมทานดีบางอย่าง อาศัยคติสมบัติ ให้ผล
- 14) กรรมสมทานดีบางอย่าง อาศัยอุปัชฌ์สมบัติ ให้ผล
- 15) กรรมสมทานดีบางอย่าง อาศัยกาลสมบัติ ให้ผล
- 16) กรรมสมทานดีบางอย่าง อาศัยปโยคสมบัติ ให้ผล (อ.ติก.อ. 34/473/133)

กรรม 16 อย่างตามแนวพระอภิธรรมปิฎก (คือการอธิบายโดยรอบของเรื่องนั้นๆ) 16 อย่างนี้ แสดงถึงการอาศัยสมบัติหรือวิบัติอะไรให้ผล หรืออาศัยสมบัติหรือวิบัติอะไรยังไม่ให้ผล ของกรรมดีกรรมชั่วที่บุคคลทั้งหลายถือเอามาปฏิบัติ เป็นการแสดงวิบากของกรรมที่ละเอียดขึ้นไปอีก สมดังชื่อ พระอภิธรรมปิฎก โดยแสดงผ่านสมบัติ 4 และวิบัติ 4 คือ คติ (ที่ไป,ที่เกิด) อุปัชฌ์ (สภาพที่ทรงความทุกข์ไว้, ชั้น5) กาล (เวลา) และปโยค (ความเพียรประกอบ) ยังมีกรรมที่ละเอียดและแสดงเฉพาะอย่างอีก 12 ประการ ดังจะแสดงในหัวข้อต่อไปนี้

4.2.4 หลักกรรมตามนัยปฏิสัมภิทามรรค

หลักกรรมตามแนวปฏิสัมภิทามรรคนี้ เป็นหลักกรรมที่ปัญญาของปุถุชนจะรู้เห็นได้ยาก แต่อาจจะเข้าใจเอาได้จากการพิจารณาอรรถกถา เพราะปฏิสัมภิทามรรคหมายถึง หนทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุปฏิสัมภิทา เพื่อให้มีปัญญาอันแตกฉานใน 4 อย่างนี้คือ 1) อรรถปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ (ความหมาย, ประโยชน์) 2) ธรรมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม 3) นිරูตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนिरูตติ (ภาษา) 4) ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในไหวพริบปฏิภาณ (ปัญญาอันเลิศ) ฉะนั้นกรรม 12 ประการนี้จึงเป็นกรรมที่ต้องใช้ปัญญาในระดับปฏิสัมภิทามรรค หรือในขณะที่ปฏิบัติเพื่อให้ได้ปฏิสัมภิทา คือปัญญาอันแตกฉานในแต่ละอย่าง ซึ่งหลักกรรมตามนัยปฏิสัมภิทามรรคนี้มีอยู่ 12 อย่าง ได้แก่

- ๑) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ได้มีมาแล้ว
- ๒) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ไม่ได้มีมาแล้ว
- ๓) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ยังมีอยู่
- ๔) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ไม่มีอยู่
- ๕) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม จักมีมา
- ๖) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม จักไม่มีมา
- ๗) กรรมมีอยู่ กรรมวิบากมีอยู่
- ๘) กรรมมีอยู่ แต่กรรมวิบากไม่มี
- ๙) กรรมมีอยู่ กรรมวิบากจักมีมา

๑๐)กรรมมีอยู่ แต่กรรมวิบากจักไม่มีมา

๑๑) กรรมก็จักมี กรรมวิบากก็จักมี

๑๒) กรรมจักมีมา แต่วิบากกรรมจักไม่มี (อ.ติก.อ. 34/473/137)

ทั้งหลักกรรม 12 และหลักกรรม 16 ที่แสดงมาข้างต้นนั้น กล่าวตามพระสูตรต้นตะ แล้วจะมีเพียง 11 อย่างเท่านั้น มิได้รวมอโหสิกรรมเข้าไปด้วย คือ 1) ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม 2) อุปปีชชเวทนิยกรรม 3) อปราปรเวทนิยกรรม 4) ครุกรรม 5) พหุลกรรม 6) ยथाสังนกรรม 7) กฏัตตวาปนกรรม 8) ชนกรรม 9) อุปัตถัมภกรรม 10) อุปปีฬกรรม 11) อุปฆาตกรรม กรรม 11 อย่างเหล่านี้ย่อลงมาแล้วจะมีหลักกรรมอยู่ 3 อย่างเท่านั้น คือ 1) ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม 2) อุปปีชชเวทนิยกรรม 3) อปราปรเวทนิยกรรม เพราะกรรมทั้งสามอย่างนี้มีความชัดเจนในฐานะของตนไม่ก้าวก่ายกัน (อ.ติก.อ. 34/472/139)

2.5 สรุป

จากหลักกรรมที่แสดงมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มี 5 หลักกรรมคือ 1) หลักกรรมตามนัยพระไตรปิฎก 2) หลักกรรมตามนัยพระอรรถกถา 3) หลักกรรมตามนัยพระอภิธรรม 4) หลักกรรมตามนัยคัมภีร์วิสุทธิมรรค 5) หลักกรรมตามนัยปฏิสัมพันธ์มรรค หลักกรรมเหล่านี้จัดรวมลงแล้วมีอยู่ 16 อย่าง โดยแบ่งเป็น 4 หมวดๆ ละ 4 ข้อดังนี้

2.5.1 หมวดที่ 1 กัมมวิญญู และ วิปากวิญญู กรรมให้ผลตามคราว มี 4 อย่าง คือ

1. ทิฏฐธัมมเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในชาตินี้ ในปัจจุบันชาตินี้ จัดเป็นกรรมดำมีวิบากดำก็มี กรรมขาวมีวิบากขาวก็มี กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาวก็มี กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาวก็มี

2. อุปปีชชเวทนิยกรรม กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า (ชาติที่ 2) จัดเป็น กรรมดำมีวิบากดำก็มี กรรมขาวมีวิบากขาวก็มี กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาวก็มี กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาวก็มี

3. อปราปรเวทนิยกรรม กรรมให้ผลในภพสืบๆ ไป คือ ชาติที่ 3 เป็นต้นไป จนกว่าจะถึงพระนิพพาน จัดเป็นกรรมดำมีวิบากดำก็มี กรรมขาวมีวิบากขาวก็มี กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาวก็มี กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาวก็มี

4. อโหสิกรรม กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว จะไม่ให้ผล คือ ได้ให้ผลไปแล้วก็มี ไม่ให้ผลก็มี ไม่มีผู้รับผลก็มี

2.5.2 หมวด 2 กรรมให้ผลตามลำดับ มี 4 อย่าง คือ

1. ครุกรรม กรรมหนัก ที่กรรมอื่นๆไม่สามารถจะห้ามได้ จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่าก็มี กรรมขามมีวิบากขาก็มี กรรมไม่ด่าไม่ขามมีวิบากไม่ด่าไม่ขาก็มี
2. พหุกรรม (อาจินณกรรม) กรรมเคยชิน คือกรรมที่เคยทำไว้เสมอๆ จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่าก็มี กรรมขามมีวิบากขาก็มี กรรมทั้งด่าทั้งขาม มีวิบากทั้งด่าทั้งขาก็มี
3. อาสันนกรรม (ยथाสันนกรรม) กรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่ทำไว้เมื่อใกล้จะตาย จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่าก็มี กรรมขามมีวิบากขาก็มี กรรมทั้งด่าทั้งขาม มีวิบากทั้งด่าทั้งขาก็มี
4. กัตตตการกรรม กรรมสักแต่ว่าทำ กรรมที่ทำไว้พอประมาณไม่เท่าถึงกรรมทั้ง 3 นั้น หรือ กรรมที่เคยทำไว้ในอดีตชาติ จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่าก็มี กรรมขามมีวิบากขาก็มี กรรมทั้งด่าทั้งขาม มีวิบากทั้งด่าทั้งขาก็มี

2.5.3 หมวดที่ 3 กรรมให้ผลตามกิจ มี 4 อย่าง คือ

1. ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด คือกรรมที่ทำให้วิบากเกิดขึ้น จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่าก็มี กรรมขามมีวิบากขาก็มี กรรมทั้งด่าทั้งขาม มีวิบากทั้งด่าทั้งขาก็มี
2. อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน คือกรรมที่ช่วยอุดหนุนกรรมอื่นๆ จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่าก็มี กรรมขามมีวิบากขาก็มี กรรมทั้งด่าทั้งขามมีวิบากทั้งด่าทั้งขาก็มี กรรมไม่ด่าไม่ขามมีวิบากไม่ด่าไม่ขาก็มี
3. อุปปีฬกกรรม กรรมบิบบัน คือกรรมที่เข้าไปเบียดเบียนกรรมอื่นๆ จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่าก็มี กรรมขามมีวิบากขาก็มี กรรมทั้งด่าทั้งขามมีวิบากทั้งด่าทั้งขาก็มี กรรมไม่ด่าไม่ขามมีวิบากไม่ด่าไม่ขาก็มี
4. อุปฆาตกรรม (อุปปัจเจกกรรม) กรรมตัดรอน คือกรรมที่เข้าไปตัดรอนกรรมอื่นๆ หรือตัดรอนผลของกรรมอื่นๆ จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่าก็มี กรรมขามมีวิบากขาก็มี กรรมทั้งด่าทั้งขาม มีวิบากทั้งด่าทั้งขาก็มี

2.5.4 หมวดที่ 4 โดยอำนาจเป็นมูลฐานให้ผล มี 4 อย่างคือ

1. อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ใน อกุศลกรรมบท 10 จัดเป็น กรรมด่ามีวิบากด่า
2. กามาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลในทางกามคุณ คือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ใน กุศลกรรมบท 10 จัดเป็น กรรมขามมีวิบากขาม
3. รูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลในทางรูปฌาน คือ มโนกรรม ในองค์รูปฌาน 5 คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา จัดเป็น กรรมขามมีวิบากขาม กรรมไม่ด่าไม่ขามมีวิบากไม่ด่าไม่ขาก็มี

4. อรูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลในทางอรูปฌาน คือ มโนกรรม ในองค์ อรูปฌาน 4 คือ อากาสนัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวส์ัญญาณา สัญญาตนะจัดเป็น กรรมขามมีวิบากขาว กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาวก็มี

หลักกรรม 12 ตามนัยปฏิสัมพันธ์ภพธรรม และหลักกรรม 16 ตามนัยพระอภิธรรม ที่แสดงมาข้างต้นนั้น กล่าวย่อลงมาตามพระสูตรต้นตะแล้วจะมีเพียง 11 อย่างเท่านั้น เหมือนกับหลัก กรรมตามนัยอรรถกถา และคัมภีร์วิสุทธิมรรค แตกต่างเพียงไม่มีโอฬาสีกรรมเท่านั้น คือ 1) ทิฏฐธรรม เวทนียกรรม 2) อุปัชฌายเวทนียกรรม 3) อปรปริยายเวทนียกรรม 4) ครุกรรม 5) พหุลกรรม 6) ยทาสันนกรรม 7) กุฎิตตวาปนกรรม 8) ชนกรรม 9) อุปัตถัมภกรรม 10) อุปปีฬกรรม 11) อุปฆาตกรรม กรรม 11 อย่างเหล่านี้ย่อลงมาแล้วจะมีหลักกรรมอยู่ 3 อย่างเท่านั้น คือ 1) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม 2) อุปัชฌายเวทนียกรรม 3) อปรปริยายเวทนียกรรม เพราะกรรมทั้งสาม อย่างนี้มีความชัดเจนในฐานะของตนไม่ก้าวค้ำหน้าทีกัน

บทที่ 3

ศึกษากระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงคสูตร

บทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยจะศึกษากระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงคสูตร คือพระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องการจำแนกแจกแจงมหากกรรมโดยพระพุทธเจ้า พระสูตรนี้มีอยู่ในพระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 23 มัชฌิมนิกาย อุปริปีณาสก์ เล่มที่ 3 ภาคที่ 2 มี 3 บรรค 32 พระสูตร เป็นพระสูตรที่ 16 ของเล่ม เป็นพระสูตรที่ 6 ของวรรคที่ 2 คือ วิงควรรค ข้อที่ 598 หน้า 268 โดยผู้วิจัยจะแสดงกระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงคสูตรในหัวข้อต่อไปนี้ 1) ที่มาของมหากัมมวิงคสูตร 2) การเกิดขึ้นของกรรมในมหากัมมวิงคสูตร 3) กระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงคสูตร 4) สรุป

3.1 ที่มาของมหากัมมวิงคสูตร

มหากัมมวิงคสูตรนี้ ตั้งชื่อพระสูตรตามที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกกำลังพระญาณของพระองค์ในเรื่องกรรม และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องในทุกภพชาติ เรื่องกรรมในอดีตชาติในปัจจุบันชาติ และในชาติอนาคต ที่กำลังพระญาณของพระองค์สามารถรู้ได้ลึก รู้ได้ไกล รู้ได้ละเอียด เท่าที่พระองค์ประสงค์ ซึ่งกำลังของพระพุทธเจ้านั้นมี 10 ประการดังต่อไปนี้ 1) ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งฐานะโดยความเป็นฐานะ และอฐานะโดยความเป็นอฐานะ ตามความเป็นจริง 2) ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งวิบากที่ยึดเอาตามการกระทำกรรม ทั้งที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยฐานะ โดยเหตุตามความเป็นจริง 3) ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งปฏิปทาอันเป็นเครื่องให้ถึงประโยชน์ทั้งปวง ตามความเป็นจริง 4) ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งโลกอันมีธาตุเป็นอเนกอนันต์ มีธาตุต่างๆ ตามความเป็นจริง 5) ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความแตกต่างกันของอหยาตัยในสัตว์ทั้งหลาย ตามความเป็นจริง 6) ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งสัตว์และบุคคลทั้งหลายอื่นๆ อันมีอินทรีย์อ่อนและแก่กล้า ตามความเป็นจริง 7) ตถาคตย่อมรู้ชัดซึ่งความเศร้าหมองความฟ่องแผ้ว การออกของฉาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลาย ตามความเป็นจริง 8) ตถาคตย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ชาติหนึ่งบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง พันชาติบ้าง ล้านชาติบ้าง ตลอดสังขารกัปวิวิธกัปเป็นอันมากบ้าง ว่าภพชาติโน้นมีโคตรมีชื่ออย่างนี้ มีผิวพรรณมีอาการอย่างนี้ เสวยสุขเสวยทุกข์มีอายุเท่านี้ จุตจากภพนั้นไปเกิดในภพโน้น ในภพโน้นก็มีโคตรชื่อ ผิวพรรณ อาการ เสวยสุขทุกข์มีอายุเท่านี้ จุตจากภพนั้นมาเกิดในภพนี้ เป็นต้น ระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมากพร้อมลักษณะอาการต่างๆตามความเป็นจริง 9) ตถาคตย่อมเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ (ดับลง) กำลังอุบัติ (เกิดขึ้น) มีเลว ประณีต ผิวพรรณดี ผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยจักขุทิพย์ อันบริสุทธิ์เกินจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์พวกนี้ประกอบด้วยกาย หจฺจริต วิจฺจฺจริต มโนหจฺจริต ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นมิจฉาทิฏฐิ การกระทำยึดเอาตามอำนาจมิจฉาทิฏฐิ

ตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์พวกนั้นประกอบด้วยกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฏฐิ การกระทำยึดเอาตามอำนาจสัมมาทิฏฐิ ตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ตถาคตเห็นสิ่งเหล่านี้ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์เกินจักขุของมนุษย์ 10) ตถาคตกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญา อันยิ่งด้วยพระองค์เองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ทั้ง 10 ประการเหล่านี้คือกำลังของพระพุทธเจ้า (อ.ทสก-เอกาทสก 38/21/56) ข้อ 1-9 คือพระญาณที่เกี่ยวกับกรรมที่พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า “มหากัมมวิภังคญาณ” จึงเป็นที่มาของชื่อพระสูตรนี้ (ม.อ. 23/602/270) มหากัมมวิภังคสูตรนี้มีเนื้อหาเป็นเรื่องของการถามปัญหาของโปตลบุตรปริพาชกกับท่านพระสมิทธิ ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล สมัยนั้นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน เขตเมืองราชคฤห์ ในครั้งนั้น โปตลบุตรปริพาชกได้เข้าไปหาท่านพระสมิทธิถึงกระท่อมในป่าเพื่อถามปัญหาเรื่อง เวทนากับท่าน พอตักทายปราศัยกันพอดีถามแล้วโปตลบุตรปริพาชกได้นั่งในที่สมควรแล้วจึงกล่าวกับท่านพระสมิทธิว่า “ข้าพเจ้าได้ฟังมาหน้าพระพักตร์พระสมณโคดมว่า กายกรรมเป็นโมฆะ วจีกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นที่เป็นจริง และสมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่ได้เสวยเวทนาอะไรเลยนั้น มีอยู่” ท่านพระสมิทธิกล่าวว่า “ท่านอาวุโส โปตลบุตร ท่านอย่ากล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ดีเลย เพราะพระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ตรัสอย่างที่ท่านกล่าวมานั้น” โปตลบุตรปริพาชกได้ถามท่านพระสมิทธิอีกว่า “บุคคลทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ บุคคลนั้นเขาจะเสวยวิบากอะไร” ท่านสมิทธิตอบไปว่า “อาวุโสโปตลบุตร บุคคลนั้นจะเสวยวิบากคือทุกข์” โปตลบุตรปริพาชกทั้งไม่แสดงความเห็นด้วย ทั้งไม่คัดค้านวาจาภาสิตของท่านพระสมิทธิ ได้ลุกจากอาสนะแล้วเดินหลีกไป (ม.อ. 23/598/268)

เมื่อโปตลบุตรปริพาชกหลีกไปแล้ว ท่านพระสมิทธิได้เข้าไปหาท่านพระอานนท์เพื่อบอกเล่าเรื่องราวที่ตนได้สนทนากับโปตลบุตรปริพาชก ท่านพระอานนท์ฟังแล้วเห็นว่า สมควรที่จะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อให้พระองค์ทรงพยากรณ์ ท่านทั้งสองจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วกราบทูลเรื่องราวเหล่านั้นทั้งหมดแต่พระพุทธเจ้า (ม.อ. 23/600/269) พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสกะพระอานนท์ว่า แม้ความเห็นของปริพาชกโปตลบุตรพระองค์ก็ไม่ทราบชัด ไฉนเล่าจักทราบชัด การสนทนาเหล่านั้นได้ และท่านพระสมิทธิก็ตอบปัญหาไปทางเดียวทั้งที่ต้องแยกแยะออกมาตอบ ขณะนั้นท่านพระอุทายก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าไปว่า ถ้าท่านพระสมิทธิกล่าวหมายเอาทุกข์แล้ว ฉะนั้นไม่ว่าจะเป็นการเสวยอารมณ์แบบไหนก็ต้องจัดเข้าในทุกข์ทั้งหมด พระพุทธองค์ตรัสกับท่านพระอานนท์ว่า ท่านพระอุทายมีความเห็นนอกกลุ่มนอกทาง พุดโดยไม่คิดให้ดีกว่าแล้วพระพุทธองค์ก็ทรงพยากรณ์ (เฉลย) ปัญหาของโปตลบุตรปริพาชกไปว่า บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจทำแล้ว ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นความสุข เขาย่อมได้เสวยความสุข บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจทำแล้ว ด้วยกาย ด้วยวาจา

ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นความทุกข์ เขาย่อมได้เสวยความทุกข์ บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วย เจตนาคือความจงใจทำแล้ว ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นไม่สุขไม่ทุกข์ เขาย่อมเสวย อทุกข์มสุข หลังจากพยากรณ์ปัญหาจบลงพระพุทธองค์ตรัสว่า “พวกปริพาชกที่ถือลัทธิอื่นนั้น เป็นผู้มิ อวิชาหาหา ไม่ฉลาด ใครเล่าจักรู้มหากรรมวิภังค์ของตถาคต” จึงเป็นที่มาของ มหากรรมวิภังค์สูตรนี้ (ม.อ. 23/601/269)

ที่มาของมหากรรมวิภังค์สูตรจากที่แสดงมาข้างต้นนั้น ชื่อพระสูตรนั้นตั้งตาม พระกำลังของพระพุทธเจ้า ที่มีแต่พระพุทธเจ้าเท่านั้นที่มีกำลังพระญาณไปไกลได้ตามปรารถนา ส่วนผู้อื่นถึงแม้จะมีญาณพิเศษที่มีชื่อเหมือนกัน แต่กำลังญาณต่างกัน เช่น ปุพเพนิวาสานุสติญาณ คือ ญาณที่ระลึกถึงเห็นถึงขั้นธ आयตนะ ธาตุ ที่อาศัยอยู่แต่ชาติก่อนหนหลัง เดียรถียระลึกได้ 40 กัป เท่านั้นเกินนั้นไม่ได้ สาวกระลึกได้แสนกัปเท่านั้น อัครสาวกทั้งสองระลึกได้ หนึ่งอสงไขยและแสนกัป พระปัจเจกพุทธเจ้าระลึกได้ สองอสงไขยและแสนกัป แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายระลึกได้ไม่มี กำหนดว่าเท่าใด พระพุทธเจ้าทั้งหลายระลึกได้เท่าที่ปรารถนา บุปเพนิวาสญาณของเดียรถียเปรียบ เหมือนแสงหิ่งห้อย พระสาวกทั้งหลายเปรียบเหมือนแสงประทีป พระอัครสาวกเปรียบเหมือนแสงดาว ประกายพลุกซ พระปัจเจกพุทธเจ้าเปรียบเหมือนแสงพระจันทร์ พระพุทธเจ้าทั้งหลายเปรียบเหมือน แสงพระอาทิตย์พันดวง (ที.ม.อ. 13/56/70) ด้วยกำลังพระญาณของพระพุทธเจ้าที่เป็นไปตาม ปรารถนา พระองค์จึงเห็นแจ้งในกรรมและความเป็นไปของกรรมเกินที่ใครจะเทียบหรือเห็นเสมอได้ จึงเป็นที่มาของมหากรรมวิภังค์นี้

และคำถามของโปกคิบุตรปริพาชกว่า “กายกรรมเป็นโมฆะ วชิกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นที่เป็นจริง” ที่บอกว่าได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์นั้น น่าจะเป็นเล่ห์เหลี่ยมของเขาที่จำ มาถามเพื่อเอาชนะ เพราะเรื่องนี้มีอยู่พระสูตรหนึ่งที่แสดงถึงพระพุทธเจ้าถามตอบกับพวกเดียรถีย ที่เกี่ยวกับกายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม ว่าอะไรมีโทษมากกว่ากันในอุปาวิทาสูตร มีความตอน หนึ่งแสดงการถามตอบระหว่างที่ชตปัสสีนิครนถ์กับพระพุทธเจ้า ที่ชตปัสสีนิครนถ์ถามว่า ท่าน พระโคตม บรรดากรรมทั้ง 3 ประการ กรรมไหน คือ กายกรรม วชิกรรม หรือมโนกรรม ที่พระองค์ บัญญัติว่ามีโทษมากในการทำบาปกรรม ในความเป็นไปของบาปกรรม พระพุทธองค์ตรัสว่า คุก่อนตปัสสี บรรดากรรมทั้ง 3 ประการนั้น เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในความเป็นไปแห่งบาปกรรม (ม.ม. 20/64/114) เพราะว่าการกระทำต้องประกอบด้วยเจตนา และ เจตนาเกิดเริ่มต้นที่ใจก่อน ดังหัวข้อต่อไปที่ผู้วิจัยจะแสดง

3.2 การเกิดขึ้นของกรรมในมหากรรมวิภังค์สูตร

การเกิดขึ้นของกรรมต้องมีเหตุมีปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน พระพุทธองค์ตรัสไว้ ในนิพเพธิกสูตรว่า “คุก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำการ

ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” เหตุที่บุคคลมีความตั้งใจเป็นเครื่องกระตุ้นแล้วก็กระทำการงานนั้นๆ สำเร็จลงด้วยกายบ้าง ด้วยวาจาบ้าง ด้วยใจบ้าง ด้วยเหตุนี้เจตนาจึงเป็นตัวกรรม” (อ.ปญจ.-ฉ. 36/334/771) อีกอย่างหนึ่ง **“ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม”** (อ.ปญจ.-ฉ. 36/334/771) และในนิทานสูตรว่า **ในทางอกุศล โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเหตุเพื่อเกิดกรรม ในทางกุศล อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเหตุเพื่อเกิดกรรม** (อ.ปญจ.-ฉ. 36/310/634) โดยมีกระบวนการเกิดดังนี้

ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม ผัสสะคือการกระทบ การสัมผัส การถูกต้อง ทั้งรูปธรรม และนามธรรม คือการกระทบกันของอายตนะภายนอกกับอายตนะใน อายตนะภายในมี 6 คือ จักขุ (ตา), โสตะ (หู), ฆานะ (จมูก), ชิวหา (ลิ้น), กายะ (กาย), มโน (ใจ) กระทบกับอายตนะภายนอก 6 คือ รูปะ (รูป), สัททะ (เสียง), คันธะ (กลิ่น), รสสะ (รส), โผฏฐัพพะ (รู้ถูกต้อง), ฉัมมารมณฺ์ (คิด,นึก) เมื่อกระทบกันแล้วจึงเกิด โลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เช่น เห็นรูปบางอย่างสวยงาม ถูกใจ (ถูกกิเลส) อยากได้ เกิดโลภะกับโมหะ มีกลิ่นไม่ถูกใจมากระทบเกิดโทสะกับโมหะ นึกถึงพระแล้วอยากนั่งสมาธิ เกิดโลภะกับโมหะ อยากสงบ เป็นต้น โลภะกับโทสะไม่เกิดเดี่ยวๆ และจะไม่เกิดร่วมกัน ทุกครั้งที่โลภะหรือโทสะเกิดจะเกิดพร้อมกันกับโมหะเสมอ สรุปคือ ถ้าไม่มีโมหะคือความหลง จะไม่มีโลภะจะไม่มีโทสะ ที่เกิดความโลภเพราะหลง ที่เกิดความโกรธก็เพราะหลง ถ้าไม่หลงจะไม่โลภ จะไม่โกรธ เมื่ออารมณ์ภายนอกมาผัสสะคือกระทบกับอายตนะภายใน แล้วเกิดโลภะ โทสะ หรือโมหะ จึงนำไปสู่การกระทำกรรมทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่ผู้กระทำตั้งใจทำ ตั้งใจทำ หมายถึงมีเจตนาอยู่ในการกระทำนั้น จึงเรียกว่า กรรม (อ.ปญจ.-ฉ. 36/334/771)

กระบวนการเกิดขึ้นของกรรมดังที่ได้แสดงมานั้น ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมนั้น เกิดขึ้นได้ 3 ทาง ได้แก่ ทางกายเรียกว่ากายกรรม ทาวาจาเรียกว่าวจีกรรม ทางใจเรียกว่ามโนกรรม กรรมเหล่านี้ล้วนมีองค์ประกอบคือกระบวนการให้เกิดกรรม ในเบื้องต้นนั้น กรรมเกิดขึ้นจากการกระทบกันของอายตนะ (ที่เกิด) เพราะมีอายตนะภายใน (จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน) เพราะมีอายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ฉัมมารมณฺ์) จึงเกิด ผัสสะขึ้น (การกระทบ) เมื่ออายตนะภายในกระทบกับอายตนะภายนอก ทำให้เกิดเวทนา คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา (อุเบกขาเวทนา) และเวทนาทำให้เกิดตัณหา (ความทะยานอยาก) และอุปาทาน (ความยึดมั่นในรูปนามขั้น 5) (วิ.ม. 6/1/1-2) ก่อให้เกิดกุศลมูล 3 หรือ อกุศลมูล 3 ทำให้เกิดการกระทำที่มีความจงใจ ตั้งใจ เรียกว่า มีเจตนาประกอบในการกระทำ จึงเป็นกรรมขึ้นมา ถ้าไม่มีเจตนาประกอบไม่จัดเป็นกรรม เช่น คนป่วยหรือคนบ้าเสียสติ ได้ทำร้ายคนจนบาดเจ็บหรือตายไปก็ไม่เป็นกรรม คนปกติเมื่อจะนั่งไม่ได้สิ่งเกตุเก๋ก่อนแล้วนั่งลงไปเลย ปรากฏว่านั่งทับแมลงตายข้อนี้ก็ไม่เป็นกรรม หรือ ภรรยาอนหลับพลิกตัวมือป้ายไปตีสามีตาปูด ข้อนี้ก็ไม่จัดเป็นกรรม เพราะไม่มีเจตนาอยู่ในนั้น กรรมเหล่านี้ไม่มีวิบากคือไม่มีผลต่อผู้กระทำ แต่กรรมที่มีเจตนาเป็นส่วนประกอบในนั้นเป็นกรรมที่ให้ผล กระบวนการเกิดขึ้นของกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นในใจก่อน ก่อนจะเป็นกายกรรม วจีกรรม เริ่มต้น

ที่มีโนกรรมก่อน นับตั้งแต่อายตนะภายนอกกระทบกับอายตนะภายในก็เกิดที่ใจ เพราะรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่กระทบกับจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กาย มโนเหล่านั้น เราจะไม่รู้เลยว่า คืออะไรถ้าไม่มีวิญญาณ (จิต) เพราะมีวิญญาณเราจึงว่า นั่นคือ รูป เสียง เป็นต้น และวิญญาณก็คือใจ ทุกการกระทำจึงเริ่มต้นที่ใจ (มโน) แล้วกุศลมูล 3 อกุศลมูล 3 และเจตนา จึงเกิดตามมา กุศลมูล 3 อกุศลมูล 3 และเจตนาที่เกิดที่ใจ พระพุทธองค์จึงตรัสไว้ในอุปาสิทวาทสูตรว่า “เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่า ในการทำบาปกรรม ในความเป็นไปแห่งบาปกรรม” (ม.ม. 20/64/114) กระบวนการของกรรมและความเป็นไปของกรรมนี้จึงหลากหลายและซับซ้อน ดังจะแสดงในหัวข้อต่อไป

3.3 กระบวนการของกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร

กรรมที่แสดงในกระบวนการของกรรมในมหากัมมวิภังคสูตรนี้ ยกเว้นโอสสิกรรม บางอย่างแล้วเป็นกรรมประเภทที่มีเจตนาประกอบทั้งหมด มีกระบวนการความเป็นไปที่หลากหลาย ซับซ้อน ถ้าไม่พิจารณาให้ดีอาจจะเข้าใจผิดไปได้ แม้แต่กรรมที่เห็นกับตาตนเองไม่ว่าจะเป็นตาเนื้อ หรือตาทิพย์ ก็อาจจะไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องตามที่เห็นไปเสียทุกอย่าง เพราะสิ่งที่เห็นอาจจะไม่เป็นอย่างที่คิดก็เป็นได้ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะแสดงกระบวนการของกรรมในมหากัมมวิภังค 7 หัวข้อ คือ 1) กรรมที่เป็นโมฆะ และไม่เป็นโมฆะ 2) กรรมคือสมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร 3) กรรมในการเสวยเวทนา 4) กรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่ว 5) กรรมที่เล็งเห็นด้วยเจโตสมาธิ (ทิพพจักขุญาณ) 6) กรรมที่ทรงอนุมัตติ และทรงไม่อนุมัตติ 7) พระญาณในมหากัมมวิภังคของพระพุทธเจ้า ตามลำดับดังนี้

3.3.1 กรรมที่เป็นโมฆะ และไม่เป็นโมฆะ

ถือเอาจากคำถามของโปตลบุตรปริพาชกที่ว่า “ข้าพเจ้าได้ฟังมาหน้าพระพักตร์ของพระสมณโคดมว่า “กายกรรมเป็นโมฆะ วจกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นที่เป็นจริง และสมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่ได้เสวยเวทนาอะไรเลยนั่น มีอยู่” ซึ่งพระสมิทิก็ได้กล่าวแก้ไปแล้วว่า พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสอย่างนั้น การกล่าวอย่างนั้นเป็นการกล่าวต่อพระพุทธเจ้า และพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงพยากรณ์ในเรื่องนี้ไว้ในตอนนั้นเพราะในเรื่องนี้พระพุทธองค์แสดงไว้แล้วในอุปาสิทวาทสูตร โดยพระอรธกถาจารย์ได้กล่าวในเรื่องนี้ไว้ว่า โปตลบุตรปริพาชกไม่ได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์ แต่ไปจับเอาบางจุดบางประโยคมากล่าว จากกถาที่พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องมโนกรรมมีโทษมากกว่ากายกรรมและวจกรรมแก่ที่ชตปัสสี ผู้เป็นศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตร (นิครนถ์ คือผู้ประกาศตนว่าปราศจากเครื่องร้อยรัด 4 อย่างคือ อภิขฌากายคันถะ พยาบาทกายคันถะ สิลัพพตปรามาสกายคันถะ อิหังสัจจาภินิเวสยากายคันถะ) และเดียรถีย์ทั้งหลายที่เมืองนาลันทาในอุปาสิทวาทสูตร (ม.อ.อ. 23/599/279) โดยในตอนหนึ่งที่ชตปัสสีได้ถามถึงเรื่องการบัญญัติกรรมของพระพุทธองค์ว่ามีบัญญัติไว้เท่าไรในการทำบาปกรรม เท่าไรในความเป็นไปแห่งบาปกรรม พระพุทธองค์ตรัสแก่ที่ชตปัสสีไปว่า

“เราบัญญัติกรรม ในการทำบาปกรรม ในความเป็นไปแห่งบาปกรรมไว้ 3 ประการ คือ กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม กายกรรมเป็นอย่างหนึ่ง วาจากรรมเป็นอย่างหนึ่ง มโนกรรมเป็นอย่างหนึ่ง ที่ขตปัสสี ยังถามอีกว่า กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ในสามอย่างนี้ อย่างไหนมีโทษมากกว่ากันในการ ทำบาปกรรม ในความเป็นไปแห่งบาปกรรม พระพุทธองค์ตรัสว่า กายกรรม และวาจากรรม ไม่มีโทษ มากเหมือนมโนกรรม ที่ขตปัสสีถามย้าอยู่สามครั้ง พระพุทธองค์ก็ตรัสเหมือนเดิมถึงสามครั้ง ที่ขตปัสสี จึงลุกหลีกออกไปหาหนิครนนาฏบุตรที่สำนักที่ห้อมล้อมไปด้วยคฤหบดีบริษัทยุคมากมาย โดยมีอุบาลี คฤหบดีเป็นหัวหน้า (ม.ม. 20/64/114) พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ไปตลิวบุตรถือเอาในเรื่องนี้มาถาม และไปตลิวบุตรยังกล่าวอีกว่า “สมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่ได้เสวยเวทนาอะไรเลยนั้น มีอยู่” ข้อนี้ พระอรรถกถาจารย์ก็กล่าวว่า ไปตลิวบุตรเอามาจาก โปฏฐุปาทสูตร

โปฏฐุปาทสูตร เป็นเรื่องของปริพาชก (นักบวชนอกศาสนาที่ชอบท่องเที่ยวไปใน ที่ต่าง ๆ) ชื่อว่า โปฏฐุปาทะ ที่อาศัยอารามของพระนางมัลลิกามีบริษัทยุคประมาณ 3,000 คน ครั้งนั้นพระพุทธเจ้าเห็นว่ายังเข้าอยู่ก่อนเสด็จไปบิณฑบาตจึงเข้าไปหาโปฏฐุปาทะปริพาชก โปฏฐุปาทะถามพระพุทธเจ้าว่า สมณพราหมณ์ เดียรถีย์ (นักบวชทั้งหลายนอกศาสนา) เจรจากันใน โทศุหลศาลาว่า อภิสัญญานิโรธเป็นไฉน บางพวกกล่าวว่า สัญญาของคนไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย เกิดเอง ดับเอง เกิดขึ้นในสมัยใดสัตว์ก็มีสัญญาในสมัยนั้น ดับในสมัยใดสัตว์ก็ไม่มีสัญญาในสมัยนั้น พวกหนึ่ง บัญญัติอภิสัญญานิโรธอย่างนี้ บางพวกก็บอกว่าไม่ใช่ เป็นต้น (ที.สี. 12/277/156-160) พระพุทธเจ้า ตรัสวิสันหาโปฏฐุปาทะว่า พวกสมณพราหมณ์ที่กล่าวว่า สัญญาของคนไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย เกิดเอง ดับเอง เป็นความเห็นที่ผิดตั้งแต่ต้น เพราะว่า สัญญาของคนนั้นมีเหตุมีปัจจัยทั้งการเกิดและการดับ เช่น การเกิดดับของสัญญาของสมาบัติที่ 1 (รูปปฐมฌาน) เมื่อผู้มีศีลละนิวรณ์ 5 แล้วตามดูตน ย่อมเกิดปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ ภายของผู้มีใจที่มีปีติย่อมสงบ เมื่อกายสงบย่อมเสวยสุข จิตของผู้มีสุข ย่อมตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่นย่อมสงบจากกามทั้งหลาย จากอกุศลธรรมทั้งหลาย เข้าถึงปฐมฌานมีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ สัญญาที่เกี่ยวข้องกามในกาลก่อนย่อมดับไป สัญญาในสังขจะ อันละเอียดมีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกย่อมมีขึ้นในตอนนั้น ฉะนั้น สัญญาบางอย่างย่อมเกิดขึ้น บางอย่างย่อมดับไป พระพุทธเจ้าแสดงไปจนถึงสมาบัติที่ 8 (อรุปัจจุตถฌานคือเนวสัญญานา สัญญาตนะ) ว่า ภิกษุในศาสนานี้มีสัญญาในตน คือ สัญญาในปฐมฌานดับ มีสัญญาในทุติยฌาน ออกจากสัญญาในทุติยฌาน ก็มีสัญญาในตติยฌาน ไปจนถึงยอดสัญญาในอาภิญญัญญาตนะ แล้วคิดคำนึงอย่างนี้ว่า เรามีเจตจำนงอยู่ไม่ดีเลย ไม่เจตจำนงดีกว่า ถ้าเราพึงมีเจตจำนง พึงหวัง อาภิญญัญญาตนะสัญญาของเราไม่ควรดับ สัญญาอย่างหยาบอื่นๆ จะเกิดขึ้น ฉะนั้นเราไม่ควรมี เจตจำนง ไม่ควรมุ่งหวัง เมื่อไม่มีเจตจำนง ไม่มุ่งหวัง อาภิญญัญญาตนะสัญญาย่อมดับ ทั้งสัญญาอย่าง หยาบอื่นๆ ก็ไม่เกิดขึ้น ย่อมเข้าถึงสัญญาในนิโรธ ฉันได สัญญานิโรธสมาบัติก็ย่อมมี ฉันนั้น (ที.สี. 12/286/160) พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า สมาบัติที่ไปตลิวบุตรถามว่า “สมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่ได้

เสวยเวทนาอะไรเลยนั้น มีอยู่” นั้นหมายถึง อภิสัญญาวิโรธในสมาบัติที่ 8 ชั้นเนวสัญญานา สัญญาตนะ แต่การที่มีสัญญาดับไม่ได้หมายถึงไม่เสวยเวทนาอะไร เพราะในองค์ของอรุปรมาณทั้ง 4 นั้นมี อุเบกขา และเอกัคคตา เป็นพื้น ฉะนั้นจึงมีเวทนาอยู่คือ อุเบกขาเวทนา และกรรมเหล่านี้ ก็ไม่เป็นโมฆะ

กรรมที่คล้ายกับกรรมที่เป็นโมฆะมีอยู่เรียกว่าอโหสิกรรมในปฏิสัมภิทามรรค มี 6 ประการดังนี้ 1) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมได้มีแล้ว 2) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมไม่ได้มีแล้ว 3) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมมีอยู่ 4) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมไม่มีอยู่ 5) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมจักมี 6) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมจักไม่มี (อ.ติก.อ. 34/473/137) อโหสิกรรมทั้ง 6 นี้ จัดเป็นกรรมในหมวดปากกาลคือเวลาให้ผล 4 อย่างคือ 1) ภูฏฐธรรมเวทนียกรรม 2) อุปัชฌายเวทนียกรรม 3) อปราปริยเวทนียกรรม และอโหสิกรรม ก็ไม่เกี่ยวกับกายกรรมเป็นโมฆะ วจีกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรม เท่านั้นเป็นจริง เพราะถ้าเป็นโมฆะก็โมฆะทั้งสามทาง ไม่เลือกเฉพาะกายกรรมและวจีกรรม และถ้าไม่เป็นโมฆะก็ต้องรับวิบากเสวยเวทนาได้ทั้งสามทาง ดังจะได้แสดงในหัวข้อไป

3.3.2 กรรมคือสมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร

คำถามของโปตลบุตรปริพาชกที่ถามว่า “สมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไรๆ นั้น มีอยู่” คำถามนี้เป็นเรื่องของสมาบัติ เพื่อให้เข้าใจคำถามของข้อนี้ต้องทำความเข้าใจในเรื่องของสมาบัติเสียก่อน สมาบัติคือการเข้าไปเสพอารมณ์ของฌานที่ตนปฏิบัติได้แล้ว ได้แก่ รูปฌานมี 4 ชั้น เรียกว่า รูปสมาบัติ 4 ตามจำนวนชั้นของรูปฌาน อรูปฌานมี 4 ชั้น เรียกว่า อรูปสมาบัติ 4 ตามจำนวนชั้นของอรูปฌาน รวมแล้วเรียกว่าสมาบัติ 8 ฌานแต่ละชั้นมีองค์ของฌานดังนี้ วิตก วิจารณ์ ปิติ สุข เอกัคคตา เป็นองค์ของรูปปฐมฌาน (รูปฌานที่ 1) , ปิติ สุข เอกัคคตา เป็นองค์ของรูปทุติยฌาน (รูปฌานที่ 2) , สุข เอกัคคตา เป็นองค์ของรูปตติยฌาน (รูปฌานที่ 3) , อุเบกขา เอกัคคตา เป็นองค์ของรูปจตุตถฌาน (รูปฌานที่ 4) , (พระพุทธโฆสเถระ, 2554, หน้า 142) กสิณุคชาติมากาสบัญญัติ เป็นองค์ของอรุปรมาณชั้นอากาศาสนัญญาตนะ (อรุปรมาณที่ 1) , อากาศาสนัญญาตนะ เป็นองค์ของอรุปรมาณชั้นวิญญาณัญญาตนะ (อรุปรมาณที่ 2) , นตถิภาวบัญญัติ เป็นองค์ของอรุปรมาณชั้นอากิญจัญญาตนะ (อรุปรมาณที่ 3) , อากิญจัญญาตนะ เป็นองค์ของอรุปรมาณชั้นเนวสัญญานา สัญญาตนะ (อรุปรมาณที่ 4) , ในอรุปรมาณทั้งสี่ชั้นนั้นเมื่อปฏิบัติได้แล้วจะมีอารมณ์เป็นอุเบกขาและเอกัคคตา เพราะผู้ที่เจริณอรุปรมาณชั้นที่ 1 คือ ชั้นอากาศาสนัญญาตนะนั้น จะต้องเริ่มต้นที่ทำรูปจตุตถฌาน (รูปฌานที่ 4) ให้เกิดขึ้นในกสิณทั้ง 9 จากกสิณ 10 เสียก่อน ยกเว้น ปริจฉินนาทกสิณ (อากาศกสิณ) เพื่อก้าวข้ามภรรจรูป (ก้าวข้ามรูปกาย) (พระพุทธโฆสเถระ, 2554, หน้า 589) การเริ่มต้นที่รูปจตุตถฌาน จึงเป็นการเริ่มต้นที่องค์ฌานของรูปจตุตถฌานคือองค์ฌาน 2 ได้แก่ อุเบกขา และเอกัคคตา ฉะนั้นอรุปรมาณทั้ง 4 จึงมีองค์ 2 คือ อุเบกขา และเอกัคคตาเป็นพื้นฐานการเข้าไปเสพอารมณ์ของฌานที่ตนได้แล้วเรียกว่าเข้าสมาบัติ ถ้าเข้าองค์ของฌานเพื่อปฏิบัติให้ได้

ฉานชั้นที่ยังไม่ได้ไม่ว่าจะชั้นไหนเรียกว่า เจริญ หรือ ภาวนา ถ้าผู้ที่เข้าเสพอารมณ์ของฉานที่ต้นได้ แล้วนั้นเป็นพระอนาคามีและพระอรหันต์ เรียกว่า เข้านิโรธสมาบัติ

คำถามนี้พระสมิทธิผู้ถูกถามไม่ได้ตอบคำถามโดยตรงแต่ก็ได้กล่าวแก้ไปแล้วว่า “พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสอย่างนั้น การกล่าวอย่างนั้นเป็นการกล่าวต่อพระพุทธเจ้า” และพระพุทธเจ้าก็ได้ทรงพยากรณ์ในเรื่องนี้ไว้ในตอนนั้น เพราะในเรื่องนี้พระองค์แสดงไว้แล้วในปฏฐมาทศสุตระ พระอรธรรคกถาจารย์กล่าวว่า ที่ไปติบุตรปริพาชกถามว่า สมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร มีอยู่นั้นหมายถึง อภิสัญญาในโรธกถาในปฏฐมาทศสุตระ (ม.อ.อ. 23/599/279) ที่จริงแล้วอภิสัญญา นิโรธ คือการดับสัญญา ซึ่งเป็นคุณสมบัติของอรูปรูปานชั้นเนวสัญญานาสัญญาตนะ (ขั้นที่ 4 ของอรูปรูปาน) ถึงจะดับสัญญาได้แล้วแต่ก็เป็นเหมือนการสมมติเท่านั้น เพราะทั้งรูปานและอรูปรูปาน เป็นเพียงฉานโลกีย์ที่ไม่สามารถฆ่ากิเลสตัวไหนได้เลย ทำได้แค่เพียงการข่มไว้เท่านั้น และทั้งรูปาน และอรูปรูปานก็จัดเป็นสมถกัมมัญฐานคือกัมมัญฐานที่ทำให้ใจสงบให้กิเลสสงบลงไม่แสดงตัวออกมา เท่านั้น ต่างจากวิปัสสนากัมมัญฐานที่สามารถฆ่ากิเลสได้ตัดกิเลสได้ การดับสัญญาจึงหมายถึงดับ สัญญาอย่างหยาบของฉานขั้นที่ก้าวผ่านมาได้แล้วนั้นแต่สัญญาในญาณขั้นที่ได้ใหม่ก็เกิดขึ้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า สัญญาในอภิญญตนะดับไป สัญญาในนิโรธย่อมเกิด แต่ถึงอย่างนั้นองค์ของ อรูปรูปานชั้นเนวสัญญานาสัญญาตนะก็มีสองอย่างคือ อุเบกขา และ เอกัคคตา ถึงจะเข้าอภิสัญญา นิโรธก็ยังมิเวทนาอยู่คือ อุเบกขาเวทนา ดังนั้นที่กล่าวว่า “สมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนา อะไรๆ นั้น มีอยู่” จึงกล่าวผิด เพราะมีเวทนาอยู่ทุกขั้นดังแสดงมานั้น และอภิสัญญาในโรธนั้นกล่าวถึง เรื่องการดับสัญญาไม่ใช่การดับเวทนา และการเสวยเวทนาต่างๆนั้นจะแสดงในลำดับต่อไป

3.3.3 กรรมในการเสวยเวทนา

กรรมในมหากัมมวิภังคสูตรนี้เบื้องต้นพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ปัญหาของ โปตติบุตรปริพาชกที่ถามว่า “บุคคลทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ บุคคลนั้นเขาจะเสวยวิบากอะไร” พระสมิทธิตอบว่า “เขาจะเสวยทุกข์” (ม.อ. 23/599/269-270) พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นเรื่องของวิบากคือผลของกรรมที่เกี่ยวกับเวทนา คือการ เสวยอารมณ์ 3 อย่าง ได้แก่ สุขเวทนา การเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข, ทุกขเวทนา การเสวยอารมณ์ที่เป็น ทุกข์, อทุกขมสุขเวทนา การเสวยอารมณ์ไม่สุขไม่ทุกข์ หรือจะเรียกว่าจัดประเภทโดยการเสวยอารมณ์ ก็ได้ เวทนามีหลายเวทนาตามแต่จะเรียกจะจัดแบบไหน เวทนา 2 ก็มี คือ เวทนาทางกาย และเวทนา ทางใจ, เวทนา 3 ก็มี คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา เวทนา 5 ก็มี คือ สุขินทรีย์ (สุขเวทนา) ทุกขินทรีย์ (ทุกขเวทนา) โสมนัสสินทรีย์ (โสมนัสเวทนา) โทมนัสสินทรีย์ (โทมนัสเวทนา) และอุเบกขินทรีย์ (อุเบกขาเวทนา) เวทนา 6 ก็มี คือ 1) จักขุสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากการ เห็นรูป) 2) โสตสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากการได้ยินเสียง) 3) ฆานสัมผัสสชาเวทนา (เวทนา ที่เกิดจากการดมกลิ่น) 4) ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากการลิ้มรส) 5) กายสัมผัสสชา

เวทนา (เวทนาที่เกิดจากการถูกต้อง) 6) มโนสัมผัสสชาเวทนา (เวทนาที่เกิดจากการคิดนึก) เวทนา 18 ก็มี คือ เวทนาที่ประกอบด้วยโสมนัสเวทนา 6 (จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน) เวทนาที่ประกอบด้วยโทมนัสเวทนา 6 และเวทนาที่ประกอบด้วยอุเบกขาเวทนา 6 เวทนา 36 ก็มี คือ เคหสิตโสมนัสเวทนา 6 (โสมนัสเวทนาที่เกิดทางจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน จากการอยู่ครองเรือน) เนกขัมมสิตโสมนัสเวทนา 6 (โสมนัสเวทนาที่เกิดทางจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน จากการออกบวช) เคหสิตโทมนัสเวทนา 6 (โทมนัสเวทนาที่เกิดทางจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน จากการอยู่ครองเรือน) เนกขัมมสิตโทมนัสเวทนา 6 (โทมนัสเวทนาที่เกิดทางจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน จากการออกบวช) เคหสิตอุเบกขาเวทนา 6 (อุเบกขาเวทนาที่เกิดทางจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน จากการอยู่ครองเรือน) เนกขัมมสิตอุเบกขาเวทนา 6 (อุเบกขาเวทนาที่เกิดทางจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มโน จากการออกบวช) เวทนา 108 ก็มี คือ เวทนาทั้ง 36 เหล่านี้ ที่มีในอดีต 36 ปัจจุบัน 36 และอนาคต 36 รวมเป็นเวทนา 108 (ส.สพ. 29/430-437/52-53) แต่ในมหากรรมวิภังคสูตรนี้แสดงถึงเวทนา 3 เท่านั้น โดยพระองค์ทรงดำหนิพระสมิทธิที่ตอบปัญหาของโปตลิบุตรปริพาชกไปแง่เดียว ทั้งๆที่เป็นปัญหาที่จะต้องแยกออกมาตอบ ดังนี้ว่า

1. บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจทำแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นสุข บุคคลนั้นย่อมเสวยสุข คือ บุคคลที่กระทำกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ 1) เจตนาเครื่องเว้นขาดจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตายไป 2) เจตนาเครื่องเว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ 3) เจตนาเครื่องเว้นขาดจากการประพฤตินิโคตติในกาม 4) เจตนาเครื่องเว้นขาดจากการพูดโกหก 5) เจตนาเครื่องเว้นขาดจากการพูดส่อเสียด 6) เจตนาเครื่องเว้นขาดจากการพูดคำหยาบ 7) เจตนาเครื่องเว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้า 8) ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น 9) ไม่พยาบาทปองร้ายคนอื่น 10) มีความเห็นชอบตามครองธรรม

2. บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจทำแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยทุกข์ คือ บุคคลที่กระทำอกุศลกรรมบถ 10 ได้แก่ 1) เจตนาเครื่องกระทำชีวิตสัตว์ให้ตายไป 2) เจตนาเครื่องกระทำการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ 3) เจตนาเครื่องกระทำการประพฤตินิโคตติในกาม 4) เจตนาเครื่องกระทำการพูดโกหก 5) เจตนาเครื่องกระทำการพูดส่อเสียด 6) เจตนาเครื่องกระทำการพูดคำหยาบ 7) เจตนาเครื่องกระทำการพูดเพื่อเจ้า 8) โลภอยากได้ของคนอื่น 9) พยาบาทปองร้ายคนอื่น 10) มีความเห็นผิดจากครองธรรม

3. บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจทำแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลไม่สุขไม่ทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยทุกขมสุขคือความไม่สุขไม่ทุกข์ คือ เจตนากรรมในองคัมมรรค 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ เห็นชอบ, สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ, สัมมาวาจา

วาจาชอบ, สัมมากัมมันตะ การงานชอบ, สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ, สัมมาวายามะ เพียรชอบ, สัมมาสติ ระลึกชอบ, สัมมาสมาธิ สมาธิชอบ (ม.อ. 23/602/270)

จากกระบวนการของกรรมในการเสวยเวทนาทั้ง 3 ข้อนี้ แสดงถึงการเสวยเวทนาที่ตรงแบบโดยรวม ไม่ได้แสดงซับซ้อน ไม่ได้แจกแจงไปถึงกรรมแต่ละอย่างว่ากรรมใดให้ผลก่อนให้ผลหลังกรรมใดชะลอการให้ผล หรือกรรมใดถูกแทรกแซงเป็นต้น แต่เป็นการแสดงแบบตรงตามหลักปกติของกรรมเลย ทั้งสามข้อแสดงการเสวยเวทนาโดยระบุเจาะจงว่าเป็นกรรมประเภทประกอบด้วยเจตนาเท่านั้น และเป็นกรรมที่เกิดขึ้นจากสามทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ ในสองข้อแรกแสดงถึงกรรมพื้นฐานของโลกที่มนุษย์ทุกคนจะทำ คือ กรรมดี และ กรรมชั่ว บางคนทำกรรมชั่วมากกว่าทำกรรมดี บางคนทำกรรมดีมากกว่าทำกรรมชั่ว บางคนทำกรรมดีกรรมชั่วเท่าๆ กัน บางคนทำกรรมชั่วอย่างเดียว บางคนทำกรรมดีอย่างเดียว แต่ไม่ว่าจะทำกรรมชนิดใด การเสวยเวทนาหรือการได้รับวิบากของกรรมนั้นก็จะให้ผลคือวิบากที่ตรงกับชนิดของกรรมนั้นเสมอไป และผู้กระทำความชื่อนั้นๆ ก็จะได้รับผลที่ตรงกับการกระทำกรรมในชนิดที่กระทำ คือ บุคคลใดทำกรรมชนิดที่จะให้วิบากเป็นทุกข์ ผู้กระทำความชื่อนี้ก็จะได้รับวิบากที่เป็นทุกข์ คือบุคคลที่ทำอกุศลกรรมทั้งหลาย บุคคลใดทำกรรมชนิดที่จะให้วิบากเป็นสุข ผู้กระทำความชื่อนี้ก็จะได้รับวิบากที่เป็นสุข คือบุคคลที่ทำกุศลกรรมทั้งหลาย ในข้อที่ 3 คือการตั้งใจ จงใจกระทำความชื่อนี้ที่จะให้ผลไม่สุขไม่ทุกข์ บุคคลที่กระทำความชื่อนี้ที่แสดงมาข้างต้นนั้นเกี่ยวกับเวทนา 3 อย่างคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา (อทุกขมสุขเวทนา) สุขเวทนาและทุกขเวทนาตรงกับสองข้อแรก อุเบกขาเวทนามีตรงกับข้อที่สาม เวทนาที่ไม่มีสุขและไม่ทุกข์เรียกว่าอุเบกขาเวทนา แต่อุเบกขาเวทนามี 2 ประเภท คือ 1) อุเบกขาเวทนาของปุถุชนคนธรรมดา 2) อุเบกขาเวทนาของพระอริยะ อุเบกขาเวทนาของคนธรรมดาทั่วไปคือ เมื่อมีอารมณ์ภายนอกกระทบแล้ว ไม่ได้ชอบ ไม่ได้รังเกียจ ไม่ได้เป็นสุขหรือทุกข์กับสิ่งนั้นแค่เฉยๆ นี่คือนุเบกขาเวทนาของคนทั่วไป ส่วนอุเบกขาเวทนาของพระอริยะนั้น เกิดจากการได้รู้ได้เข้าใจตามความเป็นจริงของสิ่งที่มากระทบนั้นว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตน ไม่เป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ มีแต่ก่อทุกข์ก่อชาติ ก่อวิภวสงสาร ซึ่งตรงกับกรรมในการเสวยเวทนาข้อที่ 3 คือ บุคคลทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจทำด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลไม่สุขไม่ทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยอทุกขมสุขคือความไม่สุขไม่ทุกข์ คือ เจตนากรรมในองค์มรรค 8 ซึ่งการให้ผลคือวิบากในสามข้อนี้เป็นแสดงกรรมที่ให้ผลตรงกับการกระทำ แต่ยังมีกรรมที่ให้วิบากไม่ตรงกับที่เห็นกับการกระทำอยู่ ซึ่งผู้วิัจจะจะได้แสดงในหัวข้อลำดับต่อไป

3.3.4 กรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่ว

กรรมมีกระบวนการที่ซับซ้อนยากที่ปุถุชนคนธรรมดาจะเข้าใจได้ แม้แต่พระมหาโมคคัลลานะผู้เป็นอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้า ผู้ได้รับเอตทัคคะว่าเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางเป็นผู้มีฤทธิ์มาก ยังต้องเที่ยวจาริกขึ้นไปบนสวรรค์เทวโลก เพื่อไต่ถามที่มาแห่ง

รัศมีทองคำบ้าง ถามที่ปราสาทรัตนะบ้าง อันเป็นสมบัติทิพย์ของเทวดา แล้วนำมาบอกสอนให้บริษัทบริวารของท่านได้รู้ได้เห็นเป็นตัวอย่าง แล้วกระทำกรรมดีตาม มีให้ท่านรักษาศีลเป็นต้น ครั้งหนึ่งพระเถระเห็นปราสาททิพย์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ประดับด้วยรัตนะ 7 ประการ กว้างและยาวข้างละ 12 โยชน์ สูงร้อยโยชน์ คับคั่งไปด้วยนางอัปสรหนึ่งพัน พระเถระถามเทพบุตรที่มาไหว้วว่า ปราสาทนี้ของใคร เทพบุตรกล่าวว่า เป็นของอุบาสกนันทิยะ พระเถระต้องการถามที่มาแห่งสมบัติทิพย์นี้จึงอยากพบเจ้าของปราสาท เทพบุตรกล่าวว่า อุบาสกนันทิยะยังไม่ทำกาลกิริยา (ยังไม่ตาย) พระเถระรู้สึกอัศจรรย์ใจยิ่ง รีบมาจากเทวโลกแล้วเข้าทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอได้เห็นเองแล้วมิใช่หรือ เหตุใดเธอจึงถามเรา (ขุ.วิ.อ. 48/52/430) มีแต่พระพุทเจ้าเท่านั้นที่รู้แจ้งแทงตลอดในเรื่องกรรมและความเป็นไปของกรรม ดังเช่นเรื่องกรรมในมหากัมมวิภังคสูตรนี้ที่พระพุทธรองค์ได้แสดงเรื่องเกี่ยวกับกรรมที่มีการให้ผลไม่ตรงกับเหตุก็มี ให้ผลตรงกับเหตุก็มีไว้ว่า ในโลกนี้มีบุคคลอยู่ 4 ประเภท คือ

1) ในโลกนี้มีบางคนมักทำอกุศลกรรมบถ 10 คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม มักพูดเท็จ มักพูดส่อเสียด มักพูดคำหยาบ มักเจรจาเพื่อเจ้อ มากด้วยอภิชฌา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ เมื่อตายไปแล้ว เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ก็มี

2) ในโลกนี้มีบางคนมักทำอกุศลกรรมบถ 10 คือ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม มักพูดเท็จ มักพูดส่อเสียด มักพูดคำหยาบ มักเจรจาเพื่อเจ้อ มากด้วยอภิชฌา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ เมื่อตายไปแล้ว เขาย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ก็มี

3) ในโลกนี้มีบางคนมักทำกุศลกรรมบถ 10 คือ เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นขาดจากมุสาวาท เว้นขาดจากพูดส่อเสียด เว้นขาดจากพูดคำหยาบ เว้นขาดจากพูดเพื่อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิชฌา มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบในโลกนี้ภพนี้ เมื่อตายไปแล้ว เขาย่อมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ก็มี

4) ในโลกนี้มีบางคนมักทำกุศลกรรมบถ 10 คือ เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นขาดจากมุสาวาท เว้นขาดจากพูดส่อเสียด เว้นขาดจากพูดคำหยาบ เว้นขาดจากพูดเพื่อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิชฌา มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบในโลกนี้ภพนี้ เมื่อตายไปแล้ว เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ก็มี (ม.อ. 23/603/271)

จากการกระทำกรรมของบุคคลที่แสดงมาทั้ง 4 ข้อข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นถึงการให้วิบากที่ซับซ้อนของกรรม เกินกว่าที่สายตาของปุถุชนคนธรรมดาที่เห็นแล้วจะเข้าใจได้ง่าย ยิ่งเมื่อเห็นคนที่มักทำความชั่วแล้วได้ดิบได้ดีหรือมีญาณเห็นเขาตายไปเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ก็คิดเอาว่าทำชั่ว

ได้ดี พอเห็นคนที่มักกระทำความดีแล้วตกทุกข์ได้ยากหรือมีญาณเห็นเขาตายไปเข้าสู่หุดคือบายภูมิ ก็คิดเอาว่าทำดีได้ชั่ว ความจริงแล้วที่เห็นว่ากรรมมีการให้วิบากไม่ตรงกับเหตุนั้นเป็นเพราะว่า วิบากที่เห็นว่าไม่ตรงนั้นไม่ใช่เกิดจากเหตุการณ์ที่เห็นที่คิดไว้นั้น แต่เป็นวิบากที่เกิดจากกรรมอื่นในอดีตที่ได้ทำไว้แล้วมาให้ผลแทรกแซง จึงทำให้เห็นว่าวิบากไม่ตรงกับกรรมที่กระทำ ความจริงแล้วกรรมที่ให้วิบากไม่ตรงกับเหตุนั้นไม่มี นั่นหมายความว่ากรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่วนั้นไม่มี เพราะกรรมย่อมส่งผลที่ตรงตามเจตนาของผู้ทำกรรมเสมอ กรรมดีที่มีเจตนาเป็นไปเพื่อกุศลย่อมให้ผลเป็นความสุข กรรมชั่วที่มีเจตนาเป็นไปเพื่ออกุศลย่อมให้ผลเป็นความทุกข์ กรรมที่มีเจตนาเป็นไปเพื่อปราศจากกุศล และอกุศล ย่อมให้ผลเป็นอทุกข์ขมสุข คือความไม่สุขไม่ทุกข์มีแต่อุเบกขา และเอกัคคตา (สมาธิ) เพียงแต่ลำดับการให้วิบากนั้นอาจมีการแทรกแซง ตามความแรงของกรรมบ้าง ตามจิตที่คิดก่อนจะตายบ้าง ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ข้างต้นนั้นว่า บุคคลบางคนมักทำบาปอกุศล เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ก็มี บุคคลบางคนมักทำบาปอกุศล เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ก็มี บุคคลบางคนมักทำบุญกุศล เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ก็มี บุคคลบางคนมักทำบุญกุศล เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ก็มี เพราะความเป็นไปของกรรมมีความซับซ้อนและลึกซึ้งมาก แม้แต่ผู้มีทิพจักขุญาณคือตาทิพย์ ยังไม่สามารถจะเข้าใจกระบวนการความเป็นไปของกรรมได้ ดังหัวข้อต่อไปนี้

3.3.5 กรรมที่เล็งเห็นด้วยเจโตสมาธิ (ทิพจักขุญาณ)

แม้ว่ากระบวนการของกรรมจะมี 4 ประเภทนี้ แต่การจะแสดงเรื่องกรรมก็ยังคงต้องระมัดระวังให้มาก เพราะเรื่องกระบวนการความเป็นไปของกรรมมีความซับซ้อนมาก แม้แต่เห็นด้วยญาณคือตาทิพย์ของตนเองแล้ว ก็ยังไม่สามารถแสดงแบบสรุปรวมหรือแสดงโดยการคาดคะเนเอาจากการเล็งเห็นอย่างเดียวได้ จะกล่าวได้เฉพาะที่เห็นจริงและต้องกล่าวได้ถูกต้องเท่านั้น ดังเช่นเรื่องกระบวนการของกรรม 4 ประเภทนั้นแต่เห็นจริงด้วยจักขุญาณของสมณะหรือพราหมณ์ทั้งหลายดังต่อไปนี้

1. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยวิริยะคือความเพียรเครื่องเพียรกิเลส มีเจตนาความตั้งใจมั่น มีการเจริญภาวนาคือความประกอบเนืองๆ มีอัปมาทาคือความไม่ประมาท มีโยนิโสมนสิการคือความใส่ใจโดยชอบ ย่อมถูกต้องเจโตสมาธิ (สมาธิที่อาศัยนิมิตเกิด ชั้นอัปนาสมาธิทำให้มีฤทธิ์ได้) มีกำลังญาณดังเช่นว่า เมื่อจิตตั้งมั่นแล้วย่อมเล็งเห็นบุคคลนั้น ผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ มักประพฤตินิคมมักพุดโกหก มักพุดส่อเสียด มักพุดคำหยาบ มักเจรจาเพื่อเจ้า มากด้วยอภิขณา (โลกในสิ่งของผู้อื่น) มีจิตพยาบาทมีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ และเล็งเห็นผู้นั้นเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงอบาย (ปราศจากความสุข) ทุกคติ (ได้รับแต่ทุกข์) วินิบาต (มีแต่การฆ่า) นรก (แดนรับกรรมชั่ว) ได้ ด้วยจักขุเพียงดังทิพย์ อันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ปกติธรรมดา สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า

กรรมชั่วมี วิชาของทุจริตมี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า ท่านผู้เจริญเป็นอันว่า ผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก จนเหล่าใครรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ จนเหล่าใครรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปกปิดไปถึงเรื่องที่เขารู้เองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ (ม.อ. 23/604/272)

2. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยวิริยะคือความเพียรเครื่องเผากิเลส มีเจตนาความตั้งใจมั่น มีการเจริญภาวนาคือความประกอบเนื่องๆ มีอัปมาทหะคือความไม่ประมาท มีโยนิโสมนสิการคือความใส่ใจโดยชอบ ย่อมถูกต้องเจโตสมาธิ (สมาธิที่อาศัยนิมิตเกิดขึ้นอัปนาสมาธิทำให้มีฤทธิ์ได้) มีกำลังญาณดังเช่นว่า เมื่อจิตตั้งมั่นแล้วย่อมแลเห็นบุคคลนั้น ผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม มักพูดโกหก มักพูดส่อเสียด มักพูดคำหยาบ มักเจรจาเพื่อเจ้า มากด้วยอภิชฌา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ และแลเห็นผู้นั้นเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้ ด้วยจักขุเพียงดังทิพย์ อันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ปกติธรรมดา สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่ากรรมชั่วไม่มี วิชาของทุจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญเป็นอันว่า ผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ จนเหล่าใครรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ จนเหล่าใครรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปกปิดไปถึงเรื่องที่เขารู้เองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ (ม.อ. 23/605/272-273)

3. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยวิริยะคือความเพียรเครื่องเผากิเลส มีเจตนาความตั้งใจมั่น มีการเจริญภาวนาคือความประกอบเนื่องๆ มีอัปมาทหะคือความไม่ประมาท มีโยนิโสมนสิการคือความใส่ใจโดยชอบ ย่อมถูกต้องเจโตสมาธิ (สมาธิที่อาศัยนิมิตเกิดขึ้นอัปนาสมาธิทำให้มีฤทธิ์ได้) ในมหากรรมวิภังคสูตรนี้หมายเอาทิพพจักขุ) มีกำลังญาณดังเช่นว่า เมื่อจิตตั้งมั่นแล้วย่อมแลเห็นบุคคลนั้น ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร เว้นขาดจากมุสาวาท เว้นขาดจากพูดส่อเสียด เว้นขาดจากพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการเจรจาเพื่อเจ้า ไม่มากด้วยอภิชฌา (ไม่โลภในสิ่งของผู้อื่น) มีจิตไม่พยาบาท มีความเห็นชอบ

ในโลกนี้ภพนี้ และเล็งเห็นผู้นั้นเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้ ด้วยจักขุเพียงดั่งทิพย์อันบริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์ปกติธรรมดา สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่ากรรมดีมี วิบากของสุจริตมี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญเป็นอันว่า ผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปดลงไปถึงเรื่องที่เข้ารู้อเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ (ม.อ. 23/606/273)

4. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยวิริยะคือความเพียรเครื่องเผากิเลส มีเจตนาความตั้งใจมั่น มีการเจริญภาวนาคือความประกอบเนื่องๆ มีอุปมาทะคือความไม่ประมาท มีโยนิโสมนสิการคือความใส่ใจโดยชอบ ย่อมถูกต้องเจโตสมาธิ (สมาธิที่อาศัยนิमितเกิดขึ้นอุปนาสมาธิทำให้มีฤทธิ์ได้) มีกำลังญาณดังเช่นว่า เมื่อจิตตั้งมั่นแล้วย่อมเล็งเห็นบุคคลโน้น ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอกุศลนาทาน เว้นขาดจากาเมสุมิฉฉาจาร เว้นขาดจากมุสาวาท เว้นขาดจากพูดส่อเสียด เว้นขาดจากพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการเจรจาเพ้อเจ้อ ไม่มากด้วยอภิขมา มีจิตไม่พยายบาท มีความเห็นชอบในโลกนี้ภพนี้ และเล็งเห็นผู้นั้นเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกได้ ด้วยจักขุเพียงดั่งทิพย์ อันบริสุทธิ์ล่องจักขุของมนุษย์ปกติธรรมดา สมณะหรือพราหมณ์นั้นจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่ากรรมดีไม่มี วิบากของสุจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอย่างนี้ว่า ท่านผู้เจริญ เป็นอันว่า ผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปดลงไปถึงเรื่องที่เข้ารู้อเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ (ม.อ. 23/607/274)

กระบวนการของกรรมที่เล็งเห็นได้ด้วยเจโตสมาธิ คือ ทิพพจักขุ หรือ ตาทิพย์นี้ เบื้องต้นพระพุทธรองค์แสดงการได้มาซึ่งเจโตสมาธิก่อนว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีวิริยะอุสสาหะเป็นเครื่องเผากิเลส มีเจตนาที่แน่วแน่มุ่งมั่นเจริญภาวนา มีความไม่ประมาท มีโยนิโสมนสิการคือความใส่ใจโดยชอบ จนได้เจโตสมาธิ (สมาธิที่อาศัยนิमितเกิด ขึ้นอุปนาสมาธิทำให้มีฤทธิ์ได้) แล้วได้อาศัย

เจโตสมาธินั้นเล็งเห็นกระบวนการของกรรม โดยสรุปแล้วกระบวนการของกรรมที่แสดงมาข้างต้นนั้น มี 2 ประเภทคือ ที่เป็นบาปอกุศลอย่างหนึ่ง ที่เป็นบุญกุศลอย่างหนึ่ง

ประเภทที่ 1 การเล็งเห็นกระบวนการของกรรมด้วยเจโตสมาธิฝ่ายอกุศลมี 2 อย่าง ดังนี้

1) เล็งเห็นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก จึงกล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมชั่วมีวิบากของทุจริตมี ข้าพเจ้าได้เห็น บุคคลนั้นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก จนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่า รู้ถูกรู้ชอบ จนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์ นั้นจะพูดปกปิดไปถึงเรื่องที่เข้ารู้อเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั้นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลัง และความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์

2) เล็งเห็นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ จึงกล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมชั่วไม่มีวิบากของทุจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้น ผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้า ก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไป แล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ จนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ จนเหล่าใดรู้โดย ประการอื่นความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปกปิดไปถึงเรื่องที่ เข้ารู้อเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั้นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้ เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์

ประเภทที่ 2 การเล็งเห็นกระบวนการของกรรมด้วยเจโตสมาธิฝ่ายกุศลมี 2 อย่าง ดังนี้

1) เล็งเห็นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ จึงกล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมดีมีวิบากของสุจริตมี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบุญ กุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ จนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ จนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปกปิดไปถึงเรื่องที่เข้ารู้อเองเห็นเอง ทราบเอง โดยประการนั้นนั้นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์

2) เล็งเห็นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึง ออบาย ทุกคติ วินิบาต นรก จึงกล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมดีไม่มีวิบากของสุจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคล นั้นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงออบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคน เมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงออบาย ทุกคติ วินิบาต นรก จนเหล่าใครรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ จนเหล่าใครรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูด ปักลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความ แน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์

ทั้งสองประเภทนี้แสดงถึงกระบวนการของกรรมที่สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เล็งเห็นด้วยตาทิพย์และการแสดงทัศนคติของสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นด้วยการกล่าวถึงสิ่งที่เห็น นั้นออกมาในรูปแบบของตนเอง ก่อนที่พระพุทธองค์จะแสดงการอนุমติ (เห็นว่าถูก) และไม่อนุမติ (เห็นว่าไม่ถูก) ในทัศนคติเหล่านั้นดังจะแสดงในหัวข้อในลำดับต่อไป

3.3.6 กรรมที่ทรงอนุมติ และทรงไม่อนุมติ

ในวาทะของสมณะหรือพราหมณ์ 8 จำพวกที่กล่าวถึงกระบวนการของกรรมจากการ เห็นด้วยญาณพิเศษของตนดังกล่าวมาแล้วนั้น แม้จะเห็นด้วยตัวเองกับตาทิพย์ของตนเอง ก็ไม่ได้ หมายความว่า จะกล่าวได้ถูกทุกอย่าง เพราะบางอย่างก็ไม่ใช่ บางอย่างก็ไม่ถูก เพราะกระบวนการ ให้ผลของกรรมมันซับซ้อนมาก มากเกินกว่าที่จะเห็นได้ด้วยตาเนื้อหรือตาทิพย์ ต้องมีปัญญาต้อง เห็นด้วยปัญญา ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ลัทธิอื่นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาด ใครเล่าจักรู้มหากรรมวิงวัด ของตถาคต” (ม.อ. 23/602/270) ในวาทะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ที่พระพุทธองค์ ทรงเห็นชอบด้วยก็มี ทรงไม่เห็นชอบด้วยก็มี ผู้วิจัยจะแสดงเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

1) ในวาทะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมชั่วมี วิบากของ ทุกจริตมี วาสนี้พระพุทธองค์ทรงอนุมติว่าถูก แม้วาสนี้ที่เขา กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำ ชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ในภพนี้ และเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงออบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็น แม้วาสนี้พระพุทธองค์ก็ทรงอนุมติว่าถูก (ม.อ. 23/608/274)

2) ส่วนวาสนี้ที่กล่าวว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงออบาย ทุกคติ วินิบาต นรก วาสนี้พระพุทธองค์ไม่ทรง อนุมติว่าถูก แม้วาสนี้ที่เขา กล่าวว่า จนเหล่าใครรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ จนเหล่าใครรู้โดย ประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิดรู้มิชอบ วาสนี้พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุมติว่าถูก แม้วาสนี้ที่พูด ปักลงไปถึงเรื่องที่เขารู้เองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่นั้นๆ ตามกำลังและความ

แน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ แม้ว่าทษนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรง
อนุมัติว่าถูกต้อง เพราะพระพุทธรองค์มีญาณในมหากัมมวิภังค์เป็นอย่างอื่น (ม.อุ. 23/608/275)

3) ในวาทะของสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น สมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวว่า
เป็นอันว่ากรรมชั่วไม่มี วิบากของทุจริตไม่มี วาทะนี้พระพุทธรองค์ทรงไม่อนุมัติว่าถูก แต่วาทะที่เขา
กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ในภพนี้ และ
เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น วาทะนี้พระพุทธรองค์ทรงอนุมัติว่าถูก (ม.อุ.
23/609/275)

4) ส่วนวาทะที่กล่าวว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ
มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ วาทะนี้พระพุทธรองค์ทรงไม่อนุมัติว่า
ถูก แม้ว่าทษที่เขาว่าว่า ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น
ความรู้ของชนเหล่านั้นผิดรู้มิชอบ วาทะนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงไม่อนุมัติว่าถูก แม้ว่าทษที่เขาพูดปกกลงไป
ว่าถึงเรื่องที่เขาตัวเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า
อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ แม้ว่าทษนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงไม่อนุมัติว่า
ถูกต้อง เพราะพระพุทธรองค์มีญาณในมหากัมมวิภังค์เป็นอย่างอื่น (ม.อุ. 23/609/275)

5) ในวาทะของสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น สมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวว่า
เป็นอันว่ากรรมดีมี วิบากของสุจริตมี วาทะนี้พระพุทธรองค์ทรงอนุมัติว่าถูก แม้ว่าทษที่เขาว่าว่า
ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ในภพนี้ และเมื่อเขา
ตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น แม้ว่าทษนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงอนุมัติว่าถูก (ม.อุ.
23/610/276)

6) ส่วนวาทะที่กล่าวว่า เป็นอันว่าผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความ
เห็นชอบ ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ วาทะนี้พระพุทธรองค์ทรงไม่อนุมัติว่าถูก
แม้วาทะที่เขาว่าว่า ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น
ความรู้ของชนเหล่านั้นผิดรู้มิชอบ วาทะนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงไม่อนุมัติว่าถูก แม้ว่าทษที่พูดปกกลงไปว่าถึง
เรื่องที่เขาตัวเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า
อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ แม้ว่าทษนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงไม่อนุมัติว่า
ถูกต้อง เพราะพระพุทธรองค์มีญาณในมหากัมมวิภังค์เป็นอย่างอื่น (ม.อุ. 23/610/276)

7) ในวาทะของสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น สมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวว่า
เป็นอันว่ากรรมดีไม่มี วิบากของสุจริตไม่มี วาทะนี้พระพุทธรองค์ทรงไม่อนุมัติว่าถูก แต่วาทะที่เขา

กล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ในภพนี้ และเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทுகติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็น วาหะนี้พระพุทธรองค์ทรงอนุมัติ ว่าถูก (ม.อ. 23/611/276)

8) ส่วนวาหะที่กล่าวว่า เป็นอันว่าผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้ที่นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทுகติ วินิบาต นรก วาหะนี้พระพุทธรองค์ทรงไม่อนุมัติว่าถูก แม้ว่าวาหะที่เขา กล่าวว่า ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิดรู้มิชอบ วาหะนี้พระพุทธรองค์ทรงไม่อนุมัติว่าถูก แม้ว่าวาหะที่พูดปดลงไปว่าถึงเรื่องที่เขาตัวเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ แม้ว่าวาหะนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงไม่อนุมัติว่าถูกต้อง เพราะพระพุทธรองค์มีญาณในมหากรรมวิภังค์เป็นอย่างอื่น (ม.อ. 23/611/276)

ในวาหะของสมณะหรือพราหมณ์ที่แสดงมาเหล่านั้น มีวาหะที่พระพุทธรองค์ทรงอนุมัติ (เห็นวาถูก) และทรงไม่อนุมัติ (เห็นว่าไม่ถูก) โดยสรุปกระบวนการของกรรมที่แสดงมาข้างต้นนั้นเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทกระบวนการของกรรมที่เล็งเห็นด้วยเจตสมมติฝ่ายบาปอกุศลอย่างหนึ่ง และประเภทกระบวนการของกรรมที่เล็งเห็นด้วยเจตสมมติฝ่ายบุญกุศลอย่างหนึ่ง

ประเภทที่ 1 กระบวนการของกรรมที่เล็งเห็นด้วยเจตสมมติฝ่ายบาปอกุศลมี 2 อย่าง

1) วาหะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวว่า “เป็นอันว่ากรรมชั่วมี วิบากของทุจริตมี” วาหะนี้พระพุทธรองค์ทรงอนุมัติ และวาหะที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงอบาย ทுகติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว” วาหะนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงอนุมัติ ส่วนวาหะที่กล่าวว่า “เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ผู้ที่นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทுகติ วินิบาต นรก” วาหะนี้พระพุทธรองค์ทรงไม่อนุมัติ และวาหะที่กล่าวว่า “ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ” วาหะนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมัติ และแม้วาหะที่พูดปดลงไปถึงเรื่องที่เขาตัวเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์” วาหะนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมัติ

2) วาหะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวว่า “กรรมชั่วไม่มี วิบากของทุจริตไม่มี” วาหะนี้พระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุมัติ แต่วาหะที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว” วาหะนี้พระพุทธรองค์ทรงอนุมัติ ส่วนวาหะที่กล่าวว่า “เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10

ผู้ขึ้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์” วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมิตี และวาทีที่กล่าวว่ “ชนเหล่าใดรู้ย่่งนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ฤกษ์ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ” วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมิตี และแม้วาทีที่พูดปกลงไปถึงเรื่องทีเข้ารู้เองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั้นแหละในทีต่าง ๆ ตามกำลังและความแนใจว่ ย่่งนี้เท่า่นั้นเป็นจริง ย่่งอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมิตี

ประกาทที 2 ระเบวนการของกรรมทีเล้งเห็นด้วยเจโตสมาธิฝ่ายบุญกุศลมี 2 ย่่งดังนี้

1) วาทีของสมณะหรือพราหมณ์ทีกล่าวว่ “เป็นอันว่กรรมดีมี วิกากของสุจริตมี” วาทีนี้พระพุทธรองค์ทรงอนุมิตี และวาทีทีกล่าวว่ “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว” วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ทรงอนุมิตี ส่วนวาทีทีกล่าวว่ “เป็นอันว่ผู้ใดมักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์” วาทีนี้พระพุทธรองค์ทรงไม่อนุมิตี และวาทีทีกล่าวว่ “ชนเหล่าใดรู้ย่่งนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ฤกษ์ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ” วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมิตี และแม้วาทีที่พูดปกลงไปถึงเรื่องทีเข้ารู้เองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั้นแหละในทีต่าง ๆ ตามกำลังและความแนใจว่ ย่่งนี้เท่า่นั้นเป็นจริง ย่่งอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์” วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมิตี

2) วาทีของสมณะหรือพราหมณ์ทีกล่าวว่ “กรรมดีไม่มี วิกากของสุจริตไม่มี” วาทีนี้พระพุทธรองค์ไม่ทรงอนุมิตี แต่วาทีทีกล่าวว่ “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงอบาย หุคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว” วาทีนี้พระพุทธรองค์ทรงอนุมิตี ส่วนวาทีทีกล่าวว่ “เป็นอันว่ผู้ใดมักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย หุคติ วินิบาต นรก” วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมิตี และวาทีทีกล่าวว่ “ชนเหล่าใดรู้ย่่งนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ฤกษ์ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ” วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมิตี และแม้วาทีที่พูดปกลงไปถึงเรื่องทีเข้ารู้เองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั้นแหละในทีต่าง ๆ ตามกำลังและความแนใจว่ ย่่งนี้เท่า่นั้นเป็นจริง ย่่งอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ วาทีนี้พระพุทธรองค์ก็ไม่ทรงอนุมิตี

ทั้งสองประกาทนี้แสดงถึงระเบวนการของกรรมทีสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นเล้งเห็นด้วยจักษุทิพย์ และการแสดงทัศนคติของสมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทีแสดงสิ่งทีเล้งเห็นของตนออกมาด้วยการกล่าวถึงสิ่งทีเล้งเห็นนั้นในรูปแบบของตนเอง ก่อนทีพระพุทธรองค์จะแสดงการอนุมิตี (เห็นว่าถูก) และไม่อนุมิตี (เห็นว่าไม่ถูก) พร้อมทั้งทรงแสดงพระญาณในมหากรรมวิภังค์ตามมาภายหลัง เพราะพระพุทธรองค์มีพระญาณในมหากรรมวิภังค์เป็นย่่งอื่น ดังจะแสดงในหัวข้อต่อไป

3.3.7 พระญาณในมหากรรมวิภังค์ของพระพุทธเจ้า

ในวาทะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวถึงกระบวนการของกรรมที่พระพุทธองค์ทรงเห็นชอบบ้าง ไม่เห็นชอบบ้างเหล่านั้น เพราะพระพุทธองค์มีญาณในมหากรรมวิภังค์เป็นอย่างอื่น พระพุทธองค์ย่อมทราบชัดแจ้งตามความเป็นจริงซึ่งวิบากคือผลของกรรมที่กระทำไว้พร้อมแล้วที่เป็นอดีต อนาคต และปัจจุบัน โดยปัจจัยโดยเหตุ เพราะนี่เป็นกำลังของพระพุทธองค์ (อ.ปญจ-ฉ 36/335/776) กรรมไม่ดีกรรมไม่สมควร แสดงให้เห็นว่า ไม่ดีไม่สมควรก็มี กรรมไม่ดีกรรมไม่สมควร แสดงให้เห็นว่า ดีว่าสมควรก็มี กรรมที่ดีเป็นกุศลเป็นกรรมที่สมควร แสดงให้เห็นว่า ดีเป็นกุศลเป็นกรรมสมควรก็มี กรรมที่ดีเป็นกุศลเป็นกรรมสมควร แสดงให้เห็นว่า ไม่ดีไม่สมควรก็มี บุคคลคนธรรมดาอยากที่จะเข้าใจได้ แม้แต่ฆานลาภีบุคคล (บุคคลที่มีฌาน) ยังไม่สามารถเข้าใจได้แจ่มแจ้งดังคำที่พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนทว่า “ลัทธิอื่นเป็นคนเขลา ไม่ฉลาด ใครเล่าจักรู้มหากรรมวิภังค์ของตถาคต” (ม.อ. 23/602/270)

บุคคลที่กล่าวมาในหัวข้อข้างต้นเหล่านั้น บุคคลที่มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง มักถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ มักประพฤติผิดในกาม มักพูดโกหก มักพูดส่อเสียด มักพูดคำหยาบ มักเจรจาเพื่อเจ้อ มักด้วยอภิชฌา มีจิตพยาบาท มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก นั้นเพราะว่า เขาได้ทำกรรมชั่วที่ให้ผลเป็นทุกข์ไว้ในอดีตกาล หรือในกาลภายหลัง หรือว่า ในเวลาใกล้จะตายเขาถือเอาอิฏฐาภิภูมิจริงพร้อมด้วยบาปอกุศลที่ตนได้กระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น เขาตายไปจึงเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถึงอย่างนั้น บุคคลที่มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ นั้น เขาย่อมได้รับวิบากของกรรมนั้นในชาตินี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป (ม.อ. 23/612/277)

ในบุคคลเหล่านั้น บุคคลที่มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นั้นเพราะว่า เขาได้ทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในอดีตกาล หรือในกาลภายหลัง หรือว่า ในเวลาใกล้จะตายเขาถือเอาสัมมาภิภูมิจริงพร้อมด้วยบุญกุศลที่ตนได้กระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น เขาตายไปจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงอย่างนั้น บุคคลที่มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ภพนี้ เขาย่อมได้รับวิบากของกรรมนั้นในชาตินี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป (ม.อ. 23/613/277)

ในบุคคลเหล่านั้น บุคคลที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากลักขโมย เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เว้นขาดจากการพูดโกหก เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เว้นขาดจากการพูดเพื่อเจ้อ ไม่โลภอยากได้ของคนอื่น ไม่พยาบาทปองร้ายผู้อื่น มีความ

เห็นชอบในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นั่นเพราะว่า เขาได้ทำกรรมดีที่ให้ผล เป็นสุขไว้ในอดีตกาล หรือในกาลภายหลัง หรือว่า ในเวลาใกล้จะตายเขาถือเอาสัมมาทิฐิพร้อม ด้วยบุญกุศลที่ตนได้กระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น เขาตายไปจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงอย่างนั้น บุคคล ที่เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ภพนี้นั้น เขาย่อมได้รับวิบากของกรรมนั้น ในชาตินี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป (ม.อุ. 23/614/277)

ในบุคคลเหล่านั้น บุคคลที่เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก นั่นเพราะว่า เขาได้ทำกรรมชั่วที่ให้ผลเป็น ทุกข์ไว้ในกาลก่อนๆ หรือในกาลภายหลัง หรือว่า ในเวลาใกล้จะตายเขาถือเอามิฉฐาทิฐิพร้อม ด้วยบาปอกุศลที่ตนได้กระทำแล้ว เพราะเหตุนั้น เขาตายไปจึงเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ถึงอย่างนั้น บุคคลที่เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ภพนี้นั้น เขาย่อมได้รับผล ของกรรมนั้นในชาตินี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป (ม.อุ. 23/615/278) ด้วยประการดังแสดงมา เหล่านี้ กรรมที่ไม่ควรและส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มี กรรมไม่ควรแต่ส่องให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควร และส่องให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควรส่องแต่ให้เห็นว่าไม่ควรก็มี

ข้อความข้างต้นดังกล่าวที่แสดงมานั้นคือพระญาณในมหากัมมวิภังค์ของ พระพุทธเจ้าที่ไม่มีใครเปรียบเสมอได้ พระองค์ย่อมทราบชัดแจ้งตามความเป็นจริงซึ่งกระบวนการของ กรรมและวิบากของกรรมที่เหล่าสัตว์ทั้งหลายได้กระทำไว้แล้ว ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมย่อม มีวิบากคือผลของกรรมที่ตรงตามกรรมที่กระทำเสมอ กุศลกรรมคือกรรมดียอมให้ผลที่เป็นสุข อกุศลกรรมคือกรรมชั่วยอมให้ผลเป็นทุกข์ เช่น บุคคลที่มักจะทำบาปอกุศลเมื่อตายไปแล้วเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ เพราะเขาได้ทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในอดีตกาลหรือในกาลภายหลัง หรือเมื่อเวลาใกล้ จะตายได้นึกถึงสัมมาทิฐิที่พร้อมด้วยบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว เมื่อตายไปก็ทำให้เข้าถึงสุคติโลก สวรรค์ได้ แต่จะอย่างไรก็ตาม บุคคลที่มักทำบาปอกุศลในภพนี้ชาตินี้ เขาจะได้รับผลของกรรมนั้นใน ชาตินี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไป เพราะกรรมที่ไม่ควร ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มี กรรมไม่ควร แต่ส่องให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควร ส่องให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควร แต่ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มี

3.4 สรุป

ในมหากัมมวิภังคสูตรนี้สรุปได้ตามลำดับ ดังนี้ 1) กรรมที่เป็นโมฆะ และไม่เป็นโมฆะ 2) กรรมคือสมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร 3) กรรมในการเสวยเวทนา 4) กรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่ว 5) กรรมที่เล็งเห็นด้วยเจโตสมาธิ 6) กรรมที่ทรงอนุมัตติ และทรงไม่อนุมัตติ 7) พระญาณในมหากัมมวิภังคของพระพุทธเจ้า

3.4.1 กรรมที่เป็นโมฆะ และไม่เป็นโมฆะ

ทุกกรรมที่บุคคลกระทำแล้วทางกาย วาจา และใจ จะต้องมิมีวิบากทุกการกระทำ กรรม ที่เป็นกรรมมีลักษณะคล้ายเป็นโมฆะนั้นมีในปฏิสัมภิทามรรคแสดงไว้ 6 ประการคือ 1) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมได้มีแล้ว 2) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมไม่ได้มีแล้ว 3) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมมีอยู่ 4) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมไม่มีอยู่ 5) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมจักมี 6) กรรมได้มีแล้ว ผลของกรรมจักไม่มี พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า เป็นการบิดเบือนธรรมของพระพุทธเจ้า ที่ครั้งหนึ่งทีฆตปัสสีนิครนถ์ถามว่าพระพุทธเจ้าว่า “กายกรรม วจกรรม มโนกรรม ในสามอย่างนี้อย่างไหนมีโทษมากกว่ากันในการทำบาปกรรม ในความเป็นไปแห่งบาปกรรม” พระพุทธองค์ตรัสว่า “กายกรรม และวจกรรม ไม่มีโทษมากเหมือนมโนกรรม” แต่โปรดลิตุตรปริพาชกเอาแก้ไขว่า “ข้าพเจ้าได้ฟังมาหน้าพระพักตร์ของพระสมณโคดมว่า กายกรรมเป็นโมฆะ วจกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นที่เป็นจริง”

3.4.2 กรรมคือสมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร

สมาบัติคือการเข้าไปเสพอารมณเณยานที่ตนได้แล้ว หรือจะเรียกว่าเข้าไปเสพวิบากของฌานก็ได้ และในสมาบัติทั้ง 8 คือ รูปสมาบัติ 4 อรูปสมาบัติ 4 ที่ไม่เสวยเวทนา (เวทนา 3 สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา) อย่างไม่อย่างหนึ่งนั้นไม่มี โดยถือเอาจากองค์ของฌานตามลำดับ ดังนี้ 1) รูปปฐมฌาน รูปฌานที่หนึ่งมีองค์ฌาน 5 คือ วิตก วิจาร์ ปีติ สุข เอกัคคตา เสวยสุขเวทนา 2) รูปทุติยฌาน รูปฌานที่สองมีองค์ฌาน 3 คือ ปีติ สุข เอกัคคตา เสวยสุขเวทนา 3) รูปตติยฌาน รูปฌานที่สามมีองค์ฌาน 2 คือ สุข เอกัคคตา เสวยสุขเวทนา 4) รูปจตุตถฌาน รูปฌานที่สี่มีองค์ฌาน 2 คือ อุเบกขา เอกัคคตา เสวยอุเบกขาเวทนา อรูปฌานทั้งสี่ คือ อากาสาณัญญาตนะ วิญญานัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัณญานาสนัญญาตนะ ทั้งสี่นี้้องค์ฌานสองคือ อุเบกขา เอกัคคตา เสวยอุเบกขาเวทนา ฉะนั้น สมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร จึงไม่มี

3.4.3 กรรมในการเสวยเวทนา

เวทนาในที่นี้หมายเอาเวทนาสาม ที่พระพุทธเจ้าวิสันนาคำถามของโปติบุตร ปริพาชกที่ถามพระสมิทธิว่า “บุคคลทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจแล้ว บุคคลนั้นเขาจะเสวยวิบากอะไร” พระสมิทธิตอบว่า “เขาจะเสวยทุกข์” พระพุทธองค์ตรัสว่า คำถามนี้ต้องแยกตอบ ดังนี้ 1) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนา คือความตั้งใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นสุข บุคคลนั้นย่อมเสวยสุข คือบุคคล ที่กระทำกุศลกรรมบถ 10 2) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจแล้ว ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยทุกข์ คือบุคคลที่กระทำ อกุศลกรรมบถ 10 3) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลไม่สุขไม่ทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยอทุกขมสุขคือความไม่สุขไม่ทุกข์ คือ เจตนากรรมในองค์มรรค 8

3.4.4 กรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่ว

พระพุทธองค์ทรงแสดงกรรมที่ให้ผลไม่ตรงกับเหตุไว้ 4 ประเภทคือ 1) ในโลกนี้มีบางคนมักทำอกุศลกรรมบถ 10 เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ก็มี 2) ในโลกนี้มีบางคนมักทำอกุศลกรรมบถ 10 เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ก็มี 3) ในโลกนี้มีบางคน มักทำกุศลกรรมบถ 10 เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ก็มี 4) ในโลกนี้มีบางคนมักทำกุศล กรรมบถ 10 เมื่อตายไปแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ก็มี ความจริงแล้วที่เห็นว่ากรรมมีการ ให้วิบากไม่ตรงกับเหตุ นั้นเป็นเพราะว่า วิบากที่เห็นว่าไม่ตรงนั้นไม่ใช่เกิดจากเหตุกรรมที่เห็นที่คิดไว้ นั้น แต่เป็นวิบากที่เกิดจากกรรมอื่นในอดีตที่ได้ทำไว้แล้วมาให้ผลแทรกแซง จึงทำให้เห็นว่าวิบากไม่ ตรงกับกรรมที่กระทำ ความจริงแล้วกรรมที่ให้วิบากไม่ตรงกับเหตุ นั้นไม่มี นั่นหมายความว่ากรรมชั่ว มีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่วนั้นไม่มี เพราะกรรมย่อมส่งผลที่ตรงตามเจตนาของผู้ทำกรรมเสมอ

3.4.5 กรรมที่เล็งเห็นด้วยเจโตสมาธิ

เจโตสมาธิ เป็นฤทธิ์อย่างหนึ่งที่เกิดจากการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน คือญาณทิพย์หรือ ตาทิพย์ สามารถมองเห็นการเกิดหลังจากตายไปแล้วของสัตว์ได้มากน้อยตามกำลังของสมาธิ เกี่ยวกับ กรรมและวิบากที่สมณหรือพราหมณ์ผู้มีเจโตสมาธิได้เห็นนั้น (เป็นตัวอย่างที่พระพุทธเจ้ายกมาแสดง เพื่อให้รู้ว่า แม้จะมีญาณพิเศษก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่กล่าวผิด จะไม่เห็นผิด เพราะมีญาณพิเศษ แล้วต้องมีปัญญาด้วย) มี 4 ประเภทคือ

3.4.6 กรรมที่ทรงอนุมิตี และทรงไม่อนุมิตี

หัวข้อนี้คือการทรงอนุมิตีและทรงไม่อนุมิตีในหัวข้อ 3.4.5 ดังนี้

1) วาทะว่า “กรรมชั่วมีวิบากของทุจริตมี” วาทะนี้ทรงอนุมิตี และวาทะที่ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกลี้ เมื่อตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกข้าพเจ้าก็เห็นมาแล้ว” วาทะนี้ทรงอนุมิตี ส่วนวาทะที่ว่า “เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก” วาทะนี้ทรงไม่อนุมิตี และวาทะว่า “ชนใดรู้อย่างนี้ชนนั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนใดรู้โดยประการอื่นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ” วาทะนี้ทรงไม่อนุมิตี แม้วาทะที่สมณหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปกปิดไปถึงเรื่องที่ตนรู้เองเห็นเองนั้นในที่ต่างๆ ตามกำลังความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ วาทะนี้ก็ทรงไม่อนุมิตี

2) วาทะว่า “กรรมชั่วไม่มีวิบากของทุจริตไม่มี” วาทะนี้ทรงไม่อนุมิตี ส่วนวาทะว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกลี้ เมื่อตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็นมาแล้ว” วาทะนี้ทรงอนุมิตี ส่วนวาทะที่ว่า “เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” วาทะนี้ทรงไม่อนุมิตี และวาทะที่ว่า “ชนใดรู้อย่างนี้ชนนั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนใดรู้โดยประการอื่นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ” วาทะนี้ก็ทรงไม่อนุมิตี แม้วาทะที่สมณหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปกปิดไปถึงเรื่องที่ตนรู้เองเห็นเองนั้นในที่ต่างๆ ตามกำลังความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ วาทะนี้ก็ทรงไม่อนุมิตี

3) วาทะว่า “กรรมดีมีวิบากของสุจริตมี” วาทะนี้ทรงอนุมิตี และวาทะที่ว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกลี้ เมื่อตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็นมาแล้ว” วาทะนี้ก็ทรงอนุมิตี ส่วนวาทะที่ว่า “เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” วาทะนี้ทรงไม่อนุมิตี และวาทะว่า “ชนใดรู้อย่างนี้ชนนั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนใดรู้โดยประการอื่นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ” วาทะนี้ก็ทรงไม่อนุมิตี แม้วาทะที่สมณหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปกปิดไปถึงเรื่องที่ตนรู้เองเห็นเองนั้นในที่ต่างๆ ตามกำลังความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ วาทะนี้ก็ทรงไม่อนุมิตี

4) วาทะว่า “กรรมดีไม่มีวิบากของสุจริตไม่มี” วาทะนี้ทรงไม่อนุมิตี ส่วนวาทะว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกลี้ เมื่อตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็นมาแล้ว” วาทะนี้ทรงอนุมิตี ส่วนวาทะที่ว่า “เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก” วาทะนี้ทรงไม่อนุมิตี และ

วาทะที่ว่า “คนใดรู้อย่างนี้ชนนั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ คนใดรู้โดยประการอื่นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ” วาทะนี้ก็ทรงไม่อนุญาติ แม้ว่าทะที่สมณหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปกกลงไปถึงเรื่องที่ตนรู้เองเห็นเองนั้นในที่ต่างๆ ตามกำลังความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์ วาทะนี้ก็ทรงไม่อนุญาติ

3.4.7 พระญาณในมหากรรมวิภังค์ของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระญาณในมหากรรมวิภังค์ในหัวข้อ 3.4.5 และ 3.4.6 ดังนี้ คือ 1) กรรมที่ไม่ควร ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มี 2) กรรมที่ไม่ควร แต่ส่องให้เห็นว่าควรก็มี 3) กรรมที่ควร ส่องให้เห็นว่าควรก็มี 4) กรรมที่ควร แต่ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มี

บทที่ 4

วิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงคสูตร

งานวิจัยนี้มีชื่อว่า “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงคสูตร” โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ข้อดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษากระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงคสูตร 3) เพื่อวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงคสูตร ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าตามวัตถุประสงค์ที่ได้แสดงมาข้างต้นนั้นแล้ว บัดนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์เนื้อหาจากการศึกษาค้นคว้าเหล่านั้นตามหัวข้อดังต่อไปนี้ 1) วิเคราะห์กรรมที่เป็นโมฆะ และไม่เป็นโมฆะ 2) วิเคราะห์กรรมคือสมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร 3) วิเคราะห์กรรมในการเสวยเวทนา 4) วิเคราะห์กรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่ว 5) วิเคราะห์กรรมที่เล็งเห็นด้วยเจตสมภาติ (ทิพจักขุญาณ) 6) วิเคราะห์กรรมที่ทรงอนุมติ และทรงไม่อนุมติ 7) สรุป มีลำดับดังต่อไปนี้

4.1 วิเคราะห์กรรมที่เป็นโมฆะ และไม่เป็นโมฆะ

หัวข้อนี้เป็นการวิเคราะห์ปัญหาของโปตลบุตรปริพาชกที่ถามพระสมิทธิว่า “กายกรรมเป็นโมฆะ วจกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นเป็นจริง” และยังอ้างด้วยว่าได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า พระสมิทธิมิได้ตอบคำถามนี้และได้กล่าวแก่โปตลบุตรปริพาชกว่า “เป็นการกล่าวต่อพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสอย่างนั้น” และพระอรรถกถาจารย์กล่าวว่าโปตลบุตรมิได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์ แต่ถือเอาความมาจากการสนทนาของพระพุทธเจ้ากับที่ขตปัสสิลูกศิษย์ของนิครนถ์นาฏบุตรในอุปาสิวาสูตร เกี่ยวกับกายกรรม วจกรรม มโนกรรม อย่างไหนมีโทษมากกว่ากันในการทำบาปกรรม ในความเป็นไปแห่งบาปกรรม พระพุทธเจ้าตรัสว่า มโนกรรมมีโทษมากกว่ากายกรรมและวจกรรม

จากการวิเคราะห์พบว่า โปตลบุตรปริพาชกอาจจะไม่เข้าใจ หรือเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าผิดไป หรือมีเจตนาที่จะเปลี่ยนแปลงบิดเบือนคำที่พระพุทธเจ้าตรัสแล้วเอามาถามเพื่อเอาชนะ จึงกล่าวอ้างคำสอนของพระพุทธเจ้าแบบผิด ๆ และอาจจงใจบิดเบือนคำสอนเพื่อโจมตีพระพุทธเจ้า เพราะในสมัยนั้นลัทธิเดียรถีย์ทั้งหลายต่างก็อยากจะเอาชนะพระพุทธเจ้ากันทั้งนั้น เพราะตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติก็ทำให้พวกเขาลำบากด้วยความเป็นอยู่เดือดร้อนด้วยลาภสักการะและปัจจัย 4 ทั้งลูกศิษย์ลูกหาที่แปรเปลี่ยนไปเข้าหาธรรมของพระพุทธเจ้าก็มีมาก การบิดเบือนคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วเอามาโจมตีพระพุทธเจ้าเพื่อเอาชนะ เป็นการกระทำของคนมิฉฉาปฏิภูมิที่มีต่อผู้หมดกิเลสอาสวะ จัดเป็นกรรมอย่างหนึ่ง คือกรรมหนักทางกุศล ได้แก่ นับตั้งแต่ฆานลาภีบุคคล (บุคคลผู้ได้ฆาน) ขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ ผู้ใดล่วงเกินจัดเป็นกรรม จึงเป็นเหตุให้

เหล่าเดียรฉัตรทั้งหลายไม่มีลาภสักการะในเครื่องเลี้ยงชีพคือปัจจัย 4 เป็นกรรมที่ให้ผลในชาตินี้เรียกว่า ทัณฺณธรรมเวทนียกรรม และถ้าเป็นกรรมแล้วจะส่งผลไปถึงชาติหน้าเรียกว่า อุปัชชเวทนียกรรม คือเป็นชนกกรรมที่ให้ผลนำเกิดในชาติที่สองและอุปถัมภกกรรมก็จะตามรักษาไว้ และเป็นชนกกรรมให้ผลนำเกิดในชาติต่อไปเรียกว่า อปราปรเวทนียกรรม คือกรรมที่ให้ผลในชาติที่สามเป็นต้นไปและอุปถัมภกกรรมก็จะตามรักษาไว้ และในการสนทนากันระหว่างพระพุทธเจ้ากับเจ้าลัทธิเดียรฉัตรทั้งหลายในแต่ละครั้ง จะมีผู้ห้อมล้อมได้ยินได้ฟังมากมายอยู่แล้วอย่างน้อยก็บริษัทบริวารของเจ้าลัทธิ นั้นนั่นเองที่ห้อมล้อมรอฟังอยู่ เมื่อฟังแล้วก็บอกต่อขยายไปเพื่อหาช่องทางในวาจาในวาทนะของพระพุทธเจ้าที่พอจะเอาชนะได้ และในช่วงนั้นครั้งหนึ่งนิครนถ์นาฏบุตร หนึ่งในครุฑทั้งหกที่โด่งดังในยุคนั้นได้สงสัยของตนไปถามปัญหาที่พระพุทธเจ้าเกี่ยวกับกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม อย่างเป็นทางการมีโทษมากกว่ากันในการทำบาปกรรมในความเป็นไปแห่งบาปกรรม ซึ่งนิครนถ์นาฏบุตรบอก ศิษย์ของตนว่ากายกรรมมีโทษมากที่สุด แต่ปัญหาของโปตลิวบุตรปริพาชกที่ถามพระสมิทธิว่า “กายกรรมเป็นโมฆะ วจีกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นเป็นจริง” ในครั้งนั้นพระสมิทธิก็ได้ตอบโดยตรง พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสถึงคำถามนี้ เพราะพระพุทธองค์ได้ตรัสตอบปัญหาของทีฆตปัสสีไปในอุปาสิวัตสูตรว่า “เราบัญญัติมโนกรรมว่ามีโทษมากกว่าในการทำบาปกรรม ในความเป็นไปแห่งบาปกรรม เราจะบัญญัติกายกรรมวจีกรรมว่ามีโทษมากเหมือนมโนกรรม หามิได้” ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของมโนกรรมในกระบวนการของกรรมที่แสดงให้เห็นว่า ความคิดเป็นจุดเริ่มต้นของการกระทำกรรมต่างๆทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะถึงแม้ว่าไม่มีการกระทำทางกายทางวาจา แต่ใจทำงานอยู่คือการนึกคิด หรือเมื่อเกิดการกระทำกรรมทางกายทางวาจา กรรมทั้งสองทางนี้ก็ต้องผ่านการคิดนึกในใจมาก่อนโดยเฉพาะเจตนา อันเป็นสิ่งสำคัญที่จะบ่งชี้ได้ว่ากรรมนั้นจะมีวิบากหรือไม่ก็คือเจตนา และกรรมที่บุคคลกระทำแล้วมีเจตนาประกอบ คือตั้งใจกระทำทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจแล้ว การกระทำนั้นจัดเป็นกรรมที่ไม่เป็นโมฆะและกรรมนั้นจะให้ผลแน่นอนในชาตินี้ (ทัณฺณธัมมเวทนียกรรม) ในชาติหน้า (อุปัชชเวทนียกรรม) หรือในชาติต่อไป (อปปราปรเวทนียกรรม) ทำหน้าที่โดยชนกกรรมและอุปถัมภกกรรม ฉะนั้นแล้วการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งสามทางที่เป็นโมฆะนั้นจึงไม่มี และเจตนานี้ก็เกิดที่ใจจึงจัดเป็นมโนกรรม อีกทั้งก่อนจะเป็นกายกรรมและวจินั้นก็ต้องเริ่มจากภายในคือใจก่อน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในขุททกนิกาย คาถาธรรมบท ยมกวรรค ว่า “ปุพฺพงคฺมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา, มนสา เจ ปทุญฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา, ตโต นํ ทุกฺขมเนวติ จกฺกัว วโธ ปหํ ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ, ถ้าบุคคลมีใจชั่วร้ายแล้ว พุดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี, ทุกข์ย่อมตามเขาไปเพราะเหตุนั้น ดุลลัทธิมนไปตามรอยเท้าโค ผู้นำแยกไปอยู่ฉะนั้น ปุพฺพงคฺมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา, มนสา เจ ปสนฺเนน ภาสติ วา กโรติ วา, ตโต นํ สุขมเนวติ ฉายาว อนุปายินิ. ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ, ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว พุดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี, สุขย่อมตามเขาไปเพราะเหตุนั้น เหมือนเงาติดตามตัวไป

ฉะนั้น” ฉะนั้นแล้วคำถามของโปตลิวตรปริพาชกที่ว่า “กายกรรมเป็นโมฆะ วชิกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นเป็นจริง” จึงไม่ถูกต้อง เพราะทั้งกาย วชิกรรม และมโนกรรม ถ้ากระทำประกอบด้วยเจตนาแล้วย่อมไม่เป็นโมฆะและให้วิบากได้ทั้งสามทาง และกรรมทั้งสามทางนั้นถ้าจะเป็นโมฆะต้องมีเหตุดังต่อไปนี้

แต่กรรมที่เป็นโมฆะก็มีอยู่จากการวิเคราะห์โมฆกรรมพบว่า ลักษณะของกรรมที่เป็นโมฆะนั้นมีแสดงไว้ในปฏิสัมพันธ์ภพวรรค 6 ประการคือ 1) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ได้มีมาแล้ว คือกรรมในอดีตนั้นได้ให้ผลไปแล้วในอดีต 2) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ไม่ได้มีมาแล้ว คือกรรมในอดีตนั้นยังไม่ได้ให้ผลในอดีต แต่อาจจะให้ผลในปัจจุบัน 3) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ยังมีอยู่ คือกรรมในอดีตกำลังให้ผลอยู่ในปัจจุบัน 4) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม ไม่มีอยู่ คือกรรมในอดีตยังไม่ได้ให้ผลในอดีต ในปัจจุบัน อาจจะให้ผลในอนาคต 5) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม จักมีมา คือกรรมในอดีตนั้นจักให้ผลในอนาคต 6) กรรมวิบากที่เป็นอโหสิกรรม จักไม่มีมา คือกรรมในอดีตนั้นจักไม่ให้ผล กรรมทั้ง 6 ชนิดนี้เป็นอโหสิกรรมคือกรรมที่เป็นโมฆะไม่ให้ผล ตรงตามกรรมในวิสุทธิมรรคหมวดปากกาลจตุกกะ จำแนกตามเวลาที่ให้ผลข้อที่สี่ คือ 1) ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม 2) อุปปัชชเวทนียกรรม 3) อปราปรเวทนียกรรม 4) อโหสิกรรม แต่ไม่ตรงตามคำถามของโปตลิวตรปริพาชก จึงกล่าวได้ว่าปัญหาของโปตลิวตรปริพาชกที่ถามพระสมิทธิว่า “กายกรรมเป็นโมฆะ วชิกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นเป็นจริง” นั้นเป็นเพียงคำกล่าวอ้างที่ผิดเพื่อโจมตีพระพุทธเจ้าเท่านั้น

4.2 วิเคราะห์สมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไร

หัวข้อนี้แสดงการวิเคราะห์ วาทะของโปตลิวตรปริพาชกที่กล่าวกับพระสมิทธิว่า “สมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่ได้เสวยเวทนาอะไรมีอยู่” และยังได้อ้างว่าได้ฟังมาเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าอีกด้วย พระอรุณกถาจารย์กล่าวว่า ที่โปตลิวตรปริพาชกถามว่า สมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไรนั้นหมายถึง อภิสัญญานิโรธ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของอรุณขันธ์เนวสัญญานาสัญญายตนะ

ผลจากการวิเคราะห์พบว่า เมื่อกล่าวถึงสมบัติหมายถึงการกล่าวถึงฉนด้วย เพราะสมบัติเกิดจากฉน เวทนา แปลว่า การเสวยอารมณ์หรือการเสพอารมณ์ มี 3 อย่างคือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอุเบกขาเวทนา จึงเป็นเรื่องของการเสวยเวทนาในฉนสมบัติ ฉะนั้นจึงต้องพิจารณาจากองค์ประกอบของฉนในแต่ละขั้นดังนี้ ฉนมี 8 ขั้นจัดเป็นรูปฉน 4 อรูปฉน 4 เรียกว่าสมบัติ 8 ก็ได้ คือ ปฐมฉน ฉนที่ 1 มีองค์ฉน 5 คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา ในองค์ฉน 5 นั้น มี ปีติ และ สุข อยู่แสดงว่า มีสุขเวทนา ทุตติฉน ฉนที่ 2 มีองค์ฉน 3 คือ ปีติ สุข เอกัคคตา ในองค์ฉน 3 นั้น มี ปีติ และ สุข แสดงว่า มีสุขเวทนา ตติยฉน ฉนที่ 3 มีองค์ฉน 2 คือ สุข และเอกัคคตา ในองค์ฉน 2 นั้น มี สุข อยู่ แสดงว่า มีสุขเวทนา จตุตถฉน ฉนที่ 4 มีองค์

ฉาน 2 คือ อุเบกขา และเอกัคคตา ในองค์ฉาน 2 นั้น มี อุเบกขา แสดงว่า มีอุเบกขาเวทนา ในรูปสมบัติทั้ง 4 จึงมีเวทนาอยู่ทุกชั้นคือ สุขเวทนาและอุเบกขาเวทนา สำหรับในอรุณฉานทั้ง 4 ชั้น คือ อากาสนัญญายตนะ วิญญาณัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ ทั้งสี่นี้ มี องค์ฉาน 2 คือ อุเบกขา และเอกัคคตา อรุณสมบัติ 4 จึงมี อุเบกขาเวทนา ทั้ง 4 ชั้น ผู้กระทำความ คือปฏิบัติกัมมัญฐานจนได้รูปฉาน วิบากจะนำไปให้ท่องเที่ยวเกิดเป็นพรหมมีรูปในรูปภูมิ 16 ชั้นตาม กำลังฉานที่ตนได้ ผู้ปฏิบัติจนได้รูปฉาน วิบากจะนำไปให้ท่องเที่ยวเกิดเป็นอรุณพรหมคือพรหมไม่มีรูป ในรูปภูมิ 4 ชั้นตามกำลังฉานที่ตนได้ ถ้าปฏิบัติกัมมัญฐานแล้วไม่ได้ฉานอะไรเลย การปฏิบัติ กัมมัญฐานนั้นเป็นบุญกุศลวิบากจะนำไปให้เกิดเป็นเทพ (เทวดา) ในสวรรค์ 6 ชั้นตามกำลังบุญที่ตนมี โดยมีชนกรรมและอุปถัมภ์กรรมตามทำหน้าที่ในภพต่างๆ

เมื่อพิจารณาแล้ว สมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไรๆ นั้น จึงไม่มี วาตะ ของโปตลบุตรเรื่องนี้จึงไม่ถูกต้อง เพราะมีเวทนาอยู่ทุกชั้นดังแสดงมานั่นเอง จึงแสดงให้เห็นว่าผู้ถาม อาจจะไม่เข้าใจเรื่องฉานสมบัติ ไม่รู้เรื่องฉานสมบัติ หรือไม่เคยได้ฉานสมบัติมาก่อนเลย จึงทำให้ เข้าใจเรื่องเวทนาผิดไป เข้าใจในธรรมของพระพุทธเจ้าผิดไปแล้วถาม ยังถือว่าสมควร แต่เข้าใจธรรม ของพระพุทธเจ้าผิดแล้วนำไปอ้างว่าเป็นวาตะของพระพุทธเจ้าหรือนำไปกล่าวสอนข้อนี้ไม่สมควร ข้อความนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ละเอียดถี่ถ้วน ให้เข้าใจถ่องแท้ เพื่อป้องกันไม่ให้เข้าใจผิดหรือถูกผู้อื่นบิดเบือนเอาไปใช้อ้างให้ผู้ไม่รู้เข้าใจผิดได้ว่าเป็นธรรมของพระพุทธเจ้า ผู้กระทำความอย่างโปตลบุตรบริพาชกนี้จัดเป็นอกุศลกรรม วิบากจะนำไป ไปท่องเที่ยวเกิดในอบายภูมิ 4 คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน พระพุทธเจ้าได้ตรัสเครื่องมือใน การตัดสินใจอะไรคือธรรมอะไรไม่ใช่ธรรมของพระองค์แก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี ในสังขัตตสูตรว่า ธรรมใดเป็นไปเพื่อความคลายกำหนด เพื่อไม่ประกอบสัตว์ไว้ เพื่อความไม่สังสมกิเลส เพื่อความ มกน้อย เพื่อความสันโดษ เพื่อสงัดจากหมู่คณะ เพื่อปรารภความเพียร เพื่อความเลื่องง่าย นี่เป็นธรรม เป็นวินัย เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา โดยส่วนมากมนุษย์จะตัดสินใจรู้สึกถึงอารมณ์ที่เกิดขึ้นว่า เป็นเวทนาเมื่อตัวเองรู้สึกได้ คือ รู้สึกเป็นสุข หรือรู้สึกเป็นทุกข์ ส่วนอารมณ์เฉยๆ ก็เลยคิดว่าไม่ใช่ เวทนาเพราะไม่รู้สึกเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ ความจริงแล้วความรู้สึกเฉยๆ จัดเป็นอุเบกขาเวทนา และ ฉานทุกชั้นก็มีเวทนาอยู่ทุกชั้น

ส่วนอภิสังขยานิโรธ ที่พระอรรถกถาจารย์กล่าวถึงนั้นหมายถึง การดับสังขยาอย่าง ทยายของฉานขั้นก่อนหน้าคืออากิญจัญญายตนะฉาน แล้วสังขยาที่ละเอียดกว่าคือฉานชั้น เนวสัญญานาสัญญายตนะจึงเกิดขึ้น และสังขยาที่เกิดขึ้นในฉานชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ หรือ อภิสังขยานิโรธนี้ละเอียดจนเหมือนไม่มีสังขยา และเนวสัญญานาสัญญายตนะ แปลว่า มีสังขยาที่ไม่ใช่ ไม่มีสังขยาที่ไม่ใช่ คนที่ไม่รู้ไม่เข้าใจจึงคิดว่าดับสังขยาได้เพราะสังขยาขั้นนี้ละเอียดมาก และฉานสมบัติทุกชั้นไม่สามารถฆ่ากิเลสตัวใดได้เลย ทำได้เพียงข่มกิเลสไว้ไม่ให้พุดขึ้นไม่ให้แสดงตัว

ออกมาเท่านั้น บางคนที่ได้มานสมาบัติ 8 หลงคิดว่าตัวเองบรรลุอรหัตต์แล้วก็มีเพราะกิเลสสงบอยู่ ด้วยกำลังของฌานข่มไว้ จึงกล่าวได้ว่าสมาบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่เสวยเวทนาอะไรนั้นไม่มี เพราะทุกสมาบัติหรือสมาบัติทั้ง 8 มีเวทนาอยู่ทุกชั้น และอภิสิฏฺฐยานิโรธก็เกี่ยวกับการดับสัญญาไม่ใช่การดับเวทนา จัดเป็นกรรมในอรุณวิภาคนำเกิดในอรุณภูมิ 4 ตามกรรมในพระอภิธรรมที่แสดงไว้ว่า ปากัญฐานจตุกกะ จำแนกตามฐานะที่ให้ผลสี่ อย่าง คือ 1) อกุศลกรรม 2) กามาวจรกุศลกรรม 3) รูปาวจรกุศลกรรม 4) อรูปาวจรกุศลกรรม

4.3 วิเคราะห์กรรมในการเสวยเวทนา

หัวข้อนี้แสดงการวิเคราะห์คำถามของโปกติบุตรปริพาชกที่ถามพระสมิทธิว่า “บุคคลทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ บุคคลนั้นเขาจะเสวยวิบากอะไร” พระสมิทธิตอบว่า “เขาจะเสวยทุกข์” พระพุทธองค์ตรัสว่าคำถามนี้เกี่ยวกับเวทนา 3 อย่าง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา(อุเบกขาเวทนา) และทรงตำหนิพระสมิทธิที่ตอบไปแง่เดียว แทนที่จะแยกออกมาตอบดังนี้ 1) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นสุข เขาย่อมเสวยสุข ได้แก่บุคคลที่กระทำกุศลกรรมบถ 10 2) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยทุกข์ ได้แก่บุคคลที่กระทำอกุศลกรรมบถ 10 3) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความตั้งใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลไม่สุขไม่ทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยอทุกขมสุขคือความไม่สุขไม่ทุกข์ ได้แก่บุคคลที่กระทำกรรมในองคัมมรค 8

ผลจากการวิเคราะห์พบว่า กระบวนการของกรรมในการเสวยเวทนาในหัวข้อนี้เป็นกระบวนการของกรรมที่ประกอบด้วยเจตนา มีเจตนาเป็นปัจจัยในการประกอบกรรมและนำไปสู่การเสวยวิบาก กรรมที่ประกอบด้วยเจตนาขึ้นถือเป็นกรรมที่มีองค์ประกอบครบในการกระทำกรรม จึงทำให้มีการรับวิบากและวิบากในคำถามนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า หมายถึงการเสวยเวทนาสามอย่าง ฉะนั้นผู้วิจัยจะวิเคราะห์วิบากของคำถามนี้โดยความเป็นเวทนาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ และพระองค์ทรงตำหนิพระสมิทธิที่ตอบคำถามนี้ไปเพียงแง่เดียวว่า “เขาจะเสวยทุกข์” แทนที่จะแยกออกมาตอบ แต่พระสมิทธิไม่น่าจะมีความสามารถแยกเวทนาออกมาตอบได้ เพราะถ้าท่านรู้ท่านคงทำไปแล้ว คำตอบของพระสมิทธิเป็นการกระทำของคนที่ไม่มีความรู้ มีองค์ประกอบคืออวิชาและโมหะ สามารถให้ผลเป็นคนไม่มีปัญญาในเรื่องนี้ได้ในชาตินี้ (ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม) ชาติหน้า (อุปปีชชเวทนียกรรม) และชาติต่อไป (อปราปรเวทนียกรรม) และถ้าพระสมิทธิก่อนจะตายได้นึกถึงเรื่องนี้ (กรรมนี้) จะจัดเป็นยथाสนนกรรมคือกรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตาย (การนึกถึงจัดเป็นมโนกรรม) กรรมที่มี

อวิชชาและโมหะประกอบด้วยนั้นจัดเป็นอกุศลกรรม ชนกรรมและอุปถัมภกรรมจะนำเกิดใน
อบายภูมิ 4 มีนรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน

ถึงแม้ว่าการรับวิบากของกรรมโดยประเภทเวทนาที่บุคคลทั่วไปรู้ได้ไม่ยากในระดับ
เวทนาอย่างหยาบ คือความสุข ความทุกข์ และไม่สุขไม่ทุกข์ในส่วนทางกาย ส่วนความโสมนัส โทมนัส
และอทุกข์มสุขเวทนาอันเป็นเวทนาทางใจที่ละเอียด เช่น ความโกรธ (โทสะ) ความอยากได้ (โลภะ)
นั้นรู้ได้ยาก เพราะถึงคนจะรู้ว่าเป็นความโลภหรือความโกรธแต่อาจจะไม่รู้ว่าเป็นทุกข์ เป็นสุขหรือเป็น
อุเบกขา เพราะไม่รู้ในกระบวนการเสวยเวทนาของกรรม จึงไม่มีการพิจารณาดูว่าสิ่งที่เกิดขึ้นในใจนั้น
จะให้เกิดเป็นเวทนาอะไร เวทนาอย่างหยาบถึงจะรู้สึกได้ง่ายมีความสุขทางกายเป็นต้นเหล่านั้น
แต่การที่จะเข้าใจในกระบวนการของกรรมที่เป็นเหตุให้เกิดเวทนานั้นยังเป็นเรื่องยากอยู่สำหรับบุคคล
ทั่วไป ยิ่งเป็นผู้ที่ถือลัทธิอื่นที่มีมีฉันทิปฏิบัติด้วยแล้ว นอกจากจะไม่เข้าใจยังจะแสดงไปทางอื่นอีก
ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “พวกปริพาชกผู้ถือลัทธิอื่นนั้นเป็นพวกมีอวิชชาหนา ไม่ฉลาด ใครเล่าจักรู้
มหากัมมวิภังค์ของตถาคต” เพราะว่าการเสวยเวทนาของกรรมนั้นมีการแทรกแซงการให้ผลของกรรม
ได้ มีทั้งยथाสันนกรรมกรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตาย อุปปีฬกรรมกรรมที่เบียดเบียนกรรมอื่น และ
อุปฆาตกรรมกรรมตรอนกรรมอื่นๆ ถ้าผู้แสดงกรรมไม่มีปัญญาที่มากพอก็อาจจะทำให้เข้าใจผิด
เอาได้ว่า การทำกรรมชั่วได้เวทนาเป็นสุข การทำกรรมดีได้เวทนาเป็นทุกข์ ฉะนั้นพระพุทธองค์จึงไม่
อนุญาตให้พุทธบริษัทแสดงเรื่องราวของกรรมเพราะเป็นอนิจนัตถะ แม้พระพุทธองค์ผู้มีญาณใน
มหากัมมวิภังค์ได้ตั้งประสงค์ที่ต้องการจะทราบ ในเรื่องนี้พระองค์ยังตรัสกระบวนการของกรรมในการ
เสวยเวทนาไว้ 3 อย่าง และถือเป็นหลักพื้นฐานว่า 1) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนา
คือความจงใจทำแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นสุข เขาย่อมเสวยสุข ได้แก่บุคคลที่
กระทำกุศลกรรมบถ 10 2) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจทำแล้วด้วย
กาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลเป็นทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยทุกข์ ได้แก่บุคคลที่กระทำ
อกุศลกรรมบถ 10 3) บุคคลใดทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจทำแล้วด้วยกาย
ด้วยวาจา ด้วยใจ ที่จะให้ผลไม่สุขไม่ทุกข์ บุคคลนั้นย่อมเสวยอทุกขมสุขคือความไม่สุขไม่ทุกข์ ได้แก่
บุคคลที่กระทำกรรมในองคัมมรรค 8 จะเห็นได้ว่า กรรมดี ย่อมให้ผลเป็นสุข กรรมชั่ว ย่อมให้ผลเป็น
ทุกข์ กรรมที่ไม่ดีไม่ชั่ว ย่อมให้ผลเป็นอทุกขมสุข หมายถึงกรรมทั้งสามทางนี้ให้เวทนาที่ตรงกับการ
กระทำเสมอ บุคคลที่ทำกรรมทางฌานได้สมาบัติสามเบื้องต้น ย่อมอยู่ด้วยสุขเวทนา บุคคลที่ทำกรรม
ทางฌานได้สมาบัติ 4-8 ที่เหลือ ย่อมอยู่ด้วยอุเบกขาเวทนา คือความไม่สุขไม่ทุกข์ ข้อความนี้แสดงให้เห็น
เห็นว่ากรรมส่งผลต่อเวทนาที่บุคคลจะเสวย และการเสวยเวทนาย่อมตรงกับกรรมที่กระทำเสมอไม่
เปลี่ยนแปลงเป็นอื่น ทั้งกุศลกรรม อกุศลกรรม ถ้ามีความแรงกล้าเป็นครุกรรมก็จัดเป็นทิฏฐธัมม
เวทนียกรรมให้ผลในชาตินี้ ถ้าไม่ใช่ครุกรรมก็เป็นอุปัชชเวทนียกรรมให้ผลในชาติที่สอง หรือ
อปราปรเวทนียกรรมให้ผลในชาติต่อไป ตามกรรมในพระอภิธรรม 4 อย่าง คือ 1) อกุศลกรรม

2) กามาวจรกุศลกรรม 3) รูปาวจรกุศลกรรม 4) อรูปาวจรกุศลกรรม ซึ่งชนกกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรมจะนำวิบากเหล่านั้นไปนำเกิดในภพต่างๆ ตามกรรมที่ตนกระทำ

4.4 วิเคราะห์กรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่ว

หัวข้อนี้แสดงการวิเคราะห์กรรมชั่วมีวิบากดี กรรมดีมีวิบากชั่ว คือมหากรรมมีวิบากดีที่พระพุทธองค์ตรัสแสดงเรื่อง กรรมที่ให้ผลไม่ตรงกับเหตุก็มี ให้ผลตรงกับเหตุก็มี ได้แก่บุคคล 4 ประเภท คือ 1) บางคนมักทำกุศลกรรม เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ มีความเห็นผิด เป็นต้น ในชาตินี้ ตายไปแล้วตกอบายภูมิ ทุกคติ วินิบาต นรก ก็มี 2) บางคนมักทำกุศลกรรม เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ มีความเห็นผิด เป็นต้น ในชาตินี้ ตายไปแล้วขึ้นสู่สุคติโลกสวรรค์ ก็มี 3) บางคนมักทำกุศลกรรม เช่น เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ มีความเห็นชอบ เป็นต้น ในชาตินี้ ตายไปแล้วขึ้นสู่สุคติโลกสวรรค์ ก็มี 4) บางคนมักทำกุศลกรรม เช่น เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ มีความเห็นชอบ เป็นต้น ในชาตินี้ ตายไปแล้วตกอบายภูมิ ทุกคติ วินิบาต นรก ก็มี

ผลจากการวิเคราะห์พบว่า กรรมที่ให้ผลไม่ตรงกับเหตุคือกรรมที่ให้ผลไม่ตรงกับ การกระทำนั้นเป็นเพียงการส่อให้เห็นแต่ไม่ได้เป็นอย่างนั้น หรือแม้แต่กรรมที่ให้ผลที่ตรงกับ การกระทำที่เห็นแต่ผลกรรมนั้นก็อาจจะไม่ได้เกิดจากกรรมที่เราเห็นก็ได้เพียงแต่เป็นกรรมประเภท เดียวกันคือ ดีกับดีเหมือนกัน หรือชั่วกับชั่วเหมือนกันเท่านั้น ที่เกิดจากเหตุอื่นหรือกรรมอื่นในอดีตที่ เคยทำไว้มาแทรกแซงให้ผลก็ได้ เพียงแต่เป็นเหตุอย่างเดียวกันกับผลก็เลยคิดว่าเป็นผลจากเหตุที่เรา คิดนี้ เช่น เราคิดว่าผลชั่วนี้เกิดจากเหตุชั่วนี้ แต่ไม่ใช่กลายเป็นเหตุชั่วนั้นในอดีตที่มาให้ผลแต่มี ความชั่วเหมือนกันเลยคิดว่าเป็นอย่างที่เราคิดไว้ เพราะกรรมเบียดเบียนวิบากกันได้ตามกำลังความแรง (หนัก-เบา) ของกรรมคือ คุรุกรรมกรรมหนักที่สามารถให้ผลแทรกกรรมอื่นๆ ได้ทันที ยथाสันนกรรม กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย อุปปีฬกรรม กรรมเบียดเบียนกรรมอื่นๆ อุปฆาตกรรมกรรมตัดรอนกรรม อื่นๆ กรรมที่ทำไปแล้วนั้นได้ให้วิบากแล้ว จึงกล่าวได้ว่าวิบากนั้นตรงกับเหตุคือกรรมที่ทำหรือไม่ ผู้ที่ จะกล่าวอย่างนี้ได้ต้องเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น จึงสามารถรู้ได้ว่าวิบากนี้ไม่ใช่ผลของกรรมนี้แต่เป็นผล จากกรรมอื่นที่เคยทำไว้แล้วในอดีต เพราะถ้าในระดับพระอัครสาวก พระมหาสาวก พระปกตีสาวก แล้วรู้เห็นได้ตามกำลังญาณของตนเท่านั้นและไม่ละเอียดยิ่งไปกว่าจะเห็นถึงวิบากในอนาคต เหมือนพระพุทธเจ้า จะกล่าวอะไรกับบุคคลธรรมดาที่จะไม่สามารถรู้ได้เลยว่าวิบากที่เกิดขึ้นนี้เกิดจาก กรรมไหน ทำได้แค่การคาดคะเนเดาเอาเท่านั้น และถ้าเห็นว่าวิบากนั้นไม่ตรงกับกรรมที่เห็นหรือที่คิด ไว้ก็ทำให้คิดไปได้ว่า ทำชั่วได้ดีทำดีได้ชั่ว และถึงแม้จะมีจักขุญาณทิพย์ที่สามารถเห็นความเป็นไปของ กรรมและวิบากอย่างนั้นจริง คือ เห็นคนมักทำกุศลเมื่อตายไปแล้วกลับไปอบาย ทุกคติ วินิบาต เป็นต้น แต่จะไม่รู้ว่าวิบากที่เป็นทุกตินั้นไม่ได้เกิดจากกุศลกรรม ทำให้หลงคิดผิดไปได้ว่าทำดีได้ชั่วทำชั่วได้ดี ถ้าบุคคลไม่มีศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าแล้ว การที่จะให้เชื่อเรื่องกรรมเรื่องผลของกรรมนั้น

ยิ่งเป็นไปได้ยาก และเป็นเหตุให้บุคคลเหล่านี้เชื่อไปในทางที่ผิดๆ และความจริงก็คือกรรมและวิบากให้ผลตรงกันเสมอ ผู้ทำกรรมที่ดีย่อมได้รับวิบากที่ดี ผู้ทำกรรมที่ชั่วย่อมได้รับวิบากที่ชั่ว แต่วิบากอาจจะส่งผลให้ช้าหรือเร็วก็แล้วแต่เหตุปัจจัย จากการกระทำกรรมที่แสดงมาข้างต้นนั้น แสดงถึงกรรมที่ให้วิบากของกรรมในการนำเกิดในภพที่สอง คืออุปป์ชเวทนิยกรรม ไม่ได้แสดงวิบากที่เจาะจงว่าให้ผลเป็นนั่นเป็นนี่ หรือให้ผลช้าหรือเร็ว เพราะการที่จะเห็นได้ละเอียดขนาดนั้นเกินกำลังของสมณะหรือพรหมณ์ทั้งหลายที่จะรู้เห็นได้ จะนับอะไรกับปุถุชน กรรมที่แสดงมานั้นมีอยู่สองประเภท คือ 1) ประเภทที่ให้วิบากนำเกิดตรงกับกระทำที่เห็น 2) ประเภทที่ให้วิบากนำเกิดไม่ตรงกับกระทำที่เห็น

ประเภทที่ 1 ให้วิบากนำเกิดตรงกับกระทำที่เห็น เรียกว่าเป็นกรรมที่ให้วิบากตรงกับกระทำกรรมก็ได้ เช่น นางลาชิตา (ธิดาข้าวตอก) ที่เกิดความเลื่อมใสในพระมหากัสสปะได้ใส่ข้าวตอกลงในบาตรของพระเถระ ตอนนางเดินกลับไปบนคันทน์ก็ยั้งระลึกถึงทานนั้นอยู่แล้วถูกงูกัดตาย ชนกรรมและอุปป์ชเวทนิยกรรมนำนางลาชิตาไปเกิดในวิมานทองในภพดาวดึงส์เหมือนนอนหลับแล้วตื่นขึ้น นุ่งห่มผ้าทิพย์หอมล้อมด้วยนางอัปสรหนึ่งพัน ที่ประตูลิขิตประดับด้วยชั้นทองคำ และมีข้าวตอกทองคำห้อยประดับอยู่เต็มไปหมดเป็นต้น

ประเภทที่ 2 ให้วิบากนำเกิดไม่ตรงกับกระทำที่เห็น เรียกว่าเป็นกรรมที่ให้วิบากไม่ตรงกับกระทำกรรมก็ได้ เช่น พระนางมัลลิกาเทวีได้กระทำบุญไว้มากมายกับพระพุทธเจ้า ทั้งเป็นผู้มีส่วนในอสทิสทาน (ทานที่ไม่มีใครเทียบเทียมเสมอได้ ในสมัยพระพุทธเจ้าหนึ่งพระองค์จะมีอสทิสทานหนึ่งครั้งเท่านั้น) ร่วมกับพระราชา แต่พอพระองค์ใกล้สวรรคตกลับไม่นึกถึงกุศลกรรมเหล่านั้น พระนางกลับไปนึกถึงอดีตกรรมที่พระนางเคยโกหกพระราชา ยหาสันนกรรมคือกรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตายนำให้พระนางไปเกิดในนรก 7 วัน แล้วจึงได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิตตามกำลังบุญกุศลที่พระนางเคยทำไว้นั้นให้ผลเป็นอุปป์ชเวทนิยกรรมคือให้ผลในชาติต่อๆ ไปเมื่อมีโอกาส ก็เลยมีวิบากนำเกิดที่เห็นว่าไม่ตรงกับกรรมที่กระทำ

แต่ถ้าจะมองให้ละเอียดขึ้น กรรมที่นำเกิดนั้นโดยมากมีสองอย่างคือ ๑) กรรมหนัก และ ๒) อาสันนกรรม กรรมที่ทำเมื่อใกล้จะตาย (กรรมที่นึกถึงเมื่อใกล้จะตาย) กรรมหนักนั้นให้วิบากที่ตรงกับกรรมอยู่แล้วและไม่มีกรรมอื่นมาแทรกแซงหรือคั่นในระหว่างได้ แต่อาสันนกรรมนี้ไม่แน่นอนเพราะสามารถมีกรรมอื่นมาแทรกแซงได้ แต่จะแทรกแซงหรือไม่แทรกแซงก็ตามกรรมทุกอย่างทั้งกุศลกรรมอกุศลกรรมให้วิบากตรงกับกระทำกรรมทั้งหมด ที่ทำอกุศลกรรมแล้วให้วิบากนำเกิดในสุคติโลกสวรรค์ไม่มี ที่ทำกุศลกรรมแล้วให้วิบากนำเกิดในอบายภูมิ ทุกคติ วินิบาต นรกก็ไม่มี ที่เห็นว่าทำอกุศลกรรมแล้วได้ไปเกิดบนสวรรค์นั้นเพราะว่า อกุศลกรรมที่เห็นนั้นยังไม่ได้ให้ผล แต่เป็นกุศลกรรมที่ได้ทำไว้แล้วในอดีตให้ผลก่อน แต่เมื่อใดที่อกุศลกรรมที่ทำแล้วนั้นให้ผล ชนกรรมและอุปป์ชเวทนิยกรรมจํานำไปเกิดในอบายภูมิ 4 คือ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน

ที่เห็นว่าทำกุศลกรรมแล้วได้ไปเกิดในอบายภูมิคือภพภูมิอันมีแต่ทุกข์นั้นเพราะว่า กุศลกรรมที่ทำนั้น ยังไม่ให้ผล แต่เป็นอกุศลกรรมที่ได้ทำแล้วในอดีตให้ผลก่อน แต่เมื่อใดที่กุศลกรรมที่ทำแล้วนั้นให้ผล ชนกรรมและอุปถัมภ์ภกกรรมจะนำไปเกิดในสุคติภูมิ คือ มนุษย์ 1 สวรรค์ 6 ชั้น รูปภูมิ 16 ชั้น อรูปภูมิ 4 ชั้น หรืออีกอย่างหนึ่ง การเห็นว่าวิบากตรงกับกรรมบ้างไม่ตรงกับกรรมบ้างในข้อนี้มันเป็น การเห็นจากบุคคลธรรมดา ที่เห็นว่าทำกุศลแล้วไปเกิดในนรก หรือทำอกุศลแล้วไปเกิดบนสวรรค์ได้ นั้นจึงเป็นการคิดเอาเอง เดาเอาเอง เพราะปุถุชนคนธรรมดาไม่สามารถเห็นความเป็นไปของกรรม เหล่านั้นได้ จะเห็นได้ก็แต่ผู้มีญาณพิเศษคือตาทิพย์ แต่ถึงจะเห็นด้วยตาทิพย์ก็อาจจะไม่เป็นอย่าง ที่เห็นก็ได้ ดังจะแสดงในหัวข้อต่อไปนี้

4.5 วิเคราะห์กรรมที่เล็งเห็นด้วยเจโตสมาธิ (ทิพพจักขุญาณ)

หัวข้อนี้แสดงการวิเคราะห์กรรมทั้ง 4 ประเภทที่แสดงไว้ในหัวข้อ 4.4 นั้น แต่แสดง ผ่านการเล็งเห็นด้วยตาที่เหนือกว่าตาของมนุษย์ธรรมดา นั่นคือ ทิพพจักขุญาณของสมณหรือพราหมณ์ ผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานจนได้ เจโตสมาธิ แล้วแสดงออกมาเป็น 4 ประเภท คือ

1) เล็งเห็นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก จึงกล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมชั่วมีวิบากของทุจจริตมี ข้าพเจ้าได้เห็น บุคคลนั้นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์ นั้นจะพูดปดลงไปถึงเรื่องที่เข้ารู้อย่างนี้เห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลัง และความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์

2) เล็งเห็นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ จึงกล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมชั่วไม่มีวิบากของทุจจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้น ผู้มักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้า ก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบาปอกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไป แล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดรู้โดย ประการอื่นความรู้ของชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มิชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปดลงไปถึงเรื่องที่ เข้ารู้อย่างนี้เห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้ เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์

3) เล็งเห็นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึง สுகติโลกสวรรค์ จึงกล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมดีมีวิบากของสุจริตมี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลนั้นผู้มักทำบุญ กุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคนเมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึง สுகติโลกสวรรค์ คนเหล่าใดรู้อย่างนี้คนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกต้องชอบ คนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ ของคนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มีชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูดปดลงไปถึงเรื่องที่เข้ารู้อเองเห็นเอง ทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์

4) เล็งเห็นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ เมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึง อบาย ทุกติ วินิบาต นรก จึงกล่าวว่า เป็นอันว่ากรรมดีไม่มีวิบากของสุจริตไม่มี ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคล นั้นผู้มักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ในโลกนี้ภพนี้ และเมื่อเขาผู้นั้นตายไปก็เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็ได้เห็นแล้ว และกล่าวต่อไปอีกว่า เป็นอันว่าผู้ใดมักทำบุญกุศลกรรมบถ 10 ผู้นั้นทุกคน เมื่อตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก คนเหล่าใดรู้อย่างนี้คนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกต้องชอบ คนเหล่าใดรู้โดยประการอื่น ความรู้ของคนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ผิดรู้มีชอบ สมณะหรือพราหมณ์นั้นจะพูด ปดลงไปถึงเรื่องที่เข้ารู้อเองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั่นแหละในที่ต่าง ๆ ตามกำลังและความ แน่ใจว่า อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์

ผลจากการวิเคราะห์พบว่า เจโตสมาธิคือสมาธิที่เกิดจากการอาศัยเครื่องหมาย (นิมิต) ที่เกิดจากความสงบของการปฏิบัติสมถกัมมัญฐานนั่นคือนิมิตขั้นอัปนาสมาธิ (สมาธิแนบแน่น) หมายถึงสมาธิในรูปฌานขั้นสุดท้าย สามารถให้มีฤทธิ์ได้มากน้อยตามแต่กำลังของสมาธิของแต่ละคน เช่น ทิพพจักขุ (ตาทิพย์) ทิพพโสตตะ (หูทิพย์) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ญาณระลึกชาติในอดีตได้) จุตูปปาตญาณ (ญาณรู้เห็นการจุติและปฏิสนธิของสัตว์ได้) การปฏิบัติกัมมัญฐานจนได้รูปฌานเหล่านี้ จัดเป็นรูปาวจรกุศลกรรม มีทิฏฐธัมมเวทนียกรรมเป็นวิบากคือเห็นผลทันทีในชาตินี้ และถ้ายังคงฌาน นั้นไว้ได้ไปจนตายก็จะส่งผลไปถึงชาติหน้าเป็นอุปัชชเวทนียกรรมโดยชนกรรมและอุปถัมภกกรรม จะนำวิบากไปเกิดและตามอุปถัมภ์กัน และสามารถส่งไปถึงชาติที่สามเป็นอุปปราปรเวทนียกรรมคือ ด้วยกุศลของฌานที่เคยได้เมื่อตายจากรูปพรหมแล้วจะเกิดแต่ในสุคติภูมิที่ต่ำลงมา มีมนุษย์และเทวดา จะเป็นผู้สามารถทำฌานได้ง่าย กล่าวถึงกรรมทั้งหลายที่ถึงแม้จะเล็งเห็นด้วยทิพพจักขุญาณ แต่การที่ จะเข้าใจในความเป็นไปในกระบวนการของกรรมนั้น จะต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาให้ถี่ก่อนจะ แสดงวาทะในสิ่งที่เห็น เพราะอาจจะมึะอะไรซ่อนอยู่มากกว่าที่เห็น และแน่นอนอยู่ว่าการมองเห็นคนที่ ตายแล้วได้ไปเกิดในที่นั้นๆ มนุษย์ธรรมดาไม่สามารถจะเห็นได้ ทำได้แค่เพียงคาดคะเนเดาเอา กระบวนการของกรรมทั้งหลายที่ผู้มีญาณเห็นนี้จึงแสดงให้เห็นว่า แม้แต่เห็นด้วยทิพพจักขุญาณก็ยังไม่ ผิดพลาดได้ถ้าขาดปัญญา เช่น เห็นผู้มักทำบาปอกุศลกรรมตายแล้วไปเกิดบนสวรรค์ เป็นต้น ถ้าไม่

ศึกษาให้เข้าใจจะทำให้ไม่เข้าใจผิดพลาดและยังกล่าวสอนผิดอีกด้วย เพราะถ้าสมณหรือพราหมณ์เหล่านั้นได้ศึกษามาบ้างเกี่ยวกับลำดับการให้ผลของกรรม 4 อย่าง คือ ๑. ครุกรรม ๒. อาสันนกรรม ๓. อาจิณณกรรม (พหุลกรรม) ๔. กตัตตกรรม ก็จะพอให้เข้าใจได้ว่ากรรมมีการให้ผลที่หลากหลาย มีก่อนมีหลังมีแทรกแซงตามเหตุปัจจัย เช่น ผู้มีญาณเห็นการให้วิบากที่ผิดปกติ เห็นคนมักทำบุญกุศลตายแล้วไปเกิดในอบายภูมิเป็นต้นนั้น เพราะอาสันนกรรมคืออดีตกรรมที่บุคคลนั้นทำแล้วและนึกถึงเมื่อใกล้จะตายมาแทรกแซงให้ผล ถ้าไม่มีครุกรรมแล้ว อาสันนกรรมสามารถให้ผลได้ ที่น่าเป็นห่วงคือการกล่าวสอนเรื่องกรรมของผู้มีญาณแต่ไม่มีปัญญา แล้วกล่าวสอนในสิ่งที่ตนไม่เห็นแต่สรุปเทียบเคียงคาดคะเนเอาจากสิ่งที่ตนเห็นแล้วมากล่าว จึงไม่ต่างอะไรจากการคาดคะเนเดาเอา อย่างนี้ไม่สมควรแสดงเพราะถึงจะเป็นผู้มีญาณแต่ญาณนั้นก็ไม่มีกำลังมากพอที่จะเห็นได้ชัดเจนและละเอียดถึงความ เป็นไปต่าง ๆ ของกรรม สิ่งที่เห็นด้วยตาเนื้อก็ผิดพลาดได้ สิ่งที่เห็นด้วยตาทิพย์ก็กล่าวได้เฉพาะที่เห็นจริงและถูกหลักของกรรมเท่านั้น แต่เหตุที่ทำให้เกิดสิ่งที่เห็นนั้นมีที่มาที่ไปอย่างไรผู้มีตาทิพย์ไม่อาจรู้ได้เพราะกำลังญาณไม่เพียงพอ

พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับบุพเพนิวาสานุสติญาณไว้ว่า บุพเพนิวาสานุสติญาณ คือ ญาณที่ระลึกถึง เห็นถึงขั้นธ อายตนะ ธาตุ ที่อาศัยอยู่ในชาติก่อนแต่หนหลัง เตียรถียระลึกได้ 40 กัปเท่านั้นเกินนั้นไม่ได้ สาวกระลึกได้แสนกัปเท่านั้น อัครสาวกทั้งสองระลึกได้ หนึ่งสองขัยและแสนกัป พระปัจเจกพุทธเจ้าระลึกได้ สองอสงไขยและแสนกัป แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายระลึกได้ไม่มี กำหนดว่าเท่าใด พระพุทธเจ้าทั้งหลายระลึกได้เท่าที่ปรารถนา บุพเพนิวาสญาณของเตียรถียร์เปรียบเหมือนแสงหิ่งห้อย พระสาวกทั้งหลายเปรียบเหมือนแสงประทีป พระอัครสาวกเปรียบเหมือนแสงดาว ประกายพุกฤษ พระปัจเจกพุทธเจ้าเปรียบเหมือนแสงพระจันทร์ พระพุทธเจ้าทั้งหลายเปรียบเหมือนแสงพระอาทิตย์พันดวง ฉะนั้นแล้วถ้าจะให้ดีให้ถูกต้องในเรื่องกระบวนการของกรรม ไม่ว่าจะเห็นกรรมที่เห็นด้วยตาเนื้อหรือตาทิพย์ ควรเทียบเคียงกับคำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ อย่างไหนถูกต้อง อย่างไหนไม่ถูกต้อง อย่างไหนที่ทรงอนุมัติ อย่างไหนที่ทรงไม่อนุมัติ ดังหัวข้อที่จะแสดงต่อไปนี้

4.6 วิเคราะห์กรรมที่ทรงอนุมัติ และทรงไม่อนุมัติ

หัวข้อนี้เป็นการแสดงการวิเคราะห์ความทรงเห็นชอบด้วยและไม่ทรงเห็นชอบของพระพุทธเจ้าในการแสดงเรื่องกรรมของสมณะหรือพราหมณ์ผู้ได้เจโตสมาธิในหัวข้อ 4.5 นั้น ในหัวข้อกระบวนการของกรรมที่ทรงอนุมัติและทรงไม่อนุมัติที่แสดงข้างต้นนั้น พระพุทธองค์ได้นำกระบวนการของกรรมที่เส็งเห็นด้วยจักขุญาณในหัวข้อก่อนหน้านั้นมาพิจารณาการอนุมัติและไม่อนุมัติ ดังจะสรุปต่อไปนี้

วาทะของสมณะหรือพราหมณ์ที่กล่าวว่า “กรรมชั่วมี วิบากของทุจจริตมี, กรรมดีมีวิบากของสุจจริตมี” วาทะนี้พระพุทธองค์ทรงอนุมัติว่าถูก วาทะที่กล่าวว่า “กรรมชั่วไม่มี วิบากของทุจจริตไม่มี, กรรมดีไม่มี วิบากของสุจจริตไม่มี” วาทะนี้พระพุทธองค์ทรงไม่อนุมัติว่าถูก

วาทะที่เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ในภพนี้ และเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็น, วาทะที่เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิดในโลกนี้ในภพนี้ และเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น, วาทะที่เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ในภพนี้ และเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น, วาทะที่เขากล่าวว่า ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบในโลกนี้ในภพนี้ และเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ข้าพเจ้าก็เห็น, วาทะเหล่านี้พระพุทธองค์ทรงอนุมัติว่าถูก มีส่วนที่เหมือนกัน มีส่วนที่ต่างกัน คือ กุศลกรรมบถ อกุศลกรรมบถ สุกตภูมิ ทุกคติภูมิ เท่านั้น ดังจะแสดงต่อไปนี้

ส่วนที่ 1) มีวาทะว่า “เป็นอันว่าผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก, เป็นอันว่าผู้ใดมักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง ฯลฯ มีความเห็นผิด ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์, เป็นอันว่าผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์, เป็นอันว่าผู้ใดเว้นขาดจากปาณาติบาต ฯลฯ มีความเห็นชอบ ผู้นั้นทุกคนตายไปแล้วย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก” วาทะเหล่านี้พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุมัติว่าถูก

ส่วนที่ 2) ในวาทะว่า “ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูกรู้ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิดรู้มิชอบ” วาทะนี้พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุมัติว่าถูก

ส่วนที่ 3) มีวาทะปกองไป ถึงเรื่องที่เขารู้เองเห็นเองทราบเอง โดยประการนั้นนั้นแหละในที่นั้นๆ ตามกำลังและความแน่ใจว่า “อย่างนี้เท่านั้นเป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์” วาทะนี้พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุมัติว่าถูก

ผลจากการวิเคราะห์พบว่า การแสดงเรื่องกรรมของสมณะหรือพราหมณ์ผู้ได้เจโตสมาธิเหล่านั้น มีเหตุที่พระพุทธเจ้าจะทรงอนุมัติเห็นชอบด้วยในสองกรณี คือ 1) กล่าวถูกต้องตามหลักความเป็นจริง เช่น “กรรมชั่วมี วิบากของทุจจริตมี, กรรมดีมี วิบากของสุจจริตมี” เป็นต้น 2) กล่าวตามที่เห็นจริงเท่านั้น เช่นกล่าวว่า “ข้าพเจ้าได้เห็นบุคคลโน้นผู้มักทำอกุศลกรรม มีความเห็นผิดในโลกนี้ในภพนี้ และเมื่อเขาตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ข้าพเจ้าก็เห็น” เพราะเป็นสิ่งที่บ่งบอกได้ว่าไม่ได้โกหก ถึงแม้ว่าสิ่งที่เห็นนั้นจะไม่เป็นจริงตามที่เห็นก็ตาม การกระทำทั้งสองข้อนี้จัดเป็นกุศลกรรมประเภทกล่าวสัจจะคือความจริง และไม่พูดโกหกจัดเป็นกุศลประเภทศีล มีวิบากที่ชนกรรมและอุปถัมภ์ภกรรมจำนำไปเกิดในสุคติภูมิ 7 ภูมิใดภูมิหนึ่ง คือ มนุษย์ 1 เทวภูมิ 6 คือ

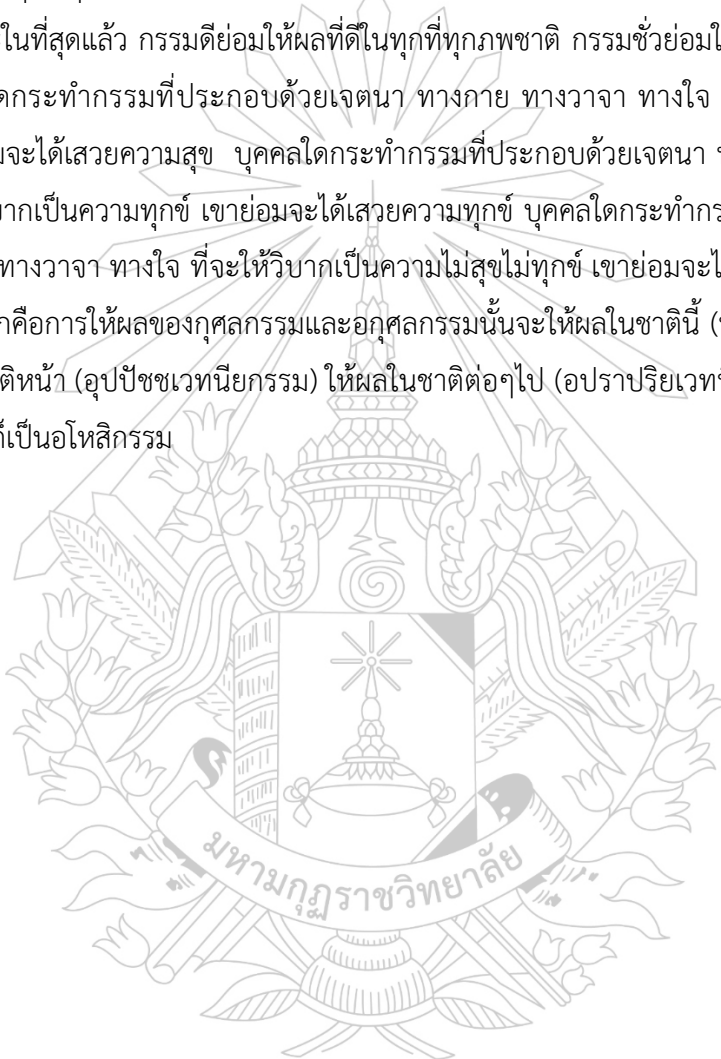
จาตุมมหาราชิกา ดาวดึงสา ยามา ตูลีตา นิมมานรตี ปรมิมิตวสวัตตี เป็นกรรมที่ให้ผลตามกาลเวลา
ที่ให้ผล คือสามารถให้ผลเป็น ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม อุปัชชเวทนียกรรม อปราปรเวทนียกรรม และ
อโหสิกรรม

เหตุที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาติการแสดงกรรมของสมณะหรือพราหมณ์ผู้ได้เจโต
สมาธิใน 3 ประการ 1) กล่าวไม่ถูกต้องตามหลักความเป็นจริง เช่น “กรรมชั่วไม่มี วิบากของทุจริตไม่มี
กรรมดีไม่มี วิบากของสุจริตไม่มี” หรือ “ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี” เป็นต้น 2) กล่าวเทียบเคียงจากที่
เห็นจริง เช่น “เป็นอันว่าผู้ใดมักกระทำกุศลกรรม มีความเห็นชอบผู้นั้นทุกคน ตายไปแล้วย่อมเข้าถึง
สุคติโลกสวรรค์” เป็นต้น การกล่าวแบบเทียบเคียงจากสิ่งที่เห็นจริงคือการกล่าวจากสิ่งที่ไม่ได้เห็นจริง
3) กล่าวคาดคะเนเดาเอาแบบเหมารวมจากที่เห็นจริง เช่น “ชนเหล่าใดรู้อย่างนี้ชนเหล่านั้นชื่อว่ารู้ถูก
รู้ชอบ ชนเหล่าใดไม่รู้โดยประการอื่น ความรู้ของชนเหล่านั้นผิดชื่อว่ารู้มิชอบ” หรือ “อย่างนี้เท่านั้น
เป็นจริง อย่างอื่นไร้สาระเปล่าประโยชน์” เป็นต้น การกล่าวแบบนี้สื่อให้เห็นถึงความหลงใหลมัวเมา
ในญาณของตนว่าวิเศษเกินคนธรรมดาจนคิดว่าตัวเองคิดก็ถูกทุกอย่าง เป็นการบ่งบอกว่าขาดปัญญา
ในการพิจารณาให้รอบคอบ เพราะความไม่รู้ว่าญาณโลกีย์ของตนนั้นมีกำลังน้อย ดังที่พระพุทธเจ้า
เปรียบเทียบว่า ญาณของเดียรถีย์นั้นมีกำลังน้อยเปรียบเหมือนคนตาบอดที่จะรู้เห็นได้ก็เท่าที่ปลาย
ไม้เท้าของตนกลาดไปได้เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นผู้มีญาณทิพย์แต่ถ้ากล่าวกล่าวไม่ถูกต้องตามหลักความ
เป็นจริง กล่าวเทียบเคียงจากที่เห็นจริง กล่าวคาดคะเนเดาเอาแบบเหมารวมจากที่เห็นจริง จัดเป็น
อกุศลกรรมคือการกระทำชั่วอย่างหนึ่ง และถ้ามีการเผยแพร่เป็นหลักคำสอนของตนแล้วจัดเป็น
มิจฉาทิฏฐิที่รุนแรง เพราะมีความตรงกันข้ามกับหลักความจริงของกรรม และห่างไกลจากมรรคและ
ผลเหมือนทิฏฐิของครูทั้ง 6 มิปุรณกัสสปะเป็นต้นในสมัยพุทธกาล ซึ่งมีวิบากเป็นอกุศล ชนกรรม
และอุปถัมภ์กรรมจะนำไปเกิดในอบายภูมิ 4 เริ่มต้นที่ อเวจิมหารก

4.7 สรุป

กระบวนกรของกรรมหรือมหากัมมวิภังค์เหล่านี้ไม่ควรแสดงโดยไม่รู้ไม่เห็นตาม
ความเป็นจริง และที่รู้ที่เห็นก็แสดงได้เฉพาะที่รู้ที่เห็นเท่านั้น ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาต ได้แก่
กรรมดีมี วิบากของสุจริตมี หรือ กรรมชั่วมี วิบากของทุจริตมี เพราะตรงกันกับกรรมในเวทนา ถ้าจะ
แสดงว่า กรรมดีไม่มี วิบากของสุจริตไม่มี หรือ กรรมชั่วไม่มี วิบากของทุจริตไม่มี อันนี้พระพุทธองค์
ไม่ทรงอนุญาตห้ามแสดง แม้จะเห็นด้วยจักษุทิพย์ว่า เห็นคนที่ทำกุศลกรรมบถ 10 ตายไปแล้วไป
อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก พระพุทธองค์ก็อนุญาติให้แสดงเฉพาะที่เห็นเท่านั้น ไม่ควรแสดงเหมารวมว่า
เห็นหนึ่งคนเป็นอย่างนั้น ทุกคนก็ต้องเป็นอย่างนั้น ลักษณะแบบนี้พระพุทธองค์ไม่อนุญาติ ความ
ซัดซ้อนของกระบวนกรของกรรมในมหากัมมวิภังค์สูตรด้วยเหตุดังกล่าวมานี้จึงเห็นได้ว่า การกระทำ

ที่ไม่ดี แสดงให้เห็นว่าไม่ดีก็มี การกระทำที่ไม่ดี แสดงให้เห็นว่าดีก็มี การกระทำที่ดี แสดงให้เห็นว่าดีก็มี การกระทำที่ดี แสดงให้เห็นว่าไม่ดีก็มี ถึงจะเป็นอย่างนั้นก็ เป็นเพียงแค่การแทรกแซงของกรรมประเภท คุรุกรรม ยทาสันนกรรม อุปปีฬกรรม อุปฆาตกรรม เท่านั้น กรรมที่ทำแล้วทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดีเหล่านั้นไม่ได้เปลี่ยนไปให้ผลเป็นอย่างอื่น ยังคงจะให้ผลที่ตรงกับการกระทำอยู่เพียงแต่ยังไม่ถึงเวลาเท่านั้น เพราะการให้ผลของกรรมเป็นไปตามกาลเวลาที่ให้ผลบ้าง ตามลำดับของการให้ผลบ้าง ตามกิจหน้าที่บ้าง ตามฐานะที่ให้ผลบ้าง ซึ่งอาจจะทำให้เห็นว่ากรรมให้ผลไม่ตรงกับเหตุ แต่จริงๆ แล้วผลเกิดจากเหตุ เหตุกับผลย่อมตรงกันเสมอ กรรมย่อมให้ผลตรงกับการกระทำเสมอ เพียงแต่ยังไม่ถึงเวลา เพราะในที่สุดแล้ว กรรมดีย่อมให้ผลที่ดีในทุกที่ทุกภพชาติ กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่วในทุกที่ทุกภพชาติ บุคคลใดกระทำความดีที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่จะให้วิบากเป็นความสุข เขาย่อมจะได้เสวยความสุข บุคคลใดกระทำความดีที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่จะให้วิบากเป็นความทุกข์ เขาย่อมจะได้เสวยความทุกข์ บุคคลใดกระทำความดีที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ที่จะให้วิบากเป็นความไม่สุขไม่ทุกข์ เขาย่อมจะได้เสวยความไม่สุขไม่ทุกข์ และวิบากคือการให้ผลของกุศลกรรมและอกุศลกรรมนั้นจะให้ผลในชาตินี้ (ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม) ให้ผลในชาติหน้า (อุปปีฬเวทนิยกรรม) ให้ผลในชาติต่อไป (อปรายเวทนิยกรรม) และเมื่อให้ผลสำเร็จแล้วก็เป็นอโหสิกรรม

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษากระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร 3) เพื่อวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประเภทเอกสาร คือการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกา คัมภีร์อนุฎีกา คัมภีร์ปกรณ์วิเสส เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งสามารถสรุปอภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.1 สรุปผล

การศึกษาเรื่องกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร ผู้วิจัยได้ศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ แล้วสามารถสรุปผลได้ดังต่อไปนี้

5.1.1 สรุปหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมีทั้งหมด 16 ประการ จัดเป็น 4 หมวดๆ ละ 4 ข้อดังนี้ หมวดกิจ มี 4 คือ 1) ชนกกรรม กรรมที่ทำให้วิบากเกิดขึ้น 2) อุปัตถัมภกรรม กรรมอุดหนุนชนกกรรม 3) อุปปีฬกรรม กรรมเบียดเบียนกรรมอื่น 4) อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน หมวดให้ผลตามลำดับ มี 4 คือ 1) ครุกรรม กรรมหนัก 2) อาสันนกรรม กรรมที่ทำให้เมื่อใกล้ตาย 3) อาจิณณกรรม กรรมเคยชิน 4) กฏัตตกรรม กรรมพอประมาณ หมวดให้ผลตามกาล มี 4 คือ 1) ทิฏฐธัมมเวทนียกรรม กรรมให้ผลในปัจจุบัน 2) อุปปีชเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติที่ 2 3) อปราปรียเวทนียกรรม กรรมให้ผลในชาติที่ 3 เป็นต้นไป 4) อโหสิกรรม กรรมที่ไม่ให้ผล หมวดให้ผลโดยฐานะ มี 4 คือ 1) อกุศลกรรม กรรมชั่วทางกาย วาจา ใจ 2) กามาวจรกุศลกรรม กรรมดีทางกาย วาจา ใจ 3) รูปาวจรกุศลกรรม กรรมดีเกี่ยวกับรูปฌาน 4) อรูปาวจรกุศลกรรม กรรมดีเกี่ยวกับอรูปฌาน กรรมเหล่านี้ย่อลงแล้วมี 4 ประการ คือ 1) กรรมดำมีวิบากดำ 2) กรรมขาวมีวิบากขาว 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว

5.1.2 สรุปกระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตร มหากัมมวิงศ์คือการจำแนกแจกแจงมหากกรรมโดยพระพุทธเจ้า เกิดขึ้นจากโปตลิตุตรปริพาชกถามปัญหาเกี่ยวกับพระสมิทธิ พระสมิทธิไปเล่าให้พระอานนท์ฟังท่านจึงพาไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อให้พระองค์วิสัชนา กระบวนการของกรรมในมหากัมมวิงศ์สูตรนี้คือกรรมที่ประกอบด้วยเจตนา เกิดขึ้นได้ 3 ทางคือ กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ในกรรมทั้งสามทางนี้พระพุทธองค์ตรัสว่า มโนกรรมมีโทษมากที่สุด

และในกรรมทั้งสามทางนั้นมีการเสวยเวทนาทุกทาง ตั้งแต่บุคคลธรรมดา ได้แก่ บุคคลที่กระทำความชนิตที่จะให้วิบากเป็นความสุข ก็จะได้รับวิบากที่เป็นความสุข บุคคลที่กระทำความชนิตที่จะให้วิบากเป็นความทุกข์ ก็จะได้รับวิบากที่เป็นความทุกข์ บุคคลที่กระทำความชนิตที่จะให้วิบากเป็นความไม่สุขไม่ทุกข์ ก็จะได้รับวิบากที่เป็นความไม่สุขไม่ทุกข์ หรือฉานลาภีบุคคลคือบุคคลผู้มีฉาน จัดตามองค์ของฉานเริ่มจากรูปฉาน 4 คือ ปฐมฉานมีองค์ 5 คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา มีหนึ่งเวทนาคือ สุขเวทนา ทุติยฉานมีองค์ 3 คือ ปีติ สุข เอกัคคตา มีหนึ่งเวทนาคือ สุขเวทนา ตติยฉานมีองค์ 2 คือ สุข เอกัคคตา มีหนึ่งเวทนาคือ สุขเวทนา จตุตถฉานมีองค์ 2 คือ อุเบกขา เอกัคคตา มีหนึ่งเวทนาคือ อุเบกขาเวทนา อรูปฉาน 4 คือ อากาสาณัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญาตนะ มีองค์ฉาน 2 เหมือนกันทั้งหมดคือ อุเบกขา เอกัคคตา และมีเวทนาหนึ่งคือ อุเบกขาเวทนา ยกเว้นพระอรหันต์เพราะไม่ยึดถือในการกระทำแล้วมีมูลเหตุแห่งกุศลและอกุศลที่ตัดได้แล้ว เรียกกรรมที่พระอรหันต์ทำว่า มหาภิริยา

กรรมย่อมให้วิบากที่ตรงกับการกระทำเสมอ แต่กรรมที่สื่อให้เห็นตรงข้ามกับการกระทำก็มี ดังที่พระพุทธเจ้าแสดงในมหาภิกขุสัมมัตตสูตรว่า กรรมที่สมควรแสดงให้เห็นว่าสมควรก็มี กรรมที่สมควรแสดงให้เห็นว่าไม่สมควรก็มี กรรมที่ไม่สมควรแสดงให้เห็นว่าไม่สมควรก็มี กรรมที่ไม่สมควรแสดงให้เห็นว่าสมควรก็มี บุคคลที่กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมในภพนี้ชาตินี้ เขาจะได้รับวิบากของกรรมนั้นในชาตินี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อไป และถ้าบุคคลมีทิพพจักขุญาณแล้วมองเห็นกรรมที่สมควรกับการกระทำบ้าง ไม่สมควรกับการกระทำบ้างนั้น พระพุทธองค์ทรงอนุเมติรับรองเฉพาะที่กล่าวถูกต้องตามหลักกรรมคือ กรรมดีมี วิบากของสุจริตมี กรรมชั่วมี วิบากของทุจริตมี และที่กล่าวตามที่ไม่เห็นจริงเท่านั้นเพราะเป็นการพูดความจริงไม่ได้โกหก แต่พระองค์ไม่รับรองที่กล่าวผิดหลักกรรม และการกล่าวไม่จริง (พูดเท็จ) หรือพูดเหมารวมเอาจากที่เห็นด้วยญาณว่าทั้งหมดต้องเป็นอย่างที่เห็น เพราะทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมย่อมมีวิบากคือผลของกรรมที่ตรงตามกรรมที่กระทำเสมอ กุศลกรรมคือกรรมดียอมให้ผลที่เป็นสุข อกุศลกรรมคือกรรมชั่วยอมให้ผลเป็นทุกข์ ส่วนที่เห็นว่าให้ผลไม่ตรงกับการกระทำนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า บุคคลที่มักจะทำบาปอกุศลเมื่อตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะเขาได้ทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในอดีตกาลหรือในกาลภายหลัง แต่จะอย่างไรก็ตาม บุคคลที่มักทำบาปอกุศลในภพนี้ชาตินี้ เขาจะได้รับผลของกรรมนั้นในชาตินี้ (ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม) ในชาติหน้า (อุปปีชชเวทนียกรรม) ในชาติต่อ ๆ ไป (อปปราปริยเวทนียกรรม) หรือเมื่อเวลาใกล้จะตายได้นึกถึงสัมมาทิฏฐิที่พร้อมด้วยบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว เมื่อตายไปก็ทำให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้ บุคคลที่มักทำบาปอกุศลเมื่อตายไปแล้วเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะเขาได้ทำกรรมชั่วที่ให้ผลเป็นทุกข์ไว้ในอดีตกาลหรือในกาลภายหลัง หรือเมื่อเวลาใกล้จะตายได้นึกถึงมิจฉาทิฏฐิที่พร้อมด้วยบาปอกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว เมื่อตายไปก็ทำให้เข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรกได้ แต่จะอย่างไรก็ตาม บุคคลที่มักทำบาปอกุศลในภพนี้ชาตินี้ เขาจะได้รับผลของกรรมนั้นในชาติ

นี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไป เพราะกรรมที่ไม่ควร ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มี กรรมไม่ควร แต่ส่องให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควร ส่องให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควร แต่ส่องให้เห็นว่าไม่ควรก็มี

5.1.3 สรุปวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิภังคสูตร จากการวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมมวิภังคสูตรจะเห็นได้ว่า บรรดาลัทธิเดียรถีย์ทั้งหลายต่างก็หาช่องทางที่จะเอาชนะพระพุทธเจ้าอยู่เสมอเมื่อมีโอกาส มีการตั้งคำถามมาถามบ้าง เอวาทะที่พระพุทธเจ้าตรัสมาปรับเปลี่ยน แล้วเอามาอ้างถามพุทธบริษัทต่างๆ เช่นถามว่า “กายกรรมเป็นโมฆะ วาจากรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นเป็นจริง” เป็นต้น ทั้งที่พระพุทธองค์มีได้ตรัสอย่างนั้น ผู้ที่ตอบก็อาจจะรู้ว่าพระพุทธเจ้ามีได้ตรัสอย่างนั้น แต่ก็ไม่รู้คำตอบที่ถูกต้อง เพราะกรรมเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยาก แม้แต่ผู้มีทิพจักขุก็พอเข้าใจได้เฉพาะที่ตนเห็นจริงเท่านั้น ถ้าเกินกว่าที่ตนเห็นแล้วก็ไม่สามารถเข้าใจในกระบวนการความเป็นไปของกรรมได้ เหมือนอย่างที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ใครเล่าจะรู้มหากัมมวิภังคของตถาคต” ฉะนั้นแล้วถ้าจะต้องแสดงวาทะเรื่องกรรมก็ควรแสดงที่เป็นหลักใหญ่ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงไว้ คือ “บุคคลทำกรรมประกอบด้วยเจตนาที่จะให้ผลเป็นความทุกข์ เขาย่อมเสวยความทุกข์ บุคคลทำกรรมประกอบด้วยเจตนาที่จะให้ผลเป็นความสุข เขาย่อมเสวยความสุข บุคคลทำกรรมประกอบด้วยเจตนาที่จะให้ผลเป็นความไม่ทุกข์ไม่สุข เขาย่อมเสวยความไม่ทุกข์ไม่สุข” กรรมที่ให้ผลไม่ตรงกับกรรมที่ทำนั้นไม่มี วาทะที่ว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป จึงเป็นวาทะที่ผิด วิบากอาจแสดงให้เห็นคล้ายกับว่าไม่ตรงกับกรรมได้ เพราะกรรมดีแสดงให้เห็นว่าดีก็มี กรรมดีแสดงให้เห็นว่าไม่ดีก็มี กรรมไม่ดีแสดงให้เห็นว่าดีก็มี กรรมไม่ดีแสดงให้เห็นว่าไม่ดีก็มี แต่นั่นเป็นเพียงการแสดงคล้ายกับว่ามีไม่ตรงกับกรรมเท่านั้น แต่ความจริงแล้ววิบากตรงกับกรรมเสมอ ที่เห็นเหมือนไม่ตรง เพราะว่า บุคคลที่มักทำบุญกุศลเมื่อตายไปแล้วกลับเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะเขาได้ทำกรรมชั่วที่ให้ผลเป็นทุกข์ไว้ในอดีตกาลหรือในกาลภายหลัง หรือเมื่อเวลาใกล้จะตายได้นึกถึงมิจฉาทิฎฐิที่พรั่งพร้อมด้วยบาปอกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว เมื่อตายไปก็ทำให้เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกได้ แต่จะอย่างไรก็ตาม บุคคลที่มักทำบาปอกุศลในภพนี้ชาตินี้ เขาก็จะได้รับผลของกรรมนั้นในชาตินี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไป หรือบุคคลที่มักจะทำบาปอกุศลเมื่อตายไปแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นั่นเพราะเขาได้ทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในอดีตกาลหรือในกาลภายหลัง หรือเมื่อเวลาใกล้จะตายได้นึกถึงสัมมาทิฎฐิที่พรั่งพร้อมด้วยบุญกุศลที่ตนได้ทำไว้แล้ว เมื่อตายไปก็ทำให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ได้แต่จะอย่างไรก็ตาม บุคคลที่มักทำบาปอกุศลในภพนี้ชาตินี้ เขาก็จะได้รับผลของกรรมนั้นในชาตินี้ ในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไป

ในที่สุดแล้วพระพุทธเจ้าให้เชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมว่ากรรมดีย่อมให้ ได้ผลดีกรรมชั่วย่อมให้ ได้ผลชั่ว แต่พระองค์ไม่ให้เกิดคั่นหาความเป็นไปของวิบากแห่งกรรมทั้งหลาย เพราะเป็นหนึ่งในอจินไตยคือสิ่งที่ไม่ควรคิด ไม่สามารถคิดได้ หากคิดไปมีแต่จะลำบากเสียเปล่า อาจถึงความเป็นบ้าได้ มี 4 อย่างคือ 1) พุทธวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย 2) ฌานวิสัยของผู้ได้

ฉาน 3) วิบากแห่งกรรม 4) คิดเรื่องของโลก (อ.จตุ. 35/77/235) และวิบากของผู้ที่เลื่อมใสในบุคคล ผู้เป็นอจินไตย ย่อมเป็นอจินไตย (ขุ.เถร.อ. 50/136/176) แต่พระพุทธร่องค์ทรงสั่งสอนทรงแสดงธรรม ให้ปฏิบัติเพื่อออกจากกรรมและวิบากของกรรม เพื่อออกจากวิภวสัญญาคือการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อ มารับวิบากแล้วก็สร้างกรรมต่อ พระพุทธร่องค์ทรงแสดงทางหลุดพ้นจากกรรมและวิบาก คือ นิโรธวิมุต โดยการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

5.2 อภิปรายผล

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้อภิปรายผลของการศึกษาในเรื่องกรรมในมหากัมมวิภังค ดังต่อไปนี้

จากผลของการวิจัย ซึ่งพบว่า กรรมเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ การตั้งใจทำ จงใจทำ และปรุงแต่งกรรม กรรมกระทำได้ในสามทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมีปัจจัยคือต้นตอของการกระทำอยู่ 2 ประการคือ 1) กุศลมูล 3 ต้นเหตุแห่งบุญได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ 2) อกุศลมูล 3 ต้นเหตุแห่งบาปได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ ปัจจัยเหล่านี้นอกจากจะประกอบกับเจตนาจนออกมาเป็นกรรมแล้วยังมีผลถึงวิบากด้วย เป็นปัจจัยให้มีวิบากดีและวิบากเลวได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกันกับงานของท่านเหล่านี้ คือ **ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง และพระมหาวิริษณ์ วรินโท, ดร.** พบว่า “กรรม คือ การกระทำ เป็นการทำได้ เป็นการทำได้ ตามนัยกุกุโรวาทสูตร พระพุทธร่องค์ตรัสเรื่องกรรมและผลของกรรมไว้ 4 ชนิด คือ 1) กรรมดำ มีวิบากดำ 2) กรรมขาว มีวิบากขาว 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว” **พระพรหมประทีป อุกุโธ** พบว่า “กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือการตั้งใจทำ กรรมดีเป็นกุศลกรรม กรรมชั่วเป็นอกุศลกรรม กระทำได้ 3 ทางคือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ” **พระครูปลัด อดิษฐ์ รตนปโย** พบว่า “กรรม มีความหมายว่า การกระทำ กระทำกิจ กระทำกรรม ทางกาย วาจา ใจ หมายถึงการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ จงใจทำ หรือกระทำด้วยความตั้งใจ ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม” ซึ่งหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีสรุปดังนี้ หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมี 4 หมวดๆ ละ 4 ข้อรวมแล้วมี 16 ข้อ ในการกระทำจนเกิดเป็นกรรม 16 อย่างนั้น เจตนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกระทำกรรมทางกาย วาจา และใจ และนอกจากเจตนาจะมีลักษณะคือ ตั้งใจทำ จงใจทำแล้ว ยังมีลักษณะตกแต่งกรรมด้วย กรรมจะเป็นบุญกุศลหรือบาปอกุศลย่อมมีสาเหตุ ฝ่ายดีเป็นบุญคือกุศลมูล 3 อโลภะ อโทสะ อโมหะเป็นเหตุ ฝ่ายชั่วเป็นบาปคืออกุศลมูล 3 โลภะ โทสะ โมหะเป็นเหตุ ถ้าเจตนาประกอบกับอกุศลมูล 3 คือ โลภะ โทสะ และโมหะแล้วกระทำกรรม ก็จะตกแต่งการกระทำนั้นให้เกิดกรรมที่เป็นบาปอกุศล และตกแต่ง

ไปถึงวิบากให้ได้รับผลเป็นความทุกข์ด้วย เรียกว่ากรรมดำมีวิบากดำ ถ้าเจตนาประกอบกับกุศลมูล 3 คือ อโลภะ โอทสะ และอโมหะ แล้วกระทำการกรรม ก็จะตกแต่งการกระทำนั้นให้เกิดกรรมที่เป็นบุญกุศล และตกแต่งไปถึงวิบากให้ได้รับผลเป็นความสุขด้วย เรียกว่ากรรมขาวมีวิบากขาว ถ้าเจตนาประกอบกับกุศลมูล 3 คือ อโลภะ โอทสะ และอโมหะ แล้วกระทำการกรรมในองค์มรรค 8 ก็จะตกแต่งการกระทำนั้นให้เกิดกรรมที่เป็นบุญกุศล และตกแต่งไปถึงวิบากให้ได้รับผลเป็นความไม่สุขไม่ทุกข์ด้วย เรียกว่ากรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานของ**พระมหาธิพิงค์ อุตตมปญโญ** แสดงไว้ว่า “เจตนา หมายถึง มีความตั้งใจ และมีการปรุงแต่ง เช่น บางคนปรุงเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย ผสมกันแล้วดื่มกินเองด้วยแบ่งให้คนอื่นดื่มกินด้วย เขาเองก็เป็นสุขคนอื่น ๆ ที่ดื่มกินก็เป็นสุขตามด้วยฉันใด บางคนมีเจตนาตั้งใจทำกุศลกรรม เมื่อเขาตายไปก็ยอมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ บุคคลอื่นทำตามแบบอย่างเขา บุคคลนั้นเมื่อตายไปก็ยอมเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ฉันนั้นเหมือนกัน” และสอดคล้องกับงานวิจัยของ**พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ์, รศ.ดร. และแม่ชีจำเรียง กำเนิดโทน** พบว่า “กรรมคือตัวเจตนาเจตสิกที่ทำหน้าที่ 2 อย่างคือ 1) สังวิธานกิจ คือการปรุงแต่งให้สำเร็จกิจ 2) พิชนิธานกิจ ทำการเพราะพันธูปัชชิว (วิบาก)” เจตนาเป็นปัจจัยให้เกิดกรรมที่เป็นกลางๆ ระหว่างกุศลและอกุศล คือเจตนากรรมในองค์มรรค 8 กรรมนั้นจะตกแต่งวิบากให้ออกจากกรรม ออกจากภพ ออกจากวิภวสังสารคือการเวียนว่ายตายเกิด นี่คือการกรรมกลางๆ จากกุศลและอกุศล ซึ่งสอดคล้องกับงานของท่าน**พุทธทาสภิกขุ** แสดงไว้ว่า “กรรมดีก็ตามกรรมชั่วก็ตามทำให้คนลำบากทั้งนั้น กรรมชั่วก็ทำให้ลำบากอย่างชั่ว กรรมดีก็ทำให้ลำบากอย่างดี เพราะยังตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรรม ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดไปตามอำนาจของกรรมอยู่ สู้อยู่นเหนือกรรมไม่ได้คือการสิ้นกรรม” แต่กรรมที่เป็นกลางๆ ที่**สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)** ตรัสไว้ นั่นแตกต่าง คือ “เหตุและผลที่เป็นฝ่ายกลางๆ ไม่จัดว่าเป็นกุศลหรืออกุศลเช่น อาชีวะกรรม คือกรรมที่เป็นการประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิต เช่น กสิกรรม เกษตรกรรม และอาชีวะกรรมอื่นๆ ตกแต่งให้เกิดวิบากคือ พืชผักผลไม้ การได้ทรัพย์เงินทองจากการค้าขาย” ผู้วิจัยคิดว่า กสิกรรมและเกษตรกรรมอาจจะไม่เกี่ยวข้องกับกุศลและอกุศล แต่ถ้ามีกระบวนการในการฆ่าเพี้ยฆ่าแมลงหรือศัตรูพืชอย่างอื่นก็เป็นอกุศลกรรมได้ พาณิชยกรรมคือการค้าขายนั้น ถ้าค้าขายสุจริตก็เป็นกุศลกรรม ถ้าค้าขายทุจริตก็เป็นอกุศลกรรมได้ จึงเกี่ยวข้องกับกุศลและอกุศลอยู่ ส่วนกรรมทั้งดำทั้งขาวที่พระพุทเจ้าแสดงนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า คงหมายถึงการกระทำกรรมของบุคคลนั้นตลอดทั้งชีวิตที่ได้กระทำการมาหลากหลายและมากมายแล้ว จึงมีทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรมปะปนกันไป เพราะโดยปกติแล้วกรรมขาวและกรรมดำมีการแยกกันชัดเจนไม่ปะปนกันในการกระทำกรรมและในวิบากด้วย อีกทั้งกุศลกับอกุศลนั้นมีความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันและไม่เกิดร่วมกัน ฉะนั้นกรรมทั้งดำทั้งขาวจึงไม่สามารถเกิดในกรรมเดียวกันได้

ในกรรม 16 อย่างนั้น **ศศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง และพระมหาวิริษณ์ วรินโท, ดร., บรรจบ บรรณรุจิ, พระไพศาล จันทมโมและคณะ, เทวินทร์ เหล็งศักดิ์ตา** ได้แสดงกรรมไว้ 12 อย่างตามนัยอรรถกถา ซึ่งตรงกับกรรมในสามหมวดแรกของกรรม 16 ที่ผู้วิจัยแสดงไว้ ต่างแต่หมวดที่ 4 ที่ผู้วิจัยแสดงวิบากของกรรมโดยภูมิ 31 ภูมิ อันเป็นที่อยู่ของสัตว์เรียกว่า ปากัญฐานะจตุกกะ แสดงโดยฐานะ (ฐานะ,ที่อยู่) ที่ให้ผล มี 4 คือ 1) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นบาปอกุศล ให้เกิดในอบายภูมิ 4 คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน 2) กามาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นบุญกุศลท่องเที่ยวเกิดในสุคติภูมิที่เป็นกาม (ภูมิที่เสวยกามคุณ5) ให้เกิดได้ใน 7 ภูมิ คือ มนุษย์ 1 และสวรรค์ 6 ชั้น 3) รูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นบุญกุศลของผู้ได้รูปฌาน ให้เกิดได้ในรูปภูมิ 16 ชั้น 4) อรูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นบุญกุศลของผู้ได้รูปฌาน ให้เกิดได้ในอรูปภูมิ 4 ชั้น

กระบวนการของกรรมในมหากัมมวิภังค์มาจากพระพุทธเจ้าวิสันนาคำถามของโปตลิตุตรปริพาชกที่ถามพระสมิทธิมี 3 คำถามคือ 1) กายกรรมเป็นโมฆะ วชิกรรมเป็นโมฆะ มโนกรรมเท่านั้นที่เป็นจริง 2) สมบัติที่บุคคลเข้าแล้วไม่ได้เสวยเวทนาอะไรมีอยู่ 3) บุคคลทำกรรมประเภทที่ประกอบด้วยเจตนาคือความจงใจแล้วด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ บุคคลนั้นเขาจะเสวยวิบากอะไร และโปตลิตุตรปริพาชกนั้นได้กล่าวอ้างว่าได้ฟังมาหน้าพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า กระบวนการของกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาที่จะเป็นโมฆะเฉพาะทางกายกับทางวาจา มีแต่ทางใจเท่านั้นที่เป็นจริงนั้น ไม่มี กระบวนการของกรรมมีว่า “บุคคลทำกรรมประกอบด้วยเจตนาที่จะให้ผลเป็นสุขเขาย่อมจะได้เสวยสุข บุคคลทำกรรมประกอบด้วยเจตนาที่จะให้ผลเป็นทุกข์เขาย่อมจะได้เสวยทุกข์ บุคคลทำกรรมประกอบด้วยเจตนาที่จะให้ผลเป็นไม่สุขไม่ทุกข์เขาย่อมจะได้เสวยความไม่สุขไม่ทุกข์” ซึ่งในงานของท่าน **พุทธทาสภิกขุ** กล่าวว่า “กรรมดีก็ตามกรรมชั่วก็ตามทำให้คนลำบากทั้งนั้น กรรมชั่วก็ทำให้ลำบากอย่างชั่ว กรรมดีก็ทำให้ลำบากอย่างดี เพราะยังตกอยู่ภายใต้อำนาจของกรรม ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดไปตามอำนาจของกรรมอยู่ สู้อยู่นเหนือกรรมไม่ได้ คือการสิ้นกรรม” การกล่าวอย่างท่านพุทธทาสนี้เป็นกรกล่าวอย่างการปฏิบัติธรรม คือการนำมาพิจารณาให้เห็นว่าในกรรมทั้งสามทางบ่งบอกถึงการเวียนว่ายตายเกิดเพื่อมารับวิบากของกรรมต่อไปไม่สิ้นสุด แต่มหากกรรมวิภังค์ที่พระพุทธเจ้าแสดงนี้เป็นการจำแนกกรรมตามเวทนาสามอย่าง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อุเบกขาเวทนา หรือ อทุกขมสุขคือการปฏิบัติในองค์มรรค 8

กระบวนการของกรรมในมหากัมมวิภังค์อีกอย่างหนึ่งที่มีความซับซ้อน คือ “กรรมไม่ควรสองให้เห็นว่าไม่ควรก็มี กรรมไม่ควรแต่สองให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควรสองให้เห็นว่าควรก็มี กรรมที่ควรแต่สองให้เห็นว่าไม่ควรก็มี” ถึงจะมีกรรมแทรกแซงการให้ผล แต่ผลย่อมตรงกับกับเหตุเสมอ ไม่ว่าจะแทรกแซงอย่างไรกรรมไหนให้ผลก่อนกรรมไหนให้ผลที่หลังก็ตาม วิบากย่อมตรงกับกรรมเสมอไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานของ **สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน)** ตรัสไว้ว่า “ธรรม คือ สัจจะ ความจริง

แบ่งเป็น 2 ชั้นคือ ชั้นเหตุผล และชั้นเหนือเหตุผล ชั้นเหตุผลได้แก่ เหตุผลที่เป็นกรรม และเหตุผลที่เป็นสภาพ เหตุผลที่เป็นกรรมเกี่ยวข้องกับการกระทำ เช่น การฆ่าสัตว์ เป็นเหตุ ทุกข์คืออายุสั้น เป็นผล เป็นต้น” จะเห็นได้ว่าเหตุและผลย่อมตรงกันเสมอ

กรรมในมหากัมมวิภังคสูตรนี้ผู้ที่เข้าใจในเรื่องของกรรมในระดับที่ไม่ต้องลึกมาก เช่น บุคคลทำกรรมประกอบด้วยเจตนาทางกาย วาจา และใจ ที่จะให้ผลเป็นความสุขเขาย่อมได้เสวยความสุข ที่จะให้ผลเป็นความทุกข์เขาย่อมได้เสวยความทุกข์ ที่จะให้ผลเป็นความไม่ทุกข์ไม่สุขเขาย่อมได้เสวยความไม่ความทุกข์ไม่สุข เป็นต้น จึงจำเป็นจะต้องมีศรัทธาคือความเชื่อ 4 อย่างเป็นพื้นฐาน คือ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม 2) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เทวิน เหล็งศักดิ์ดา พบว่า “การจะทำกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาจะต้องมีความเชื่อความศรัทธาเสียก่อน ซึ่งความเชื่อในพระพุทธศาสนามีหลัก 4 อย่างคือ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม 2) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระตถาคต” และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระปราบศึก อุทัย พบว่า “กรรมคือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่จงใจทำ และเจตนาเกิดมาจากความเชื่อความศรัทธา ผู้มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนอยู่ 4 อย่างได้แก่ 1) กัมมสัทธา เชื่อกรรม 2) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน 4) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า”

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรมีนโยบายการอบรมและการสอบวัดผลเรื่องกรรม 16 ให้ผู้ที่จะเป็นพระสังฆาธิการในระดับพระครูลงมาถึงพระอธิการ (เจ้าอาวาส)
2. คณะสงฆ์ควรมีแผนให้แต่ละวัดจัดให้มีการเรียนการสอนเรื่องกรรม 16 แก่ภิกษุสามเณร และคฤหัสถ์ที่มีความสนใจ

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเรื่อง กรรม 12 กับ กรรม 16 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร
2. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องโอฬาสีกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทให้กระจ่างแจ้ง ว่าโอฬาสีกรรมมีกี่ประเภท และทำไมจึงเป็นโอฬาสีกรรม

รายการอ้างอิง

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล* (พิมพ์ครั้งที่ 3). เล่มที่ 6, 11, 12, 13, 18, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 34, 35, 36, 38, 42, 48, 50, 75, 77.
นครปฐม : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ข้อมูลทุติยภูมิ, หนังสือทั่วไป

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *หลักกรรมสำหรับคนสมัยใหม่*. (ม.ป.ท.).
- พระพุทฺธโชติสาจารย์. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส จำกัด.
- พระสัทธัมมโชติกะ ฉัมมาจริยะ. (2555). *ปรมาตถโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริเฉทที่ 5 เล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: หจก.ทิพยวิสุทธิ.
- _____ (2556). *ปรมาตถโชติกะ ปริเฉทที่ 3 และ ปริเฉทที่ 7*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: หจก.ทิพยวิสุทธิ.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ). (ม.ป.ป.). *ปฏิจางสมุปบาทเหตุผลแห่งวิภูสงสาร*. พระคันธสาราภิวงศ์ (แปล). (ม.ป.ท.).
- พระอนรรุทธาจารย์. (2555). *อภิธัมมัตถสังคหะและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกา บาลี-ไทย*. (มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ, แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2516). *อิทัปปัจจยตา*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด การพิมพ์พระนคร.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (บาลี). (2563). *มลินทปัญญาปกรณ์แปล เล่มที่ 1*. พระมหาธิตติพงศ์ อุตตมปญโญ (แปล). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ. (2560). *พจนานุกรม บาลี-ไทย ฉบับภูมิพลโลกิคุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิคุ.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2554). *หลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทฺธโชติสาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2565). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพฯ: ผลิธัมม.
- สมเด็จพระพุทฺธโชติสาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2565). *เชื่อกกรรม-รู้กรรม-แก้กรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 55). (ม.ป.ท.).

ดุขฎินิพนธ์, วิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์

เทวินทร์ เหลียงศักดิ์ดา, (2561). *ศีกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*. ปริญญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระไตรปิฎกศีกษา, คณะบัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บทความในวารสาร

บรรจบ บรรณรุจิ. (2561). กรรม 12 : ทฤษฎีแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของกรรมและแนวทางการศีกษา. *วารสาร มจร บทศีกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, ปีที่ 4 (ฉบับที่ 1), 81-98.

ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ่มครอง และพระมหาวิรัชธัญ วรินโท, ดร. (2562). พินิจเรื่องกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต*, 119-129.

พระครูปลัดอุทัย รตนปัญญา. (2564). กรรมในพระพุทธศาสนา. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, ปีที่ 10 (ฉบับที่ 1), 163-176.

พระมหาสมศักดิ์ ญาณโพธิ์, รศ.ดร. และแม่ชีจำเรียง กำเนิดโทน. (2563). การศีกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมตามหลักคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสาร มจร บทศีกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, ปีที่ 6 (ฉบับที่ 1), 40-52.

พระปราบศึก อุทัย. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์*, ปีที่ 4 (ฉบับที่ 1), 75-87.

พระไพศาล จนุทนมโม (วงศ์ภูงา), พระมหาสำรอง สยัญโต และ อีระพงษ์ มีไธสง. (2562). วิเคราะห์กรรมและการให้ผลกรรมในจุฬามณีภังคสูตร. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, ปีที่ 19 (ฉบับที่ 4) 83-91.

เว็บไซต์

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2566, จาก <https://dictionary.orst.go>.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ	พระมหาพิชิต สัจจิตโต (วงศ์สุขะ)
วัน เดือน ปี เกิด	วันศุกร์ ที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2518
สถานที่เกิด	7/2 หมู่ 5 ต.หนองเทาใหญ่ อ.ปลาปาก จ.นครพนม 48160
ประวัติการศึกษา	นักธรรมเอก เปรียญธรรม 4 ประโยค ประกาศนียบัตรอภิศรรมบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ 6 ซอย 1 ถนน เปรมใจราษฎร์ วัดเก่าโบราณ ต.เหมือง อ.เมืองชลบุรี จ.ชลบุรี 20140
ผลงานตีพิมพ์	บทความวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมในมหากัมม วิภังคสูตร
รางวัลที่ได้รับ	-

